

ESTEETTÖMÄSTI LUONTOON

Esteettömien luontokokemusten mahdollistaminen erityisen tuen tarpeessa oleville alle kouluikäisille lapsille

LAB-AMMATTIKORKEAKOULU
Varhaiskasvatuksen opettajan kelpoisuus
sosionomeille (AMK), 60 op
Kevät 2020
Sofia Haapala
Iiris Salomaa

Tiivistelmä

Tekijät Haapala, Sofia Salomaa, Iiris	Julkaisun laji Opinnäytetyö, AMK Sivumäärä 53 + 52	Valmistumisaika Kevät 2020
Työn nimi Esteettömästi luontoon. Esteettömien luontokokemuksien mahdollistaminen erityisen tuen tarpeessa oleville alle kouluikäisille lapsille		
Tutkinto Varhaiskasvatuksen opettajan kelpoisuus sosionomeille (AMK), 60 op		
Tiivistelmä <p>Opinnäytetyön tarkoituksena oli lisätä varhaiskasvattajien, erityisen tuen tarpeessa olevien lasten vanhempien sekä luontoalan yrittäjien mahdollisuuksia järjestää esteettömiä luontokokemuksia erityisen tuen tarpeessa oleville alle kouluikäisille lapsille. Työn toimeksiantajana oli Luonto kaikille -hanke.</p> <p>Työn teoreettiset lähtökohdat liittyvät erityisvarhaiskasvatukseen sekä sen alle kuului erilaisiin erityisen tuen tarpeisiin. Teoreettisina lähtökohtina kuvataan myös draamakasvatus erilaisine alalajeineen sekä palvelumuotoilu. Esteettömyyttä ja draamakasvatusta kuvataan myös luontoympäristön ja sen asettamien erityistarpeiden kautta.</p> <p>Tutkimus toteutettiin laadullisena eli kvalitatiivisena, ja sen aineisto kerättiin alle kouluikäisille erityisen tuen tarpeessa oleville lapsille järjestettyä metsäretkeä havainnoimalla. Havainnointi toteutettiin strukturoituna, eli metsäretkellä hyödynnettiin itse tehtyä havainnointilomaketta. Havainnointituloksista koottiin kolme erilaista käyttäjäprofiilia, jotka oli jaoteltu ryhmästä havainnoitujen tuen tarpeiden mukaan. Tuen tarpeet tässä tutkimuksessa olivat lievät fyysiset, kielelliset sekä tarkkaavaisuuteen liittyvät haasteet.</p> <p>Tutkimuksen tuloksena syntyi erillinen menetelmäopas, joka sisältää aineistoja, konkreettisia toimintamalleja sekä vinkkejä, jotka ovat nousseet metsäretken suunnittelutyöstä, itse metsäretken havainnoinnista sekä retken jälkeen annetuista palautteista.</p>		
Asiasanat Erityisen tuen tarve, osallisuus, esteettömyys, luontoympäristö		

Abstract

Author(s)	Type of publication	Published
Haapala, Sofia	Bachelor's thesis	Spring 2020
Salomaa, Iiris	Number of pages	
	53 + 52	
Title of publication		
Accessibility in nature. Empowering accessibility in nature experiences for under school-age children with special needs		
Name of Degree		
Competence of kindergarten teacher for Bachelors of Social Services		
Abstract		
<p>The purpose of the thesis was to increase the possibilities for early childhood education and care educators, parents of children with special needs, and wildlife entrepreneurs to organize accessible nature experiences for under school-age children with special needs. The thesis was commissioned by a project called 'Luonto kaikille'.</p> <p>The theoretical background of the thesis was early childhood special education with a focus on various types of special needs, as well as drama education with its several subcategories, and service design. Accessibility and drama education were also depicted in terms of the natural environment and the special requirements it poses.</p> <p>This study was executed qualitatively, and the material was collected by observing an organized forest outing for children under school-age and in need of special support. The observation was carried out in a structured way which meant using self-made observation forms during the forest outing. Based on the observation results, three different user profiles were defined according to the different needs for support. In this study the different needs for support were minor physical, linguistic, and attentiveness-related.</p> <p>As a result of the study, a guidebook of methods was created. It includes material, concrete methods, and tips arisen out of the planning of the forest outing, observation of the forest outing itself, as well as the feedback of the outing.</p>		
Keywords		
Special need, participation, accessibility, nature environment		

SISÄLLYS

1	JOHDANTO	1
2	VARHAISERITYISKASVATUS JA ERILAISIA TUEN TARPEITA	3
2.1	Varhaiserityiskasvatus	3
2.2	Erityisen tuen tarve	3
2.2.1	Kielellisiä haasteita	4
2.2.2	Fyysisiä haasteita	5
2.2.3	Tarkkaavaisuuden säätelyn haasteita	6
2.2.4	Tuen tarpeessa olevien lasten tukeminen varhaiskasvatuksessa	6
3	ESTEETTÖMYYS.....	8
3.1	Esteettömyys käsitteenä	8
3.2	Esteettömyys luontoympäristöissä	8
4	LUONTOYMPÄRISTÖT VARHAISKASVATUKSESSA.....	9
4.1	Metsä oppimisympäristönä	9
4.2	Ympäristökasvatus	10
5	TOIMINNALLISET MENETELMÄT VARHAISKASVATUKSESSA JA NIIDEN LUONTOYMPÄRISTÖISSÄ.....	12
5.1	Lapselle luontaiset oppimistavat	12
5.2	Osallisuus	12
5.3	Draamakasvatuksen menetelmät.....	14
5.4	Liikunta	16
6	PIENRYHMÄT VARHAISKASVATUKSESSA	17
6.1	Ryhmän muodostaminen	17
6.2	Pienryhmätoiminta	17
6.2.1	Pienryhmätyöskentelyn vahvuuksia	17
6.2.2	Ryhmätyöskentelyn haasteita	18
7	LAPSIRYHMÄN HAVAINNOINTI.....	19
7.1	Havainnointi varhaiskasvatuksessa	19
7.2	Havainnointiprosessi.....	19
8	PALVELUMUOTOILU OSALLISUUDEN LISÄÄJÄNÄ.....	21
8.1	Lähtökohtia palvelumuotoiluun	21
8.2	Käyttäjäprofiilit	22
9	AIEMMAT TUTKIMUKSET	23
10	TUTKIMUKSEN TOTEUTUS	25

10.1	Tutkimuksellinen opinnäytetyö.....	25
10.2	Tutkimusprosessi.....	25
10.3	Aineiston hankinta ja analyysimenetelmät	27
10.4	Opinnäytetyön eettisyys ja luotettavuus	29
11	OPINNÄYTETYÖN TOIMINNALLINEN OSUUS	31
11.1	Unelmien metsäretki	31
11.2	Metsäretken etukäteisvalmistelut	38
11.3	Metsäretken kulku.....	39
11.4	Palautteet metsäretkeltä	40
11.5	Havainnot metsäretken toteutuksesta	44
11.5.1	Metsäretki onnistuminen ja hyödyntämismahdollisuudet.....	44
11.5.2	Metsäretken haasteet ja kehittämiskohteet	45
11.6	Menetelmäopas	47
12	POHDINTA	48
13	LÄHTEET	50
14	LIITTEET	54

1 JOHDANTO

Retkeily ja luonnossa liikkuminen ovat suomalaisille erityisen rakkaita ja tärkeitä harrastuksia. Luontoympäristöt tarjoavat myös lapsille paikkoja rauhoittumiseen sekä mahdollistavat erilaisia monipuolisia oppimisympäristöjä ja -kokemuksia. Suomessa on yhä kasvavassa määrin alle kouluikäisiä lapsia, jotka ovat tehostetun ja erityisen tuen piirissä. Tuen tarve ei ole yksiselitteisesti määriteltävissä, mutta ne liittyvät usein lapsen kehitykseen, kasvuun tai oppimiseen (Pihlaja & Neitola 2017, 81).

Tässä opinnäytetyössä erityisen tuen tarpeet ovatkin rajattu kielellisiin, fyysisiin (tietyin ehdoin) sekä tarkkaavaisuuteen liittyviin haasteisiin, sillä ne nousivat havainnoinnin kautta kohderyhmämme keskeisimmiksi tuen tarpeiksi. Näkövammaisuus ja sellaiset fyysiset rajoitteet, jotka vaativat esimerkiksi pyörätuolia, jätettiin tutkimuksesta heti alussa pois, sillä tahdoimme rajata työn hieman luontokohteiden kannalta usein vähäisemmälle tarkastelulle jääviin tuen tarpeisiin. Kyseisiä tuen tarpeita ei myöskään esiintynyt tutkimuksemme olleilla lapsilla.

Tutkimuksemme toimeksiantajana toimii Luonto kaikille -hanke, joka on aloitettu vuonna 2018 Hämeen alueella. Luonto kaikille –hanke pyrkii lisäämään luontomatkailun yhdenvertaisuutta esimerkiksi lisäämällä tietoisuutta esteettömyydestä ja saavutettavuudesta. Tämä on myös kyseisen opinnäytetyömme perusta. Lasten luontoympäristöjen hyödyntäminen ja metsiin tutustuminen on yhä enemmän kiinni aikuisen mielenkiinnosta kyseisiä luontoelämyksiä kohtaan. Kynnys lähteä luontoon ja metsään kasvaa entisestään, mikäli lapsella on joitakin erityisen tuen tarpeita. Tällä opinnäytetyöllä pyrimme madaltamaan tätä kyseistä kynnystä niin matalaksi, että siihen ei voi enää kompastua.

Toivomme, että tämä opinnäytetyö antaa tukea, neuvoja ja ideoita sekä varhaiskasvattajille, erityisen tuen tarpeessa olevien lasten vanhemmille sekä luontoalan yrittäjille siihen, kuinka esteettömiä luontoelämyksiä voidaan mahdollistaa erityisen tuen tarpeessa oleville alle kouluikäisille lapsille. Esteettömyys tulisi huomioida jo erilaisten luontokohteiden toteutus- ja ideointivaiheessa, jotta lopputulos täyttäisi kaikki esteettömyyden kriteerit. Tämä työ pyrkii ottamaan esteettömyyden huomioon olemassa olevien mahdollisuuksien mukaan. Tavoitteena on, että tämä opinnäytetyö kannustaisi päiväkotiryhmän tai luontoalan yrittäjän menemään metsään ja toteuttamaan mielikuvitusrikkaan ja elämyksellisen luontoretken erityisen tuen tarpeessa oleville lapsille.

Tämä opinnäytetyö on toteutettu laadullisena tutkimuksena, ja sen aineisto on kerätty erityisen tuen tarpeessa oleville alle kouluikäisille lapsille järjestetyltä metsäretkeltä sekä

siihen liittyviltä suunnitteluvaiheilta. Retki järjestettiin vuoden 2019 marraskuussa Lapakiston retkeilyalueella Nastolassa.

2 VARHAISERITYISKASVATUS JA ERILAISIA TUEN TARPEITA

2.1 Varhaiserityiskasvatus

Varhaiserityiskasvatus on periaatteeltaan ja toiminnaltaan hyvin lähellä varhaiskasvatusta. Varhaiskasvatuksen mahdollisuuksia ei ole varhaiserityiskasvatuksessa suljettu pois. Varhaiserityiskasvatuksessa lapsen yksilöllisiin tarpeisiin integroidaan kehitys, oppiminen ja kasvatuksen didaktiikka ja metodit sekä otetaan huomioon erityispedagogiigan eettiset periaatteet. Näihin eettisiin periaatteisiin lukeutuvat esimerkiksi hyväksyminen ja arvostus. Varhaiserityiskasvatuksessa keskeistä on inkluusio, jossa tavoitteena on toimintakulttuurin muutos. (Hujala & Turja 2016, 266-267.)

2.2 Erityisen tuen tarve

Erityisen tuen tarvetta ei voida määritellä yksiselitteisesti, sillä se on sisällöltään hyvin monitulkintainen ja vivahteikas, ja perustuu paikoin jopa subjektiiviseen määrittelyyn. Paikoitellen on vaikea erottaa erityisen tuen tarvetta lapsen tyyppillisestä kehityksestä ja sen vaiheista. (Hujala & Turja 2016, 264.)

Mikäli erityisen tuen tarvetta lähtee määrittelemään, on se tehtävä riittävän laajasti, jotta jokaisen subjektiivisille tilanteille ja kehitykselle annetaan tilaa ilman, että lapsi sijoitettaisiin liian valmiisiin luokkiin. Kaikki perustuu lapsen oppimisen, kehityksen valmiuksien ja ympäristön mahdollisuuksien kohtaamiseen. Itse asiassa ympäristö muokkaa lapsen oppimista ja kehityksen valmiuksia. (Hujala & Turja 2016, 264.)

Erityisen tuen tarpeessa oleva lapsi saa monessa kunnassa kirjallisen lausunnon lapsen tilanteesta. Tämän mukaan, mikäli lausuntoa ei ole, lapsi ei ole erityisen tuen tarpeessa. Erityisen tuen tarpeeseen katsotaan kuuluvan myös lapsen tarve lastensuojelun tukitoimiin. Perinteisin määritelmä erityisen tuen tarpeessa olevalle lapselle on kuitenkin jokin erityinen ominaisuus, vamma tai pitkäaikaissairaus, joka vaatii erityistä tukea tai tukitoimia. Tämä sisältää haasteita jollakin kehityksen osa-alueella, joita voivat olla esimerkiksi kielen ja kommunikaation, tunne-elämän, motorisen tai sosiaalisen kehityksen alueilla. (Hujala & Turja 2016, 264-265.)

Erityisen tuen tarve saatetaan sekoittaa tehostettuun tukeen. Tehostetussa tuessa lapsi tarvitsee säännöllistä tukea tai jopa samanaikaisesti useita erilaisia tukimuotoja. Tämä perustuu pedagogiseen arviointiin, jonka jälkeen lapselle laaditaan henkilökohtainen opetussuunnitelma. Erityisen tuen tarve tulee esiin vasta sitten, kun lapsen kasvun, kehityksen ja tavoitteiden saavuttaminen ei muilla keinoin riittävästi toteudu. (Hujala & Turja 2016, 266.)

2.2.1 Kielellisiä haasteita

Edellytykset monipuoliselle ja laajalle kielitaidolle ja hyvälle vuorovaikutustaidoille luodaan jo ensimmäisten elinvuosien aikana. Kielen kehitys ja sen omaksuminen varhaisvaiheessa ovat suorassa yhteydessä yksilön sosiaaliseen kehitykseen. Tämän vuoksi lapsi tarvitsee tukea aikuisilta omaksuakseen vastavuoroisen kommunikaation taitoja. (Pihlaja & Viitala 2019, 183-184.)

Kielellä on monta ilmenemismuotoa: kieli on puhuttua, kirjoitettua, viitottua ja kuvallista. Keskinäisessä kanssakäymisessä non-verbaalinen kommunikaatio, eli sanaton viestintä, on myös tärkeää. Ihminen tarvitsee varhaista vuorovaikutusta ja sosiaalisen kasvuperustan oppiakseen kielen. Varhainen vuorovaikutus luo lapselle perustan opittavalle kielelle. Kielen oppiminen luo edellytykset tunteiden ilmaisuun ja ajattelun kehittämiseen. Kielen avulla luomme ja ylläpidämme myös sosiaalisia suhteita. (Pihlaja & Viitala 2019, 184.)

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa (Opetushallitus 2018) kielen kehityksessä keskeiset osa-alueet ovat vuorovaikutus, puheen tuottaminen, ymmärtäminen, kielen käyttötaito, kielellinen muisti, sanavarasto ja kielitietoisuus.

Kielen kehitys etenee tiettyjen vaiheiden kautta, mutta silti hyvin yksilöllisesti. Lapset oppivat ymmärtämään ja puhumaan kieltä, sekä ilmaisemaan itseään kielellisesti vähän eri-ikäisinä. Vaikka jokainen lapsi oppii kielen hieman eri tahtiin, on mahdollista eritellä puheen ja kielen kehityksen tyypillisiä piirteitä ja verrata niitä rinnakkain yksilön kehitykseen. Lapsi pystyy kuitenkin sosiaaliseen kanssakäymiseen, vaikka kielitaito ei olisikaan iälle tyypillistä. Puhumaton lapsi voi ilmaista itseään esimerkiksi eleiden, viittomien tai leikin avulla. (Pihlaja & Viitala 2019, 186-190.)

Kielen ja puheen kehitykseen liittyvät vaikeudet huomataan useimmiten varhaiskasvatuksessa tai lastenneuvolassa. Kielen kehityksen ja puheen häiriön taustalla voi olla hyvin erilaisia tekijöitä, kuten esimerkiksi neurologinen tai biologinen taustatekijä. Poikkeava kielen kehitys voi johtua kuulovammasta, vaikeasta kehityshäiriöstä tai oireyhtymästä, kuten lapsuusiän autismista, ADHD:stä tai kehitysvammaisuudesta. (Pihlaja & Viitala 2019, 191.)

Lapsi tarvitsee iälle tyypilliseen puheen ja kielen kehitykseen normaalia kuulokykyä ja kuulohahmotusta, ikätasoisia vuorovaikutus- ja sosiaalisia taitoja, tasapainoista tunne-elämän kehitystä, päivittäisiä leikkituokioita ja perustoiminnoista selviytymistä. Lapsen kasvuympäristö ja kasvattajan tuella on suuri merkitys lapsen kielellisten taitojen

kehittymisessä. Näitä tekijöitä tarkkailemalla pystytään määrittelemään 3-4 -vuoden iässä, onko kyseessä lapsen puheen kehityksen viivästymä, erityinen kielihäiriö, änkytys, kuullun ymmärtäminen tai puhemotoriikan häiriö kuten artikulaatiovaikeus ja dyspraksia. (Pihlaja & Viitala 2019, 192.)

2.2.2 Fyysisiä haasteita

Fyysisillä haasteilla tarkoitetaan tässä tutkimuksessa liikunnallisiin, eli karkea motorisiin taitoihin liittyviä haasteita. Motoriset taidot mahdollistavat yksilön osallisuuden kaikenlaisiin arkisiin toimintoihin, kuten esimerkiksi vaatteiden pukemiseen, syömiseen, liikuntaan ja vaikka kirjan lukemiseen. Motoristen taitojen opettelu alkaa syntymästä, ja mikäli motorinen oppimisprosessi on hidasta, osallisuus toimintaan vaikeutuu. (Pihlaja & Viitala 2019, 241-242.)

Oppimisvaikeuksista voidaan puhua, kun uuden motorisen taidon opettelu on hankalaa tai jo opittujen motoristen taitojen soveltaminen on vaikeaa. Motoriset pulmat alkavat näkyä yleisimmin 3-6- vuoden iässä, jolloin lapsi opettelee hankalampia liikkeitä, kuten esimerkiksi hyppimistä hyppynarulla, juoksemista tai pyöräilyä. Lapsi pystyy oppimaan taidon, mutta se vaatii enemmän ponnisteluja, ja liikkeen lopputulos voi näyttää erilaiselta, verrattaessa muuhun ikäryhmään; esimerkiksi lapsen juoksu voi näyttää kulmikkaalta ja jäykältä. (Pihlaja & Viitala 2019, 243.) Motoriset ongelmat voivat myös johtua liikuntavammasta, joka on voinut syntyä aivovaurion tai lihasten, nivelten ja hermojen toimintaan vaikuttavan sairauden tai tapaturman vuoksi (Pihlaja & Viitala 2019, 260).

Motorisen oppimisen ongelmat eivät ole yksiselitteisiä tai yhteneväisiä, vaan haasteet ovat yksilöllisiä. Tämä tarkoittaa sitä, että kahden lapsen motorisia pulmia ei voi verrata suoraan keskenään. (Pihlaja & Viitala 2019, 242-244.)

Motoriset pulmat voivat vaikuttaa lapsen oppimiseen, käyttäytymiseen ja tarkkaavaisuuteen sekä fyysiseen ja psykososiaaliseen hyvinvointiin. Motoristen taitojen oppimisvaikeudet voivat muodostua suureksi stressitekijäksi lapsen emotionaaliselle ja psyykkiselle hyvinvoinnille, kun lapsi on estynyt osallistumaan motoriseen toimintaan. Motoriset ongelmat voivat tehdä sosiaalisista tilanteista stressaavia lapselle, minkä seurauksena lapsi alkaa välttelemään leikkitalanteita, jolloin motoriset ja sosiaaliset taidot eivät kehity. (Pihlaja & Viitala 2019, 244.)

Ammattilaisen ymmärryksen kasvaessa lapsen kehityksellisiä riskejä voidaan vähentää. Havainnoimalla lasta jo varhain ja puuttumalla vaikeuksiin voidaan tukea lapsen kehitystä ja edesauttaa oppimista. Toiminnassa, kuten vapaassa leikissä ja liikunnassa, motoriset vaatimukset lisääntyvät, kun toiminnassa on monta osallistujaa. Kasvattajan tulisi siis

tunnistaa toiminnan rajoittavat tekijät ja kehittää toimintatapoja, jotka lisäävät jokaisen lapsen osallisuutta toiminnassa. (Pihlaja & Viitala 2019, 248.)

2.2.3 Tarkkaavaisuuden säätelyn haasteita

Tarkkaavuudella tarkoitetaan kykyä suunnata, ylläpitää, jakaa ja siirtää huomiota kohteesta toiseen. Tarkkaavuuden haasteet voivat painottua näönvaraiseen tai kuulonvaraiseen. Ihmisen kyky säädellä tarkkaavaisuutta voi vaikeutua esimerkiksi äkillisen aivotoinnin tai kehitykselliseen häiriön vuoksi. Yleisin lapsuudessa alkanut oireyhtymä tunnetaan nimellä aktiivisuuden ja tarkkaavaisuuden häiriö (ADHD). (Terveyskylä 2018.)

Tarkkaavuuden säätelyn ongelmista voidaan puhua, kun lapsi ei pysty keskittymään tai kohdistamaan tarkkaavaisuutta olennaiseen, erilaiset ärsykkeet (ääni, liike) häiritsevät lapsen keskittymistä sekä lapsi on omissa maailmoissaan eikä vaikuta kuuntelevan puhetta. Lapsella on vaikeuksia työskennellä pitkäkestoisesti, sekä työmuisti on heikko. Lapsella saattaa olla esimerkiksi suuria vaikeuksia kuunnella ohjeistusta ja piirtää saman aikaisesti. (Käypä-hoito 2020.)

On hyvin yleistä, että lapsella on haasteita oman toiminnan ohjauksessa ja säätelytoiminnan, kuten esimerkiksi tunteiden ja käyttäytymisen kanssa. Lapsen on vaikea sietää pettymyksiä, ja hän toimii impulssiensa varassa. Impulsiivisuus näkyy esimerkiksi malttamattomuutena odottaa omaa vuoroa. Impulsiivisuus voi aiheuttaa lapselle pulmia sosiaalisten suhteiden luomisessa ja niiden ylläpitämisessä. Lapsi jää helpommin leikin ja toverisuhteiden ulkopuolelle, tulee kiusatuksi, kiusaa muita lapsia tai saattaa kokea itsensä ryhmän ulkopuoliseksi. (Sandberg 2018, 17, 38).

Lapsi, jolla on haasteita tarkkaavaisuuden säätelyssä, on kuitenkin usein kognitiivisesti lahjakas ja taidokas. Turhautuminen toimintaan johtuu usein siitä, ettei toiminta vastaa lapsen taitotasoa. Lapsi jaksaa myös syventyä itseään kiinnostaviin asioihin, jolloin hänen sisäinen motivaationsa pystyy ohjaamaan leikkiä tai toimintaa pidempään. Kasvattajan tulisikin ohjata lasta kiinnostuksen kohteita kohti, jolloin lapsen vahvuudet kanavoituisivat asianmukaisesti. (Sandberg 2018, 18, 24.)

2.2.4 Tuen tarpeessa olevien lasten tukeminen varhaiskasvatuksessa

Varhaiskasvatuksessa lapselle voidaan antaa tukea monella eri tavalla. Yleisimmät tukkeinot ovat pedagogiset tai rakenteelliset järjestelyt. Pedagogisia järjestelyitä ovat muun muassa varhaiskasvatuksen erityisopettajan konsultoiva tai jaksottainen tuki, lapsikohtainen ohjaaminen, tulkitsemis- ja avustajapalvelut sekä apuvälineiden käyttö.

Rakenteellisissa järjestelyissä lapsiryhmää voidaan joko pienentää, tehdä henkilökunnan määrään muutoksia tai rakenteeseen liittyviä mitoituksia. (Pihlaja & Viitala 2019, 268.)

Yksi pedagogisista järjestelyiden apuvälineistä on esteetön viestintä, eli puhetta tukeva ja korvaava kommunikointikeino, joka tunnetaan myös nimellä AAC (augmentative and alternative communication). Toiminnallisella ja mahdollisimman esteettömällä viestinnällä tuetaan ja vahvistetaan lapsen vuorovaikutustaitojen kehittymistä ja puheen ja viestien ymmärtämistä. Esteettömällä viestinnällä pyritään luomaan lapsille tasa-arvoinen ympäristö sekä ylittämään kielelliset, kehitykselliset ja kulttuurilliset esteet. Esteettömän viestinnän keinoja ovat kehonkieli, tukiviittomat, tukikuvat, piirtäminen, puhelaitteet, sekä erilaiset viestintäohjelmat. (Pihlaja & Viitala 2019, 201-202.)

Tukikuvien käyttö

Varhaiskasvatuksessa käytetään paljon tukikuvia, ja niiden käyttö vuorovaikutuksen tukena on suhteellisen uusi pedagoginen käytäntö, verrattuna esimerkiksi tukiviittomien käyttöön. Yleisimmin kuvia käytetään havainnollistamaan lapsille tilaa, aikaa ja paikkaa, kuten esimerkiksi kuvallisen päiväohjelman muodossa. Tukikuvat auttavat lasta viestimään asioista, mitä hän ei pysty näkemään tai osoittamaan juuri sillä hetkellä. Kuvat ovat symboleja, joita lapset oppivat lukemaan aikuisten avustuksella. Varhaiskasvatuksessa tukikuvien käyttö aloitetaan usein toimintatuokioista tai leikeistä. (Pihlaja & Viitala 2019, 207-208.)

Tukikuvien käytössä on hyvä lähteä liikkeelle yksittäisistä kuvista, mitä kasvattaja voi vähitellen laajentaa. Kuvien merkitykset avautuvat paremmin kohdeyleisölleen, eli lapsille, mitä lähempänä kuvat ovat lasten toimintaympäristöä. Tukikuvien käytössä on hyvä edetä lapsilähtöisesti, joten on tärkeää, että kuvat herättävät lapsissa innostusta. Kuvatuki on hyvä olla mukana esimerkiksi lapsiryhmän ulkoilussa ja leikeissä, perushoitotilanteiden lisäksi. (Pihlaja & Viitala 2019, 207.)

Tukikuvien käyttö voi olla joko lapsikohtainen tai koko lapsiryhmän käytössä oleva menetelmä, sillä ne ovat hyödyllisiä jokaisessa kielen kehityksen vaiheessa. Kun ryhmässä on yhteiset viestinnän keinot, joita jokainen ryhmän lapsi ymmärtää, voi toiminta edetä sujuvasti. (Pihlaja & Viitala 2019, 208-209.)

3 ESTEETTÖMYYS

3.1 Esteettömyys käsitteenä

Esteettömyys on keino mahdollistaa jokaisen osallistumisen esimerkiksi työntekoon, harrastuksiin, kulttuuriin ja opiskeluun. Esteettömyyttä käsiteltäessä on myös tärkeää huomioida, että siihen kuuluu paljon muutakin kuin liikkuminen. Myös esimerkiksi kuulemiseen, näkemiseen, kommunikaatioon ja sähköiseen viestintään liittyvät asiat ovat olennainen osa esteettömyyttä. Esteettömyys kattaa välineiden käytettävyyden, palvelujen saatavuuden, tiedon ymmärrettävyyden sekä osallistumisen itseä koskevaan päätöksentekoon. (Invalidiliitto 2020.)

Esteettömyys luo käyttäjälle turvallisuutta, eikä ympäristö erottele ihmisiä toimintakykynsä perusteella. Tärkeää esteettömyydessä on moninaisuuden huomioonottaminen, kun ympäristöä suunnitellaan ja toteutetaan. (Invalidiliitto 2020.)

3.2 Esteettömyys luontoympäristöissä

Jokaisella ihmisellä toimintakykyyn katsomatta on oikeus luonnossa liikkumiseen. Esteettömät luontoreitit tarjoavat jokaiselle ihmiselle toimintakyvyn mukaiset mahdollisuudet päästä luontoon. (Invalidiliitto 2020.) Esteettömillä luontoreiteillä huolehditaan asianmukaisista opasteista, kulkuväylistä ja niiden materiaaleista, valaistuksesta, käsijohteista ja värikontrasteista sekä levähdyspaikoista. Luontoreitin tulee olla myös turvallinen, joten vaaratekijät, kuten jyrkänteet ja kivikot, tulee huomioida reitillä. (Invalidiliitto 2020.)

Esteettömässä luontomatkailussa tärkeäksi muodostuu ennakointi. Informatiiviset luontomatkailun- ja reitin esitteet ja verkkomateriaalit opastavat reitin valinnassa ja retkelle valmistautumisessa. (Invalidiliitto 2020.)

4 LUONTOYMPÄRISTÖT VARHAISKASVATUKSESSA

4.1 Metsä oppimisympäristönä

Metsä on osa luontoa, joka on käsitteenä hyvin monimerkityksellinen. Luonnossa toimimisessa ja luontoympäristöillä ylipäätään on lapselle sekä psyykkisiä, sosiaalisia että fyysisiä vaikutuksia. Positiiviset psyykkiset, fyysiset ja sosiaaliset vaikutukset ja kokemukset edesauttavat lapsen oppimista. Lasten spontaani ulkona leikkiminen on vähentynyt, joten se että lapsilla on mahdollisuus toimia luontoympäristöissä, riippuu yhä enemmän aikuisista ja heidän intresseistään. (Naskali 2019, 12.)

Lapsella ei ole vielä valmis stressinsäätelykyky, joten metsän ilmapiiri ja sen luoma rauhallisuus ovat tärkeitä rauhoittavia kokemuksia lapselle. Metsä tuottaa iloa lapsen elämään myös tarjoamalla raikasta ilmaa, mielihyvää, elämyksiä sekä tärkeitä yhdessä jaettuina ja koettuja kokemuksia. Metsä ja luonnossa liikkuminen mahdollistaa lapselle myös mielikuvituksen, kekseliäisyyden ja luovuuden käytön. (Oppi ja ilo 2020.) Luonnossa tapahtuva toiminta vilkastuttaa myös Polvisen, Pihlajamaan ja Bergin (2012) mukaan mielikuvituksen lisäksi vapaata leikkiä sekä parantaa lasten herkkyyttä havainnoida ympäristössään tapahtuvia ilmiöitä ja tapahtumia. (Hölttä & Paloniemi 2020.)

Luonnon vaikutuksia on tutkittu sekä aikuisille että lapsille, joiden tuloksista Corraliza, Colado ja Bethelmy (2012) ovat kirjoittaneet. Tulokset luonnon psyykkisistä hyvinvointivaikutuksista ovat osoittautuneet samansuuntaisiksi molemmilla ikäryhmillä. Aikuisilla tutkimukset ovat osoittaneet, että luonnossa käynti tai oleskelu parantaa sekä mielialaa että tehtävistä suoriutumista. Luonto myös elvyttää stressiä ja parantaa tarkkaavaisuutta enemmän kuin vastaava oleskelu parantaisi rakennetussa ympäristössä. Lasten kohdalla tutkimukset ovat osoittaneet, että psyykkiset vaikutukset liittyvät keskittymiskyvyn parantumiseen sekä empaattisuuden vastaanottavuuden lisääntymiseen. Usein vaikutuksina ovat myös itsetietoisuuden vahvistuminen sekä kognitiivisten taitojen kehittyminen. (Hölttä & Paloniemi 2020.)

Luontoympäristön positiivisia vaikutuksia ovat myös sen rikas aistimuksellisuus sekä omaehtoinen huomion keskittäminen. Nämä molemmat asiat vaikuttivat parantavasti lasten keskittymis- ja huomiointikykyä. Esikoululaisille tehdyssä tutkimuksesta Chawla, Keena, Pevac & Stanley (2014) huomasivat, että sellaisilla lapsilla, jotka pääsevät maastoltaan monipuolisemmille viheralueille, on vähemmän ongelmia muistamisessa, kuuntelussa, impulsiivisuudessa sekä yliaktiivisuudessa. (Hölttä & Paloniemi 2020.) Tutkimukset ovat myös osoittaneet, että tarkkaavaisuus- ja ylivilkkaushäiriön, eli ADHD:n oireet vähenevät luontoympäristössä. Esimerkiksi puistossa kävely 20 minuutin ajan parantaa lasten

keskittymiskykyä. Luonto voikin siis tarjota ADHD-oireiden helpottamiseksi turvallisen, edullisen ja helposti käytettävissä olevan mahdollisuuden. (Tourula & Rautio 2014, 46.)

Luontoympäristön fyysisiä vaikutuksia ovat myös lasten fyysisen aktiivisuuden kehittyminen sekä positiiviset vaikutukset terveyteen ja motorisiin taitoihin. Chawlanin ym. (2014) mukaan sosiaaliset taidot kehittyvät luontoympäristössä, sillä se mahdollistaa sekä omaehtoista että yhteisöllistä toimintaa lasten keskuudessa. (Hölttä & Paloniemi 2020.)

4.2 Ympäristökasvatus

Ympäristökasvatus on tärkeä osa lapsen varhaiskasvatusta, ja se sisältää muun muassa luonnossa retkeilyn. Ympäristökasvatuksesta puhutaan esimerkiksi lapsen varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa, joissa sen tavoitteiksi on asetettu lapsen luontosuhteen vahvistaminen sekä kestäväää elämäntapaa kohti ohjaaminen. (Opetushallitus 2018, 46.)

Ympäristökasvatukseen liittyy olennaisesti ympäristöön ja arjen elämään liittyvät tekemiset ja tukemiset. Tavoitteena onkin antaa sellaisia edellytyksiä, joilla voi toimia yhteiskunnan ympäristötietoisena kansalaisena. Tavoitteeseen pyritään hyvinkin arkisin keinoin, ja varhaislapsuus on ympäristökasvatuksen kannalta ensi arvoisen tärkeää aikaa. Luontokasvatus on olennainen ja merkittävä osa ympäristökasvatusta, mutta myös kaupunkikokemukset ja kaupunkiympäristö liittyvät olennaisena osana siihen. (Hujala & Turja 2017, 210.)

Ympäristökasvatuksessa ja luontokasvatuksessa tärkeää on, että lapset saavat varhaiskasvatuksen toimintaympäristöissä kokemuksen kohtuutta arvostavasta, reilusta ja joikaista kunnioittavasta elämäntavasta. Jo opetussuunnitelman perusteissa tuodaan esille se, että esiopetuksessa olennaista on opeteltavien tietosisältöjen sijasta, miten esiopetuksessa työskennellään ja millaisiksi toimintakulttuuri ja oppimisympäristö rakennetaan. Tämänkaltainen näkemys on vahvasti yhteneväinen ympäristökasvatuksen näkemyksen kanssa. (Hujala & Turja 2017, 211.)

Palmerin (1998) mukaan toiminnallisuus ja kokemuksellisuus ovat keskeinen osa ympäristössä oppimisessa. Alle kouluikäisillä lapsilla ympäristössä oppiminen tapahtuu yleensä leikkimisen, liikkumisen ja paikkojen tutkimisen kautta. Ja jotta lapset saisivat kokemuksia tällaisista mahdollisimman monenlaisista oppimisympäristöistä, täytyy päiväkodin elämyksellisen lisäksi mahdollistaa muita oppimisen kokemuksia erilaisissa fyysisissä ympäristöissä, kuten metsässä. (Hujala & Turja 2017, 216.)

Ympäristökasvatukseen liittyy Hujalan & Turjan (2017, 215) mukaan keskeisesti kolme eri ympäristöä; fyysinen, yksilöllisesti tulkittu sekä kulttuurinen ympäristö. Tämän lisäksi ympäristökasvatuksessa on kolme erilaista sisällöllistä kokonaisuutta:

1. oppiminen ympäristössä
2. oppiminen ympäristöstä
3. toimiminen ympäristön puolesta.

Tämä tarkoittaa käytännössä sitä, että luontoympäristöt ovat lapsille sekä oppimisen kohteita, oppimisympäristöjä sekä paikkoja ympäristösuhteen ja vastuullisuuden vahvistumiseen. (Opetushallitus 2018, 46-47.) Metsää pystyy hyödyntämään oppimisympäristönä esimerkiksi erilaisten toiminnallisuuteen, osallisuuteen ja luovuuteen painottuvien menetelmien avulla, jotka ovat lapsille luontaisia oppimisen tapoja. (Opetushallitus 2018, 42.)

5 TOIMINNALLISET MENETELMÄT VARHAISKASVATUKSESSA JA NIIDEN LUONTOYMPÄRISTÖISSÄ

5.1 Lapselle luontaiset oppimistavat

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa (2018) mainitaan seuraavasti:

Toiminnalliset sekä luovuutta ja osallisuutta edistävät työtavat ovat lapsille luontevia oppimisen tapoja.

Toiminnallisia luontevia oppimisen tapoja edistävät työtavat ovat esimerkiksi lasten sekä omaehtoinen että ohjattu leikki, liikkuminen sekä taiteellinen kokeminen ja ilmaisu. (Opetushallitus 2018, 38.) Näiden osa-alueiden kehittämiseen ja toteuttamiseen varhaiskasvatuksessa liittyy olennaisesti lapselle ominaiset ilmaisutavat, jotka ovat musiikillinen, kuvallinen, sanallinen ja kehollinen. Varhaiskasvatuksen tavoitteena onkin tukea näiden osa-alueiden kehittymistä. (Opetushallitus 2018, 42.)

Lapselle luontevien oppimisen tapojen toteuttaminen lapselle ominaisia ilmaisutapoja hyödyntäen edistää lapsen oppimisedellytyksiä, ajattelua, sosiaalisia taitoja sekä positiivista minäkuvaa. Kun lapsi kuvittelee ja luo erilaisia mielikuvia, hänen eettinen ajattelunsa kehittyy. Työtavat antavat myös valmiuksia siihen, että lapsi ymmärtää ja jäsentää paremmin ympäröivää maailmaansa. (Opetushallitus 2018, 42.)

Ympäröivä maailma pitää sisällään esimerkiksi varhaiskasvatustyöryhmän ulkopuoliset oppimisympäristöt, joka varhaiskasvatussuunnitelman mukaan sisältävät erilaiset luontoympäristöt. Luonto tarjoaa mahdollisuuden erilaisiin kokemuksiin ja mahdollisuuksiin toteuttaa leikkiä ja tutkimista. Luontoympäristöjä voidaan varhaiskasvatuksessa hyödyntää myös esimerkiksi liikunnan, luontoelämysten ja oppimisen paikkoina. (Opetushallitus 2018, 33.)

5.2 Osallisuus

Osallisuus ei ole pelkästään osallistumista. Osallisuudessa lapsella on kokemus siitä, että hän pystyy vaikuttamaan asioihin ja on yhteisön tasavertainen jäsen. (Pulli 2013, 15.)

Osallisuus kuuluu varhaiskasvatuksen keskeisimpään ytimeen, ja silti se on moniselitteinen termi. Osallistamiseen ei riitä, että kysyy lapsilta, mitä he haluaisivat tehdä, mutta se ei myöskään tarkoita, että lapset saisivat päättää kaikesta. Osallistaminen vaatii kultaisen keskitien löytämistä. Se vaatii myös rohkeutta aikuiselta tarttua osallistamisen mahdollistaviin tilanteisiin, sillä niissä ei usein ole lopputulosta etukäteen tiedossa. (Pulli 2017, 25-26.)

Osallistamisessa lasten kuuluu saada kokemus siitä, että he pystyvät vaikuttamaan asioihin. Osallistaminen ei tapahdu käden käänteessä, vaan se on pedagogista toimintaa, joka vaatii suunnittelutyötä toteutuakseen tarkoituksenmukaisesti. (Pulli 2017, 25-26.)

Osallistamista ja sen moninaisuutta ei kannata kuitenkaan pelätä. Se on loppujen lopuksi niinkin yksinkertainen asia kuin mielekäs yhdessä tekeminen. Lasten osallistamisen voi aloittaa pienistä askeleista itselle sopivia keinoja käyttäen. Aikuisen on tärkeää kuitenkin pitää mielessä ne asiat, jotka kokee kasvattajana tai lasten kanssa toimivana tärkeiksi sekä keskeisiksi ja pohtia juuri niitä asioita lapsen näkökulmasta. (Pulli 2017, 25-26 & 32.)

Osallisuuteen, tasa-arvoon ja niiden edistämiseen liittyy keskeisesti inklusiivinen toimintakulttuuri. Inklusio tarkoittaa mukaan kuulumista, eli eksklusion, ulkopuolelle sulkemisen vastakohtaa (From & Koppinen 2000, 55).

Inklusiivinen varhaiskasvatus määritellään prosessiksi, minkä tarkoituksena on pyrkiä vastaamaan jokaisen lapsen yksilöllisiin tarpeisiin (From & Koppinen 2000, 55). Kasvatustyyliä ei ole tärkeää lasten erotteluun toisistaan piirteittäin, vaan ympäristön ja erilaisuutta aiheuttavien tekijöiden poistaminen (Pihlaja & Viitala 2018, 55). Näihin yksilöllisiin tarpeisiin pystytään vaikuttamaan monella eri tasolla, esimerkiksi vaikuttamalla opetussuunnitelman rakenteisiin (From & Koppinen 2000, 55). Osallisuus ja siihen pyrkiminen tulisi ottaa huomioon lapselle luontaisten oppimisen tapojen toteuttamisessa.

Lapsen identiteetin kehityksellä on myös keskeinen osa lapsen osallisuuden toteutumisessa, sillä identiteetti rakentuu suhteessa toisiin ihmisiin, mukaan ottamisesta tai sosiaalisesta poissulkemisesta. Aikuisella onkin merkityksellinen rooli juuri siinä, kuinka hän kutsumaa ja asemoi lapset erilaisiin toiminnallisiin tilanteisiin ja suhteisiin toistensa kanssa. (Hujala & Turja 2017, 98-102.)

On ehdottoman tärkeää, että lasta tuetaan identiteetin muodostumisessa, sillä identiteettiin liittyvät olennaisesti minäkäsitys, minäkuva sekä itsetunto, jotka taas ovat tärkeässä roolissa lapsen yksilöllisessä kehityksessä osana ympäristöä, kulttuuria ja yhteiskuntaa. Varhaiskasvatuksen arjessa onkin tärkeää, että huomio kohdistuisi erityisesti lapsia yhdistäviin tekijöihin. Tärkeää kasvatuksen kannalta on myös se, että kykenee ymmärtämään, että minuuden kehittyminen ja muovautuminen on yksilöllistä. (Hujala & Turja 2017, 98-102.)

5.3 Draamakasvatuksen menetelmät

Tapio Toivanen on määritellyt (2010) draamakasvatuksen seuraavasti:

Opetuksessa toteutettavista prosesseista, joissa käytetään teatterin dramaturgisia keinoja, roolien, ajan, paikan ja tilan manipulointia, mutta ei tähdätä välttämättä ulkopuoliselle yleisölle tähtäävään esitykseen, käytetään nimitystä draamakasvatus tai draama.

Draamakasvatus kuuluu taidekasvatukseen. Draamakasvatus on myös osa leikillistä oppimista, johon kuuluu aktiivinen tekeminen, kokeileminen sekä tekemisen ilo. (Martinez-Abarca & Nurmi 2015, 12, 16 & 22.)

Draamakasvatukseen kuuluvat kokemukselliset ja toiminnalliset työtavat, jotka vahvistavat lasten oppimismotivaatiota. Niihin liittyvät myös vahvasti mielikuvituksen ja muistin kehittyminen sekä mahdollisuus liikkua ja käyttää kaikkia olemassa olevia aisteja. Draamakasvatus antaa lapsille myös kokemuksen sekä spontaanista ilmaisusta että prosessista, joka on yhteisesti suunniteltu. (Martinez-Abarca & Nurmi 2015, 13.)

Ympäröivää maailmaa on helpompi jäsentää ilmaisun keinojen kautta. Kun lapsi harjoittelee erilaisia ilmaisun taitoja, hän samalla tutkii, tulkitsee ja ilmaisee itseään sekä maailmaa. Myös oppimisedellytykset vahvistuvat, sekä sosiaaliset taidot, myönteinen minäkuva, keskittymiskyky sekä itsesäätelytaidot kehittyvät draamakasvatuksessa. (Martinez-Abarca & Nurmi 2015, 13-14.)

Tarinallisuus luo draamakasvatukseen viitekehyksen, jonka avulla lapsi pystyy yhdistämään erilaisia orientaatioalueita sekä omia kokemuksiaan. Leikkiminen puolestaan on keskeinen toiminnallinen keino lapsen kielen ja kommunikaation kehitykselle jo varhaisessa vaiheessa. Melko nopeasti lapselle tulee mukaan mielikuvituksellisuus, jolloin sadut ja tarinat alkavat kiinnostamaan. Satuja ja tarinoita voidaan toiminnallistaa erilaisin draaman keinoin, joista esimerkkeinä on draamaleikki sekä draamaseikkailu (Nurmi 2005). Draamaleikissä voidaan hyödyntää lapsille mielekkäitä roolileikkejä. (Toivanen 2010, 12 & 24-27.)

Vaikka usein sanotaan, että jokin on ”leikin asia”, niin sitä leikki itsessään ei ole. Lapset uppoutuvat leikkiin hyvin suurella vakavuudella. Itse asiassa leikkiessä leikki muuttuu usein todeksi ja tosi muuttuu leikiksi, ja silti lapsi tietää ja ymmärtää koko ajan leikkivänsä. Lapset kohtaavat usein elämässään pelkoa, ja leikki onkin paras keino käsitellä pelkojen kohtaamista turvallisesti. (Martinez-Abarca & Nurmi 2015, 14-15.)

Draamatyöskentelyn ohjaamisessa keskeistä on se, että aikuinen ymmärtää, että draamaohjaajan ei tarvitse olla erinomainen näyttelijä. Draamatyöskentelyssä on tärkeintä, että aikuisella on leikillinen asenne, läsnäolo ja pyrkimys hyvään kontaktiin lasten kanssa. Ohjaaja saa antaa tunteiden näkyä ja kuulua, kun hän lukee tarinaa tai toimii roolissa. Ohjaajan eläytyessä ja ollessa läsnä, nousee tarina ja draama yleisesti arjen yläpuolelle, ja näin ollen lapsille merkitykselliseksi. Ohjaajan läsnäolo ja keinot ilmaisuun auttavat lapsen mielenkiinnon ylläpysymisessä. Mielenkiintoa pitää yllä myös luonnollisesti dramaturgiset keinot, kuten tarinan vetävyys. (Martinez-Abarca & Nurmi 2015, 26.)

Draaman eri menetelmät kehittävät lapsen sekä kielellisiä että ilmaisullisia valmiuksia. Draama ottaa huomioon sen, että lapsella on tarve oppia ja omaksua asioita käyttäen leikkiä ja mielikuvitusta. Kaiken kaikkiaan draamassa on tärkeää, että siinä keskitytään yhdessä toimimiseen ja prosessimaisuuteen. (Toivanen 2010, 9-10.)

Draaman erilaisia menetelmiä pystyy hyödyntämään luontoympäristöissä hyvin monin keinoin. Draamakasvatusta voi toteuttaa luontoympäristöissä esimerkiksi draamaseikkailuna, joka on yksi draamakasvatuksen genre. Draamaseikkailussa lapset pääsevät seikkailemaan erilaisissa rooleissa satumaailmaan, joka voi olla esimerkiksi metsässä. Kohdattuun vaaroja ja vaikeuksia lapset onnistuvat ratkaisemaan ongelman ja loppu on onnellinen. Prosessia voi retken jälkeen jatkaa lapselle luontaisesti eli toiminnallisesti esimerkiksi vapaan leikin tai ohjatun toiminnan avulla. Ohjattua toimintaa voivat olla esimerkiksi piirtäminen, sadutus tai askartelu aiheesta. (Nurmi 2005, 20-21.)

Metsässä tapahtuvassa draamatyöskentelyssä tai esimerkiksi leikkimisessä ei niinkään välttämättä ole kyse suurista etukäteisjärjestelyistä tai speaktaakkeleista, vaan ne vahvistavat lasten uskoa itseensä jo silloin, kun lapset saavat aikaa, tilaa ja vapautta toimia itse. Tämä kasvattaa myös yhteistyön merkitystä ja lasten vastuun kokemusta muista. Draaman hyödyntäminen luontoympäristössä parantaa lasten kommunikointikykyä sekä herättää aisteja. Se auttaa myös lapsia keskittymään pidempiä aikoja ja he ovat motivoituneempia siitä, mitä he ovat tekemässä. (Pulli 2013, 12.) Draamatyöskentelyssä lapsen motivoituneisuudella on keskeinen merkitys.

Draaman hyödyntäminen luontoympäristöissä vahvistaa lasten sisua ja sitkeyttä sekä kehittää motorisia taitoja. Se myös lisää lasten kykyä havainnoida. Luonto on hyvä paikka oppia tarkkailemaan omaa ympäristöään esimerkiksi erilaisten tarinoiden ja leikkien avulla. Draamakasvatuksesta luontoympäristöissä hyötyvät myös aikuiset, sillä se tuo uusia näkökulmia lapsille ominaisiin oppimistyyliihin. (Pulli 2013, 12.)

5.4 Liikunta

Liikunnan merkitys kehittyvälle ja kasvavalle lapselle on suuri. Liikkuessaan lapsi oivaltaa, yrittää, innostuu, onnistuu ja epäonnistuu. Kun varhaiskasvatusikäisen lapsen kanssa opetellaan liikuntataitoja ja leikkitaitoja, oppii lapsi samalla jakamaan asioita, ottamaan toiset lapset ja aikuiset huomioon sekä ymmärtämään erilaisuutta. (Pulli 2013, 8-9.)

Varhaiskasvattajan ja muiden varhaiskasvatusiässä olevien lasten kanssa työskentelevien on hyvä muistaa, että liikkuminen ei vaadi suurta tilaa tai isoa tasaista kenttää. Aikuisen tehtävä onkin juuri poistaa liikkumiseen liittyviä esteitä. Se, että lapsen kanssa opetellaan turvallista liikkumista, ei tarkoita, että liikkuminen pitäisi kieltää. Kun opetellaan turvallista liikkumista, vaatii se aikuiselta aikaa, lapsen liikuntataitojen opettamista ja kehittämistä sekä havainnointia. Lapselle on annettava mahdollisuuksia oppimiseen. (Pulli 2013, 1920.) Jotta lapsen saisi liikkumiseen motivoitumaan parhaiten, on tärkeää, että lapsi saisi myös itse jollakin tavalla olla mukana suunnittelemassa toimintaa. (Pulli 2013, 27.)

Liikunnan pystyy yhdistämään kaikkiin draaman menetelmiin, ja niitä pystyy hyödyntämään vaivattomasti luontoympäristöissä. Draaman keinoja voi hyödyntää esimerkiksi osallistavassa tarinallisessa liikunnassa. (Pulli 2017, 32.) Tahtoessaan jokaiseen lapselle ominaiseen ilmaisutapaan voi yhdistää liikunnan. Pulli (2017, 18) kirjoittaa kirjassaan, että lapsen luontainen liikunnallisuus ja liikkuva elämäntapa todennäköisesti kasvavat, kun lapsi oppii erilaisten myönteisten kokemusten kautta nauttimaan luonnosta ja omasta lähiympäristöstään.

6 PIENRYHMÄT VARHAISKASVATUKSESSA

6.1 Ryhmän muodostaminen

Ryhmään kuuluminen on jokaiselle ihmiselle luontaista, sillä olemme aina tahtomattamekin jäsenenä jossakin ryhmässä. Ryhmään sopeutuminen onkin usein elinikäinen tehtävä, ja myös ryhmien muotoutuminen vie aikaa. Nyky-yhteiskunnassa varhaiskasvatuksen tarjoamat lapsiryhmät ovat hyvin merkittäviä lasten kulttuurin ja sosiaalisen kasvun paikkoja. (Pihlaja & Viitala 2018, 79-80.)

Ryhmällä on aina jokin perustehtävä, jota varten ryhmä muodostetaan. Tehtävä on juuri se tekijä, mikä yhdistää ryhmäksi. Ryhmän muodostumiseen riittää jo kolme ihmistä. (Pihlaja & Viitala 2018, 80.)

6.2 Pienryhmätoiminta

Sekä aikuisille että lapsille turvallisin ryhmäkoko on pieni, enintään vain 6 tai 7 ihmistä. Pienryhmien vahvuuksia ovat esimerkiksi se, että lasten on helpompi ilmaista itseään ja vuorovaikutussuhteiden määrän on pienempi, joten myös paremmin hallittavissa. (Pihlaja & Viitala 2018, 81.) Ryhmän koolla on siis ratkaiseva vaikutus juuri siihen, kuinka vuorovaikutus lähtee käyntiin (Haapaniemi & Raina 2014, 130).

6.2.1 Pienryhmätyöskentelyn vahvuuksia

Pienryhmätyöskentelyssä on useita pedagogisia vahvuuksia, jotka ovat yleisiä ja toistuvasti pienryhmissä havaittavia ilmiöitä. Nämä vahvuudet on kuvattu alla olevassa listauksessa. Alla olevan listauksen lisäksi on monia muitakin asioita, jotka vaikuttavat ryhmän dynamiikkaan. Vahvuudet on kerätty koulumaailman havainnoista, mutta soveltuu yhtä lailla varhaiskasvatusikäisiin lapsiin ja lapsiryhmiin. (Haapaniemi & Raina 2014, 130.)

Pienryhmätyöskentelyn pedagogiset vahvuudet:

- mahdollisuus lämpöön ja tukeen
- aktiivinen osallistuminen
- henkilökohtainen sitoutuminen
- sisäinen kontrolli
- pyrkimys yksimielisyyteen
- ristiriitojen välttäminen. (Haapaniemi & Raina 2014, 128-129.)

Monessa näissä vahvuuksissa on myös haasteita tai negatiivisia puolia. Esimerkiksi pyrki-
myksessä yksimielisyyteen, on riskinä, että lasten välille syntyy ryhmäajattelu, joka itses-
sään on este luovuudelle. Tästä syystä onkin tärkeää muistaa, että listan vahvuudet eivät
ole yksiselitteisiä, vaan niitä on tarkasteltava monesta näkökulmasta. (Haapaniemi &
Raina 2014, 130.)

Pienryhmästä puhuttaessa ei saa toki unohtaa ison ryhmän vahvuuksia, joita ovat esimer-
kiksi laajat mahdollisuudet erilaisiin vuorovaikutussuhteisiin sekä hyvän kaverin löytämi-
seen laajasta lapsiryhmästä. Ryhmän työntekijän mahdollistaessa, iso ryhmä myös auttaa
lasta kasvamaan sekä löytämään omaa yksilöllisyyttään. (Pihlaja & Viitala 2018, 81.)

6.2.2 Ryhmätyöskentelyn haasteita

Kun sellainen lapsi, jolla on paljon erilaisia pelkoja, tulee uuteen ryhmään, voi hän kokea
alussa ryhmän hyvinkin pelottavaksi paikaksi, vaikka se todellisuudessa olisikin aivan tur-
vallinen ja seesteinen. Jos lasta pelottaa tai jännittää ryhmässä oleminen, saattavat ne
tunteet ilmentyä hyvin erilaisin tavoin. Joku lapsi voi esimerkiksi vetäytyä syrjään ja toisen
lapsen pelko tai jännitys voi puolestaan saada riehumaan. (Pihlaja & Viitala 2018, 80-82.)

Haasteena voi ilmentyä myös se, että sama ryhmä on erilainen kokemus eri lapsille, kun
puhutaan nimenomaan erityistä tukea tarvitsevista lapsista sekä ryhmästä kasvun ja oppi-
misen kontekstina. Lasten tarpeilla ja siinä, mitä he odottavat ryhmältä, on paljon eroja.
Aikuisen on hyvä muistaa se, että lapsia tulee ryhmään erilaisin odotuksin, tällöin niihin
tulisi myös vastata erilaisin tavoin. (Pihlaja & Viitala 2018, 82.)

7 LAPSIRYHMÄN HAVAINNOINTI

7.1 Havainnointi varhaiskasvatuksessa

Havainnoimalla lasta tai lapsiryhmää opitaan tuntemaan sekä lasta että tämän käyttäytymistä ja sen syitä paremmin. Havainnointi antaa mahdollisuuden myös ymmärtää asioita lapsen näkökulmasta. Sekä toiminnan suunnittelun ja toteuttamisen että sen arvioinnin perusta on juuri havainnointi. Se antaa tietoa siitä, kuinka yksittäisen lapsen ja lapsiryhmän kanssa tulisi toimia edistääkseen heidän hyvinvointiaan. (Koivunen & Lehtinen 2015,16.)

Havainnointi perustuu aistinvaraisuuteen, mikä tarkoittaa, että se ei ole koskaan neutraali prosessi. Tästä syystä onkin erityisen tärkeää, että prosessia ja siihen liittyviä tekijöitä tarkastellaan kriittisesti. Tärkeää on myös, että havainnoija suhtautuu mahdollisimman objektiivisesti havainnoitavaan kohteeseen, ja prosessissa tiedostetaan, että tuloksiin vaikuttavat myös havainnoijan sen hetkinen mieliala, tarkkaavaisuus sekä vireystila. (Koivunen & Lehtinen 2015, 16, 62-63 & 67.)

Havainnointi on tärkeää arjen perustilanteissa, mutta tärkeää on myös, että havainnointia toteutetaan erikoistilanteissa, joita ovat esimerkiksi metsäretket. Tällaisissa erikoistilanteissa lapsen käytös voi poiketa merkittävästikin tavanomaisesta. Lapsi näyttää usein myös avoimesti voimakkaita tunteita, joita uudet tai harvoin koetut tilanteet herättävät. (Koivunen & Lehtinen 2015, 30.)

7.2 Havainnointiprosessi

Havainnoinnista on tarkoitus päästä toiminnan kehittämiseen, mutta jotta sinne päästään, edellyttää se prosessinomaisesti useamman vaiheen, kuten kuvassa 1 on kuvattu. Kaikki alkaa havainnoinnista, mikä etenee dokumentointiin, analysointiin, tulkintaan sekä toiminnan suunnitteluun. Toiminnan suunnittelusta edetään sen toteuttamiseen ja lopuksi arvioinnin kautta pystytään toimintaa kehittämään. Aika, joka prosessiin käytetään, vaihtelee aina tilanteen mukaan. (Koivunen & Lehtinen 2015, 15.)

Kuva 1. Kaavio havainnoinnista toiminnan kehittämiseen (Koivunen & Lehtinen 2015, 15)

Ennen kuin havainnointia voidaan aloittaa, on tehtävä päätös siitä, miksi lasta havainnoidaan eli mihin havainnoinnilla saatua tietoa hyödynnetään. Varhaiskasvatuksessa havainnointia toteutetaan useimmiten joko ei-strukturoituna eli vapaamuotoisena tai strukturoituna havainnointina. Strukturoitu havainnointi voidaan toteuttaa esimerkiksi erilaisilla valmiilla lomakkeilla tai arviointivälineillä. Valitsee kumman havainnointitavan tahansa, on tärkeää, että havainnointitilanteessa esiin tulevia asioita kirjataan aktiivisesti muistiin, jotta ne eivät pääse myöhemmin unohtumaan. (Koivunen & Lehtinen 2015, 33 & 78.)

Prosessiin liittyy olennaisesti myös havaintojen tulkinta, sillä pelkät havainnot ovat itsessään arvottomia. Tavoitteet asetetaan toiminnan suunnittelun pohjalta, joka perustuu havainnointiin, dokumentointiin, analysointiin, tulkintaan sekä niiden avulla saatuihin tuloksiin. Mikäli toimintaa suunnitellaan ilman yllä mainittuja asioita, se ei välttämättä toteudu lapsilähtöisesti vaan aikuislähtöisesti. (Koivunen & Lehtinen 2015, 94 & 97.)

Arviointi on havainnoinnin jälkeen keskeinen toimintamuoto varhaiskasvatuksessa. Arviointia käytetään toiminnan suunnittelussa, toteutuksessa ja kehittämisessä. Toiminnan kehittäminen puolestaan perustuu kaikkiin niihin tuloksiin, joita on saatu prosessin eri vaiheiden kautta. (Koivunen & Lehtinen 2015, 101 & 118.) Havainnoinnin avulla saatua tietoa analysoimalla ja tutkimalla kehitetään toimintaa, mikä on osa palvelumuotoilua.

8 PALVELUMUOTOILU OSALLISUUDEN LISÄJÄNÄ

8.1 Lähtökohtia palvelumuotoiluun

Palvelumuotoilun tarkoituksena on luoda palveluista toimivia, laadukkaita sekä kestäviä. Tarkoituksena on myös luoda jonkinlaista lisäarvoa palvelua käyttävälle asiakkaalle, palvelun tuottajalle ja tarjoajalle. Palvelumuotoilussa kehittämisessä on yleisesti mukana palvelun tuottaja ja tarjoaja, asiakkaat, sidosryhmät, sekä edustajat. Yhteiskehittämisen avulla syntyy palveluja, jotka vastaavat asiakkaan tarpeita. (Ahonen 2017, 34-35.)

Palvelumuotoilun lähtökohtina voidaan pitää asiakasymmärrystä, yhteiskehittämistä, iteraatiivisuutta sekä visuaalisuutta. Asiakasymmärrys on palvelumuotoilun ydin, sillä luodakseen asiakkaalle palveluja ja lisäarvoa arkeen, tulee ymmärtää asiakkaan tarpeita, unelmia ja toiveita. Asiakasymmärryksen syntyminen tarkoittaa myös sitä, että asiakkaan tarpeet tiedostetaan ja ymmärretään, ilman että asiakas kertoo niistä. Asiakkaan haluama palvelu ei välttämättä vastaa hänen kertomiaan toiveita. Työmenetelmän avulla pystytään selvittämään pinnan alla olevia tarpeita ja täten vastaamaan asiakkaan niin sanottuihin ydintarpeisiin. (Ahonen 2017, 36-37 & 50-51.)

Palvelumuotoilun yksi tehtävä on selvittää ja tutkia prosessiin liittyviä tahoja ja heidän näkemyksiään ja kokemuksiaan kehitettävän asian suhteen. Yhteiskehittämisessä palvelun tuottaja, tarjoajat, sidosryhmät ja asiakkaat osallistuvat yhdessä tasavertaisesti palvelun kehittämiseen. Tämä tapahtuu yhteissuunnittelun keinoin, mikä tarkoittaa, että osapuolet ovat alusta loppuun asti kehittämisessä mukana. Palvelumuotoilun toteuttaminen lisää itessään osallisuutta, sillä siinä tärkeää on, että kaikki osapuolet pääsevät vaikuttamaan palvelun ideointiin, suunnitteluun ja toteuttamiseen, mikä mahdollistaa monialaiset näkökulmat ja innovatiiviset ratkaisut. (Ahonen 2017, 36-37 & 52-53.)

Iteratiivisuudessa kehittäminen ei ole suoraviivaista, vaan se perustuu toistoihin. Mikäli tuloksiin ja ratkaisuihin ei olla tyytyväisiä, niitä kehitetään. Ongelmakohtiin pyritään siis löytämään ratkaisuja ja parannuksia jatkuvasti. Iteratiivisuus on prosessimalli, jossa ongelman tunnistaminen ja toiminta vuorottelevat. Se nähdään avoimena ja objektiivisena tarkasteluna. (Ahonen 2017, 36-37 & 55-57.)

Yhteiskehittämisessä on tärkeää, että kaikki tahot pystyvät näkemään ja ymmärtämään prosessin ja sen kulun sekä osallistumaan siihen. Visualisoinnin avulla voidaan luoda kuva nykyisistä palveluista, prosessin tavoitteista, kehityksestä ja lopputulemasta. Näin visualisointi tuo näkymättömän näkyväksi. (Ahonen 2017, 58-59.)

8.2 Käyttäjäprofiilit

Käyttäjäprofiilit ja niiden luominen liittyy palvelumuotoiluun ja sen menetelmiin. Käyttäjäprofiilit perustuvat käyttäjälähtöisyyteen, jossa suunnittelun keskiössä ovat juuri palvelun käyttäjät. Käyttäjäprofiilien avulla pyritään saavuttamaan parempi ymmärrys sellaisista ominaisuuksista ja tekijöistä, jotka tulisi ottaa huomioon, kun palvelua suunnitellaan ja osallisuutta kehitetään. Profiilien avulla päästään tutkimaan käyttäjien omaa elämismaailmaa. (Innokylä 2020.)

Käyttäjäprofiilit ovat kuvitteellisia, mutta ne pohjautuvat aitoihin havaintoihin todellisista käyttäjistä. Perusta käyttäjäprofiileille voidaan saavuttaa esimerkiksi haastattelulla, osallistuvalla havainnoinnilla tai tutkimustietoa analysoimalla. Profiileissa keskiössä ovat havainnollistavat kuvaukset tietyn palvelun käyttäjistä. Profiilit ovat yleensä visuaalisia ja ne on luotu tarkoituksella epätarkoiksi. (Innokylä 2020.)

Tärkeää käyttäjäprofiileja luodessa on muistaa, että profiilien persoonat on oltava keskenään verrattavissa, jotta niitä pystytään hyödyntämään palvelumuotoilussa. Jokaisen käyttäjäprofiilin persoonan tulee siis vastata samoihin kysymyksiin. (Innokylä 2020.)

9 AIEMMAT TUTKIMUKSET

Ihmisen suhdetta luontoon sekä luonnon vaikutusta ihmisen hyvinvointiin, on tutkittu paljon niin suomalaisissa, kuin myös kansainvälisissä tutkimuksissa. Tutkimukset ovat selvittäneet luonnon hyödyllisyyttä monille eri ikäryhmille, mistä on saatu hyvin yhteneviä tutkimustuloksia.

Tyrväisen ja Tuulentien (toim.) 2007 Luontomatkailu, metsät ja hyvinvointi -tutkimuksessa selvitettiin viheralueiden merkitystä kaupungissa asuville ihmisille, sekä siihen, kuinka hyvin kaupunkiviheralueet vastasivat asukkaiden luontotarpeisiin. Tutkimuksessa tutkittiin erityisesti luonnon käytön vaikutusta koettuun terveyteen ja sen mittareina käytettiin asukkaiden positiivisia ja negatiivisia tuntemuksia, sekä mielipaikan elpymyskokemuksia. Tutkimustuloksista selvisi, että luonnolla oli keskeinen merkitys asukkaiden asumiseen ja vapaa-aikaan liittyvissä toiveissa ja tarpeissa. Viheralueiden käytöllä oli myönteisiä vaikutuksia asukkaiden psyykkiseen hyvinvointiin. Viheralueiden käyttö ja luonnossa liikkuminen vaikuttivat epäsuorasti työn tuottavuuteen ja laatuun lisäämällä psyykkistä hyvinvointia ja ylläpitämällä työkykyä. Asukkaat kuitenkin kokivat, että luonnon tulisi sijaita riittävän lähellä kotia ja tarjota esteettisiä elämyksiä, kuten esimerkiksi metsänäkymän koti-ikkunasta.

Alankomaissa A. E. van den Berg ja C. G. van den Berg vertailivat 2010 vuoden tutkimuksessaan ADHD lapsien kognitiivista ja emotionaalista käyttäytymistä rakennetussa ympäristössä ja luonnossa. Tutkimuksessa selvisi, että lapset suoriutuivat paremmin luonnossa annetuista tehtävistä, kun taas rakennetussa ympäristössä lapsilla näyttäytyi enemmän vaihtelevaa käytöstä ja tunteenpurkauksia, sekä alentunutta kognitiivista toimijuutta. Tutkimus viittasi, että luonnolla voi olla vaikutusta ADHD oireiden vähentymiseen. Tutkimuksessa kuitenkin todettiin, ettei ADHD tutkimuksissa ole tutkittu tarpeeksi diagnosoidun yksilön fyysistä ympäristöä. Täten tutkimuksessa ei voitu tehdä kyseistä johtopäätöstä.

Corraliza, Collado ja Bethelm tutkivat vuonna 2010 luonnon vaikutusta lasten stressitasoihin. Tutkimuksen tavoitteena oli arvioida, onko lasten lähiympäristössä, kuten esimerkiksi koulu- ja päiväkotialueella luontoalueita ja tasoittavatko ne lasten stressiä. Tuloksissa selvisi, että lapsilla, joilla on parempi pääsy luontoon, pystyvät selviytymään paremmin stressistä, ja täten heidän stressitasonsa on alhaisempi. Stressaavien tapahtumien vaikutus lapsiin on heikompi, kun lähellä olevan luonnon määrä on suurempi, jolloin luonto toimii suojelevana tekijänä lapselle. Tutkimus yhteenvetää tuloksissa, että lapset, jotka käyvät koulua luonnon läheisyydessä, pystyvät selviytymään stressistä paremmin, kuin lapset, jotka käyvät koulua ei-luonnon läheisessä koulussa. Luontoon pääsemisen vaikeus vaikuttaa negatiivisesti lasten hyvinvointiin ja heikentää lasten kykyä selviytyä

vastoinkäymisistä. Tutkimuksen perusteella voidaankin päätellä, että luonnon tai luonnollisten elementtien lisääminen lapsen elinympäristöön on tärkeää.

Luontoympäristöjen esteettömyyttä on tutkittu jonkun verran ammattikorkeakoulujen opinnäytetöissä. Esimerkiksi Kynnisen & Sivulan vuonna 2017 tekemä tutkimus Luontoon liikumaan kartoittaa esteettömiä luontoreittejä osana Mennään metsään -hanketta. Myös Kamila (2016) on tutkinut opinnäytetyössään esteettömyyttä. Kamilan opinnäytetyön tavoitteena oli mahdollistaa erityisen tuen tarpeessa oleville lapsille esteetön pääsy luontoon.

10 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS

10.1 Tutkimuksellinen opinnäytetyö

Opinnäytetyössä tutkimme esteettömien luontopalveluiden ja luontomatkailun toteuttamista erityisesti erityisen tuen tarpeessa olevien alle kouluikäisten lasten näkökulmasta. Halusimme kehittää esteettömyyden mahdollisuuksia luontoympäristöissä, joten tutkimuksessa huomioidaan sekä fyysisiä, kielellisiä että tarkkaavaisuuteen liittyviä haasteita.

Suunnitelman pohjalta opinnäytetyön keskeiseksi kysymykseksi nousi seuraava:

Mitkä asiat on otettava huomioon esteettömän luontomatkailun mahdollistamisessa ja toteuttamisessa alle kouluikäisille lapsille?

Opinnäytetyön tarkoituksena on lisätä yleistä tietoisuutta varhaiskasvatuksen esteettömästä luontomatkailusta. Tavoitteenamme on tuottaa luontoalan yrittäjille, erityisen tuen tarpeessa olevien lasten vanhemmille sekä varhaiskasvattajille työssään tai arjessaan hyödynnettävä menetelmäopas, jonka avulla he pystyvät paremmin toteuttamaan ja mahdollistamaan esteetöntä luontomatkailua alle kouluikäisille lapsille.

Opinnäytetyössä toteutamme yhteistyötä hankkeen lisäksi yhden Päijät-Hämeessä sijaitsevan päiväkodin sekä kahden luontoalan yrityksen kanssa, joista toinen sijaitsee Päijät-Hämeessä ja toinen Uudellamaalla.

10.2 Tutkimusprosessi

Tässä luvussa käymme läpi opinnäytetyön tutkimusprosessia. Kuvaamme ensin toiminnallisen opinnäytetyön prosessia yleisesti, ja esittelemme sitten, miten tämä tutkimus on edennyt suunnitelmasta valmiiksi opinnäytteeksi ja ammatillisesti hyödynnettäväksi menetelmäoppaaksi.

Toiminnallisessa opinnäytetyössä opiskelija tekee tuotoksen. Toiminnallista opinnäytetyötä voidaan pitää tietynlaisena kehittämishankkeena, jonka tuotoksena syntyy uuden tiedon lisäksi palvelu, tuote, opas, malli, toimintatapa tai innovaatio, joka on aikaisempaa parempi tai täysin uusi. (Salonen 2013, 25.) Ammatillisen kentän tutkimusaiheiden on nouseva ammatillisen kentän mielenkiinnon kohteista, koska kysymyksessä on aina soveltava tutkimus, jonka tavoite on saada käytännön hyötyä ammatillisen kentän toimintaan (Vilka 2005, 37). Toiminta edellyttää muita toimijoita, joiden kanssa työtä kehitetään dialogisessa vuorovaikutussuhteessa. Tämä merkitsee keskustelua, arviointia, vertaistukea, sekä palautteen antoa ja vastaanottoa (Salonen 2013, 6). Jos toimeksiantajia on useita, on hyvä

selvittää jokaiselta osapuolelta, millaisiin reunaehtoihin tutkimushankkeessa tutkimusryhmän tulee toimintansa perustaa (Vilka 2005, 37).

Kehitystoiminta voidaan nähdä spiraalimallisen kehittämisen jatkuvana syklinä, jossa kehittämishankkeen tehtävä, organisointi, toteutus ja arviointi muodostavat kehän. Toiminta jatkuu kehän muodostumisen jälkeen uusilla kehillä, joissa tuotos arvioidaan aina uudelleen. (Salonen 2013, 15.) Tämä menetelmä tukee myös vahvasti palvelumuotoilua ja iteraatiivisuuden teoriaa, josta on aikaisemmin tässä tutkimuksessa kirjoitettu.

Tässä prosessissa reflektiivisyys, arviointi ja vuorovaikutus ovat tärkeässä roolissa. (Salonen 2013, 15). Salonen (2013, 17-19) jakaa toiminnallisen opinnäytetyöprosessin kuuteen vaiheeseen: aloitusvaiheeseen, suunnitteluvaiheeseen, esivaiheeseen, työstövaiheeseen, tarkistusvaiheeseen eli arviointiin ja viimeistelyvaiheeseen. Vilka (2005, 36) puolestaan määrittelee prosessille viisi kriittistä vaihetta, joita ovat idetaso, sitoutuminen, toteuttaminen, kirjoittaminen ja tiedottaminen.

Nähdäksemme Salosen (2013) ja Vilkan (2005) prosessivaiheista olennaisimmat ovat huolellinen suunnittelu- tai ideointivaihe ja työstö- tai toteutusvaihe. Ideatason pohdintojen, työpapereiden ja muistiinpanojen pohjalta tehdään tutkimussuunnitelma. Tutkimussuunnitelmaan sisällytetään vain niitä asioita, joihin tutkimusryhmän jäsenet ja tutkimusryhmä voivat sitoutua. Tutkimusryhmän tutkimussuunnitelmaan kirjataan myös kaikkien osapuolten vastuut, oikeudet sekä velvollisuudet, kuin myös tutkimusaineiston säilyttäjät ja tutkimustulosten omistajat. Tutkimussuunnitelma on kirjallinen tutkimusryhmän yhteinen sopimus toteutettavasta tutkimuksesta ja tutkimuskäytännöistä. (Vilka 2005, 49.) Toteutusvaiheessa saatetaan joutua kuitenkin muuttamaan tutkimuksen alussa tehtyjä ratkaisuja. Tämä johtuu siitä, että ihmistä ja hänen toimintaansa ja ajattelua ymmärtämään pyrkivässä tutkimuksessa ei kyetä ennakoimaan kaikkea. Tutkimusaineistoa tarkasteltaessa tutkimusongelmasta saattaa nousta myös uusia ja tärkeitä piirteitä, jotka on välttämätöntä ottaa tutkimukseen mukaan. (Vilka, 2005, 36.)

Opinnäytetyö alkoi tutkimusluvan hakemisesta ja suunnitelman teosta syksyllä 2019. Saimme suunnitelman teossa Luonto kaikille-hankkeen yhteyshenkilöltä konsultointia. Suunnitelman valmistuttua otimme sähköpostitse yhteyttä Luka-hankkeeseen ja pidimme suunnittelukokouksen, missä metsäretken sijainnista käytiin keskustelua ja saimme muiden metsäretkelle osallistuvien tahojen yhteystiedot.

Lähetimme hankkeessa mukana oleville luontoyrittäjille sähköpostia, missä kerroimme hankkeen edistysaskeleista ja tulevista järjestelyistä. Saatuamme yhteyden varhaiskasvatyüksikköön, tapasimme yksikön johtajan. Tällä tapaamisella sovimme metsäretkelle

osallistuvien lasten määrän ja varmistimme, että metsäretken sijainti ja päivämäärä sopivat heille. Keskustelimme myös yleisesti osallistuvien lasten mahdollisista tuen tarpeista.

Tämän jälkeen tapasimme yrittäjät metsäretken retkialueella, jolloin päätimme metsäretken teeman ja aloimme ideoimaan päivän ohjelmaa. Projektissa luontoalan yrittäjillä oli ensisijainen vastuu ohjelman toteuttamisesta. Ohjelmaa ideoitiin yhdessä. Metsäretki järjestettiin marraskuun lopussa. Varhaiskasvatusyksikön kasvattajien ja lasten antama palaute tapahtumasta haettiin varhaiskasvatusyksiköstä joulukuussa ja yrittäjien palaute saatiin sähköpostitse helmikuun 2020 puolessavälissä. Tämän jälkeen analysoimme palautteen ja työstimme opinnäytetyön raportin. Valmistimme keväällä 2020 opinnäytetyön tuotoksena menetelmäoppaan alle kouluikäisten lasten esteettömien luontokokemusten mahdollistamisesta. Opinnäytetyön tutkimusprosessi on visualisoitu kuvassa 2.

Kuva 2. Opinnäytetyöprosessin eteneminen

10.3 Aineiston hankinta ja analyysimenetelmät

Aineistonkeruumenetelmänä tässä tutkimuksessa käytimme laadulliselle tutkimukselle ominaista havainnointia, jonka arvioimme parhaimmaksi aineistonkeruumenetelmäksi, kun kohderyhmänä ovat alle kouluikäiset, tuen tarpeessa olevat lapset. Opinnäytetyössämme

havainnoinnin tavoitteena on tutkia lapsen osallisuutta toimintaan ja tuen tarpeiden vaikutusta osallisuuteen.

Lapsia havainnoimme marraskuussa toteutetulla metsäretkellä, jonne suunnittelimme etukäteen strukturoidun havainnointilomakkeen (ks. liite 4) tukemaan ja prosessoimaan havainnointityötä. Havainnointilomakkeen tarkoituksena oli myös varmistaa, että molemmat havainnoijat kiinnittävät samoihin asioihin huomiota. Strukturoitu havainnointilomake tarkoitti tässä kyseisessä tutkimuksessa sitä, että kysymyksiä oli lomakkeissa valmiina, mutta niihin pääasiassa vastattiin vapaasti, omin sanoin. Lomakkeessa oli myös muutama vastausvaihtoehdollinen kysymys. Jokaisen lapsen kohdalla täytettiin oma havainnointilomake. (Koivunen & Lehtinen 2015, 33.)

Havainnointi voi olla joko avointa tai se voidaan tehdä salassa. Tässä kyseisessä tutkimuksessa toteutimme havainnoinnin avoimesti, sillä tiedotimme havainnoinnista etukäteen lapsia sekä varhaiskasvatusyksikköä. Havainnointi oli luonteeltaan osallistuvaa. Osallistuva havainnointi jaetaan kolmeen eri tyyppiin. Ne ovat havainnoija etäisenä jäsenenä, havainnoija aktiivisena jäsenenä sekä havainnoija täysjäsenenä. Ennen retkeä asetimme tavoitteeksi pysyä etäisenä jäsenenä. Ennalta oli sovittuna vain, että me havainnoijat olisimme mukana yhdessä retken alussa pidettävässä leikissä, johon tarvittiin ohjaajia. Havainnoija saa etäisenä jäsenenä osallistua tilanteisiin, mutta niissä on oltava joko vähäinen tai täysin passiivinen rooli. (Koivunen & Lehtinen 56-57.)

Havainnointien pohjalta toteutimme käyttäjäprofiilit. Käyttäjäprofiilit ovat palvelumuotoilun käyttäjälähtöiseen suunnitteluun perustuva menetelmä. Niiden avulla tarkoituksenamme on perehtyä luontomatkailua hyödyntävien lasten maailmaan ja sen ymmärtämiseen. Käyttäjäprofiileja muodostimme lapsiryhmän toimintaa havainnoimalla metsäretken aikana sekä ennakolta saatuja lasten tuen tarpeisiin liittyviä tutkimustietoja vertailemalla ja analysoimalla. Havainnoitavia tuloksia vertasimme havainnoijien kesken ja niistä yhdessä analysoimalla ja etsimällä yhteneväisyyksiä muodostettiin kolme käyttäjäprofiilia, eli erilaista persoonaa, jotka liittyivät tarkkaavaisuuteen, fyysisiin sekä kielellisiin haasteisiin. Käyttäjäprofiileja muotoiltaessa pidimme erityisen tärkeänä sitä, että profiilit kulkevat tarve, ei haaste edellä. (Innokylä 2020.)

Kun käyttäjäprofiilien kautta opitaan ymmärtämään esteettömiä luontomatkailua tarvitsevien lasten kontekstia ja maailmaa, pystyy sen avulla kehittämään ja muotoilemaan heille suunnattuja palveluita. Käyttäjäprofiilien on oltava keskenään verrattavissa, joten jokaisen kohdalla käytettiin samanlaista toimintamallia ja johdonmukaista prosessia. Tässä kyseisessä tutkimuksessa saavutimme johdonmukaisuuden ja mahdollisuuden vertailuun sillä,

että jokaisen kohdalla keskityimme persoonien samoihin kysymyksiin ja teemoihin. Nämä teemat olivat pelot, toiveet, unelmat ja tarpeet. (Innokylä 2020.)

Hankimme aineistoa ja analysoimme sitä tutkimuksessa myös niin kutsutulla ”Unelmien metsäretki” -toteutuksella, joka perustuu pitkälti iteratiivisuuteen. Tämän Unelmien metsäretken tarkoituksena oli etukäteen pyrkiä ottamaan kaikki sellainen huomioon esteettömän metsäretken järjestämisestä alle kouluikäisille lapsille, mitä sen hetkiselällä kokemuksella ja tiedolla kyseisestä asiasta oli mahdollista.

10.4 Opinnäytetyön eettisyys ja luotettavuus

Eettisyyteen pyrittiin tutkimuksessa panostamaan, ja siinä onkin kunnioitettu hyvän tieteellisen käytännön periaatteita. Opinnäytetyö- ja tutkimusprosessissa on kiinnitetty erityistä huomiota henkilötietojen käsittelyyn ja tietosuojaan liittyviin asioihin. Retkelle osallistuvien lapsien vanhemmilta pyydettiin etukäteen kuvausluvut. Kielteisen kuvausluvan antaneiden lasten toivetta kunnioitettiin, ja heidät jätettiin pois videoinneista ja valokuvista. Lasten nimet eivät missään vaiheessa tulleet esille opinnäytetyön toteutuksessa. Havainnointilomakkeita ei myöskään nimetty, vaikka jokaiselle lapselle olikin omansa. Lomakkeiden tunnistuksessa hyödynnettiin lasten ulkoisia tuntomerkkejä esimerkiksi ”noin 4-vuotias tyttö, jolla on yllään vihreä kukallinen haalari”. Tutkimusaineisto hävitettiin asianmukaisesti tutkimuksen jälkeen. (Arene ry 2017.)

Koko opinnäytetyöprosessi on toteutettu avoimesti ja läpinäkyvästi. Yhteistyökumppaneita on tiedotettu opinnäytetyön ja metsäretken keskeisistä asioista ja tapahtumien kulusta. Tutkittavien niin sanottu luonnollinen arkielämä rikkoutuu, kun tutkittavat tietävät olevansa havainnoinnin kohteena (Vilkkä 2006). Tästä syystä turvallisuutta ja luotettavaa ilmapiiriä pyrittiin ylläpitämään sillä, että varhaiskasvatusyksikkö sai esimerkiksi etukäteen itse ja-kaa retkelle osallistuvat lapset parhaaksi kokemuinsa pienryhmiin niin, että lapset kokisivat olonsa mahdollisimman turvalliseksi toimimisen ja osallistumisen kannalta. Jokaisella lapsella oli retkellä mukana myös joku tuttu aikuinen päiväkodilta.

Opinnäytetyössä hyödynnettiin havainnointia, eikä havainnointi ole koskaan neutraali prosessi, sillä se perustuu aistinvaraisuuteen. Havainnoinnissa pyritään aina objektiivisuuteen, mutta koska puhutaan juuri aistien varassa toimimisesta, ei voida varmasti sanoa, onko havainnointitulokset täysin objektiivisiä. Tästä syystä havainnointia tulkittiin jo lähtökohtaisesti kriittisesti. Havaintoja analysoitaessa on myös huomioitava se, että havainnointituloksiin vaikuttaa aina havainnoijan silloinen vireystila sekä mieliala. Havainnointituloksien luotettavuutta heikentää myös se, että havainnoitava lapsiryhmä oli suuri ja joissakin tilanteissa lapsiryhmä levisi melko laajalle alueelle. Tästä syystä on täysin mahdollista,

että tilanteissa on jäänyt havainnoimatta jotakin tutkimuksen kannalta olennaista. Tutkimuksessa on myös huomioitu, että lapsiryhmä on ennestään tutkijoille vieras, joten on mahdollista, että yksittäisen lapsen käyttäytyminen tai toimintamallit tulkitaan toisin, kuin mihin lapsi on toiminnallaan pyrkinyt.

11 OPINNÄYTETYÖN TOIMINNALLINEN OSUUS

Tämän opinnäytetyön toiminnallisena osuutena oli marraskuussa järjestetty metsäretkipäivä Lapakiston retkeilyalueelle Nastolassa. Retkelle osallistui 11 erityisen tuen tarpeessa olevaa alle kouluikäistä lasta Lahden alueen varhaiskasvatusyksiköstä. Aikuisia retkellä oli mukana 15, joista kolme oli luontoalan yrittäjiä, kolme hanketyöntekijöitä, kaksi opinnäytetyön tekijöitä ja 7 lasten mukana tullutta päiväkodin työntekijää. Lasten mukana tulleiden aikuisten määrä oli suhteutettu lasten tuen tarpeisiin.

Toimeksianto opinnäytetyölle tuli Luonto Kaikille-hankkeelta, jonka toiveesta myös metsäretki järjestettiin. Hanke hoiti esimerkiksi retken kustannukset, yhteiskuljetuksen varaamisen sekä lupa-asioiden hoitamisen.

11.1 Unelmien metsäretki

Ennen opinnäytetyön toiminnallista osuutta toteutimme ”Unelmien metsäretki” -työskentelyn, jossa kokosimme yhdelle kartongille retken järjestämisen kannalta keskeisiä teemoja. Teemat muodostivat kattavan kokonaisuuden erilaisten esteettömyyttä ja turvallisuutta parantavien asioiden huomioimisessa. Työskentely on osa palvelumuotoilua ja erityisesti siihen liittyvää iteratiivisuutta, joka perustuu toistojen kautta kehitettyyn käyttäjälähtöiseen palveluun. Iteratiivisuuden periaatteen mukaan tällä toimintamallilla pyrimme saavuttamaan tarkoituksenmukaisen lopputuloksen ja sinne pääsemiseen liittyvien tavoitteiden kirkastamisen. Iteratiivisella kehittämisellä pyrimme myös saavuttamaan mahdollisimman tarkkaan ja loppuun asti pohditun eheän kokonaisuuden, jossa on huomioitu pieniäkin yksityiskohtia. (Ahonen 2017, 55.)

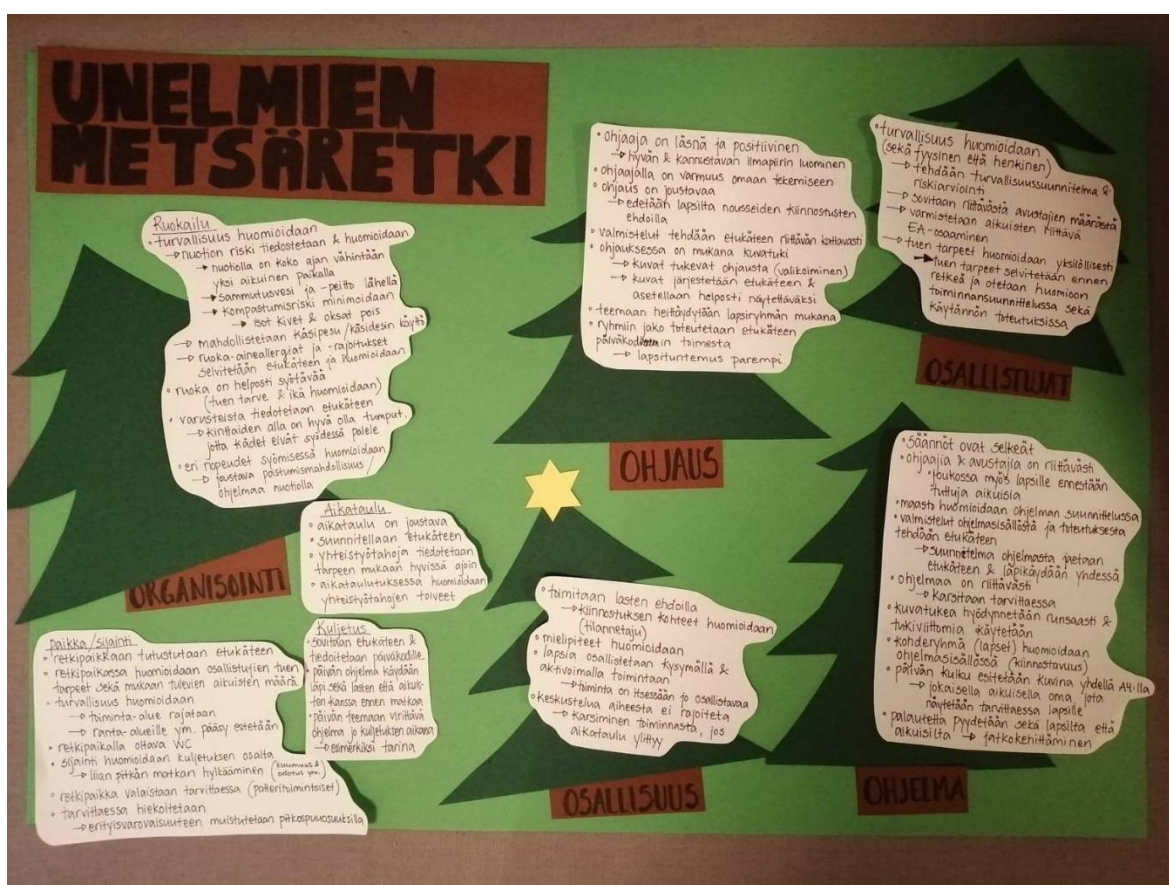
Tässä työssä Unelmien metsäretkeen palasimme varsinaisen retkipäivän jälkeen, ja sen avulla pystyimme havainnoimaan, jäikö jotakin merkityksellistä huomioimatta etukäteisvalmisteluissa tai jäikö jotakin epäolennaista alun perin huomioimatta. Huomioistamme kerromme lisää kohdassa ”havaintoja metsäretken toteutuksessa”.

Unelmien metsäretki-työskentelystä nousi myös keskeisiä sisältöjä menetelmäoppaaseemme. Menetelmäoppaassa olemme huomioineet ne teemat, jotka Unelmien metsäretken jälkitarkastelun ja havainnointien tuloksena olivat jääneet alkuperäisestä tuotoksesta pois. Ensin tarkastelimme asioita vain yksittäisinä huomioina, mutta tämä tuntui kuitenkin epäselvältä ja aikaa vievältä toimintamallilta. Ryhdyimme kokoamaan yksittäisistä huomioista laajempia kokonaisuuksia, mikä toi työskentelyyn selkeyttä ja piti fokuksen olennaisissa asioissa. Havainnoistamme nousi keskeisiksi seuraavat viisi pääteemaa:

- organisointi

- ohjaus
- osallisuus
- ohjelma
- osallistajat.

Kuvassa 3 on nähtävissä visuaalinen tuotoksemme Unelmien metsäretkestä ja siihen liittyvistä pääteemoista. Nostimme osallisuuden kaikista keskeisimmäksi teemaksi, ja siksi sitä kuvaava kuusi on saanut visuaaliseksi korostukseksi tähden latvaansa. Koska osallisuus ei myöskään ole yksiselitteisesti aina toteutettavissa, pyrimme kiinnittämään siihen retken suunnittelussa ja toteutuksessa erityisesti huomiota.

Kuva 3. Unelmien metsäretken visuaalinen tuotos kokonaisuudessaan

Organisointi

Organisointiin liittyi paljon ennakolta pohdittuja asioita, jotka ovat lueteltuina kuvassa 4. Unelmien metsäretken suunnittelu tapahtui sujuvassa ja tiiviissä yhteistyössä yhteistyökumppaneiden kanssa. Tutustuimme retkipaikkaan hyvissä ajoin etukäteen ennen

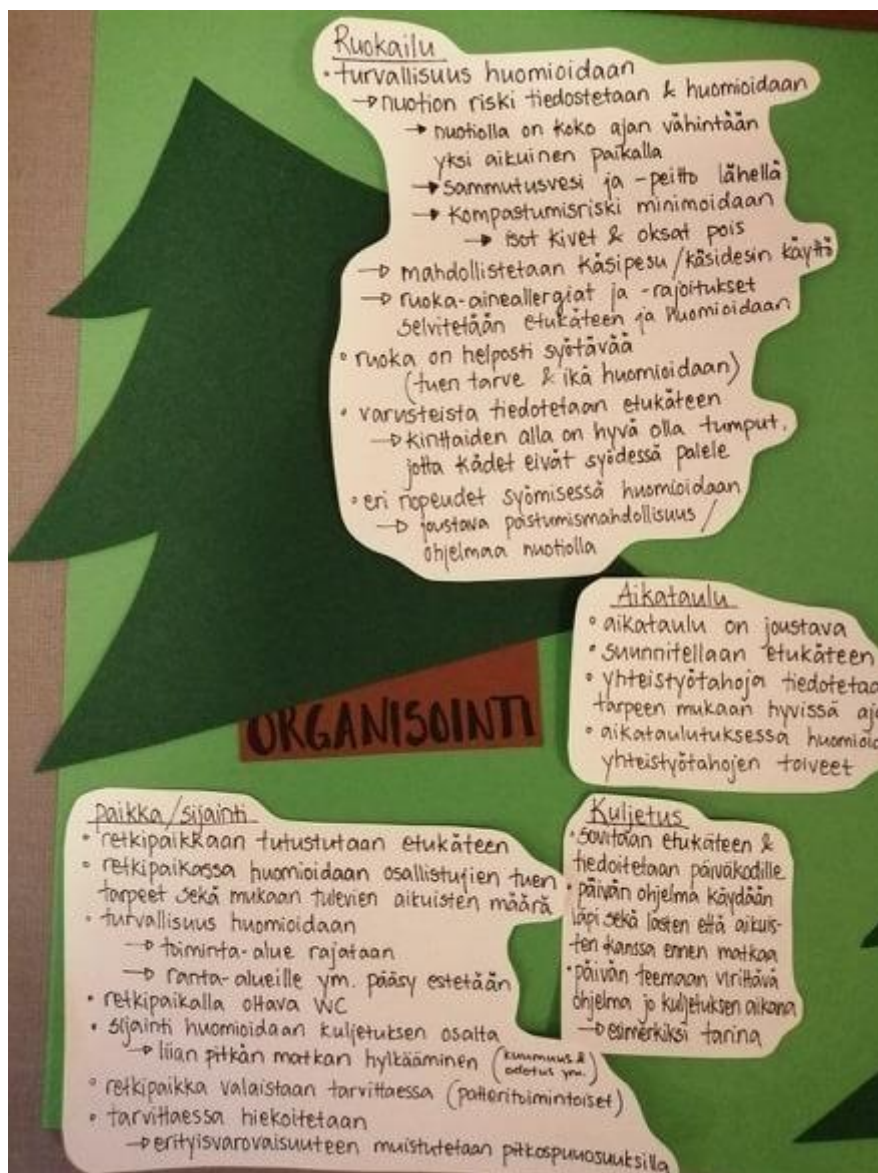
retkipäivää, jotta pystyimme huomioimaan osallistujien tuen tarpeet. Tällä varmistimme maaston soveltavuuden kyseiselle asiakasryhmälle sekä esteettömyyden standardien täyttymistä.

Koska toiminta tapahtui metsässä, huomioimme turvallisuuden rajaamalla toiminta-alueita. Rajasimme esimerkiksi liikkumista nauhoihin sekä estimme pääsyn ranta-alueelle niin, ettei kukaan eksynyt alueella tai loukannut itseään. Metsäretki luontoympäristössä kaipasi meidän mielestämme nuotiota. Avotuleen liittyvän turvallisuuden otimme huomioon tiedottamalla lapsille kuvatuella avulla turvallisuusohjeista. Turvallisuussyistä nuotiolla oli myös oltava koko ajan vähintään yksi aikuinen vahtimassa tulta. Myös tulen sammutusvälineet eli sammutusvesi ja -peitto sijaitsi nuotioita lähikäytävissä.

Minimoimme kompastumisriskiä siirtämällä isommat oksat ja kivet pois toiminta-alueelta. Toinen luontoalan yrittäjästä teki turvallisuussuunnitelman ennen retkeä, joka jaettiin toimintamalliksi ja tiedoksi myös meille opinnäytetyön tekijöille sekä toiselle luontoalan yrittäjälle. Suunnittelussa oli otettava myös huomioon retkipaikan mahdollinen valaistus ja hiekoittaminen, sillä metsäretken järjestys ajoittui alkutalveen. Metsäretken paikkaa pohdittaessa otimme huomioon, että retkipaikka ei sijaitse liian kaukana varhaiskasvatustarpeista.

Lasten kuljetus retkipaikalle järjestettiin linja-autolla ja tästä ilmoitimme myös varhaiskasvatustarpeisiin pari viikkoa ennen retkipäivää. Metsäretken ohjelman lähetimme varhaiskasvatustarpeisiin lasten ja aikuisten nähtäväksi ennen metsäretkeä. Tämän lisäksi ilmoitimme osallistujille retkellä tarvittavasta vaatetuksesta ja varustuksesta. Kuljetuksen ajaksi suunnittelimme lapsille ohjelmaa tarinamuodossa, jotta pystyimme käyttämään matkan kuluneen ajan retken teeman virittäytymiseen.

Suunnittelimme ruokailun lasten tuen tarpeiden ja iän mukaisesti, mikä näkyi niin sanotuilla ”helposti syötävillä” välipaloilla. Selvitimme lasten erityisruokavaliot ja rajoitukset hyvissä ajoin, jotta jokaiselle löytyisi sopivaa syötävää retkellä. Koska ruokailun aikana lapset voivat syödä eri tahdissa, tarjosimme nopeimmille ruokailijoille ohjelmaa, jotteivat he joutuisi olemaan toimeettomina ja heikentäisi omaa turvallisuuttaan kulkemalla ympäri avotulialuetta. Suunnittelimme, että lapset saivat siirtyä ruokailun jälkeen asteittain seuraavaan toimintaan aikuisten valvonnassa.

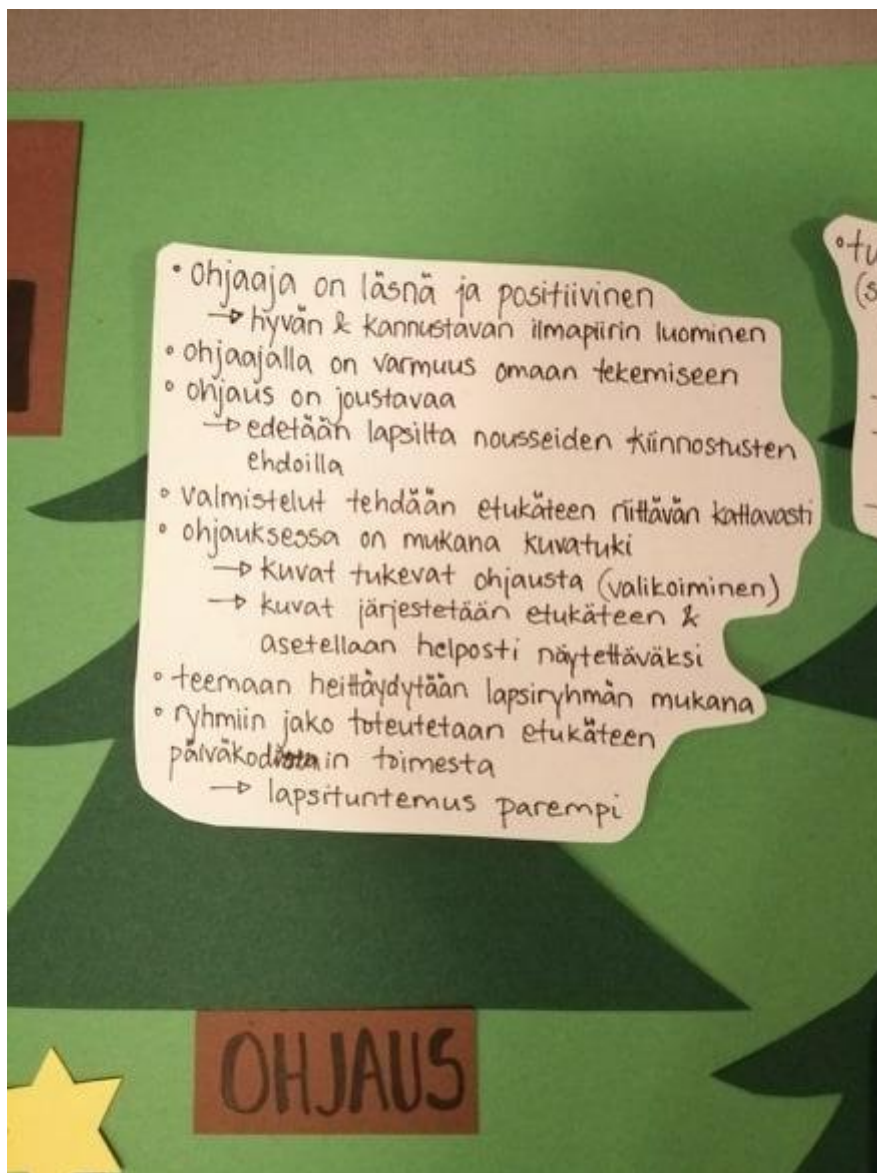
Kuva 4. Unelmien metsäretken organisointiin pohditut teemat

Ohjaus ja osallisuus

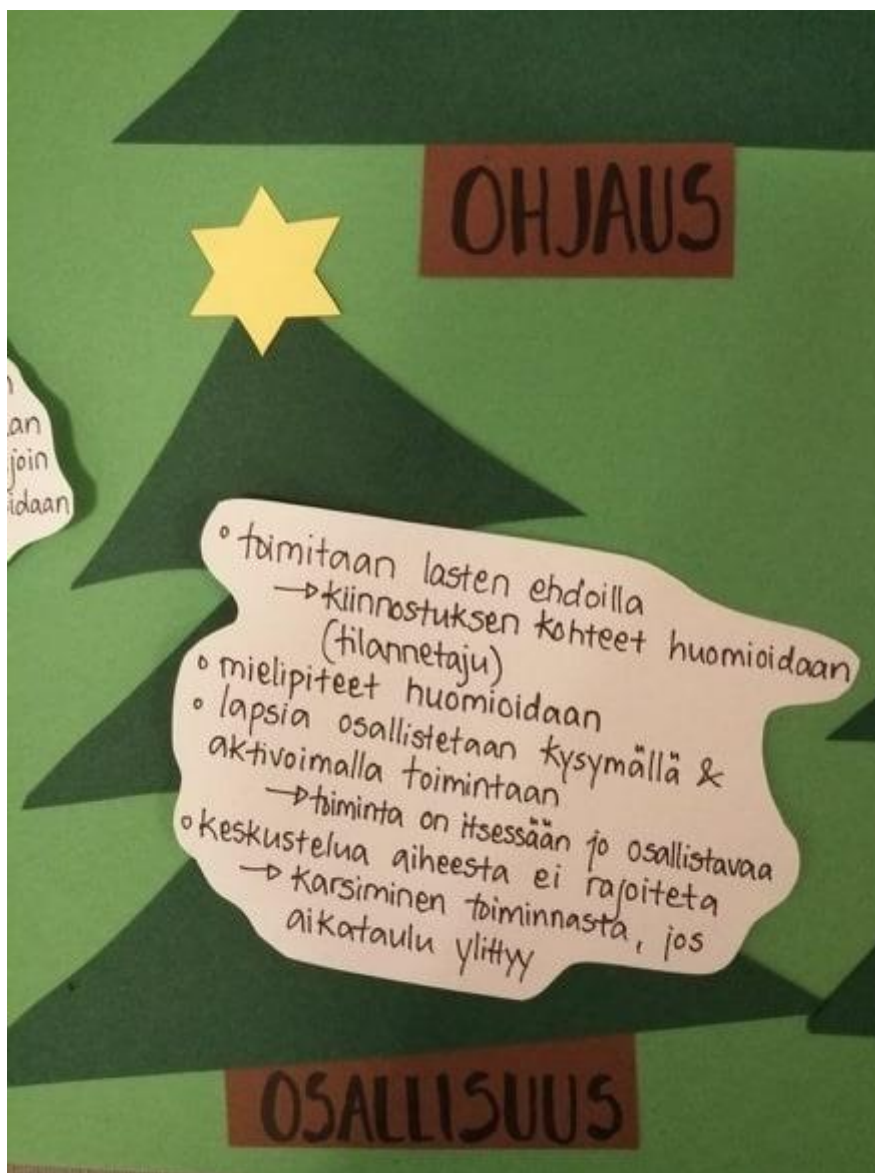
Ohjaajien tehtävä oli luoda hyvä ja kannustava ilmapiiri lapsille olemalla läsnä, heittäyty-mällä retken teemaan mukaan sekä pitämällä yllä positiivista yhteishenkeä. Ohjaajalla oli varmuus omaan ohjaamiseensa ja hän osallisti lapsia kysymällä ja aktivoimalla heitä toi-mintaan sekä jousti tarvittaessa ohjelmasta lasten kiinnostusten mukaan. Metsäretken oh-jelma oli alkujaan jo luotu lapsia osallistavaksi. Lasten osallisuus metsäretkellä tuli esille esimerkiksi lasten kiinnostusten ja mielipiteiden huomioimisena. Kaikki ohjaukseen ja osallisuuteen liittyvät teemat on lueteltu alla olevassa kuvissa 5 ja 6.

Ohjaukseen liittyvät valmistelut teimme ennakkoon, mihin lukeutui muun muassa kuva-tuen käyttö. Kuvien käytön tarkoituksena oli tukea ohjausta, joten kuvat valikoituivat

metsäretken ohjelman, sekä tuen tarpeiden mukaan. Kuvat järjestimme loogiseen järjestykseen, jotta kuvat etenisivät ohjauksen kanssa samaan tahtiin.

Kuva 5. Unelmien metsäretken ohjaukseen pohditut teemat

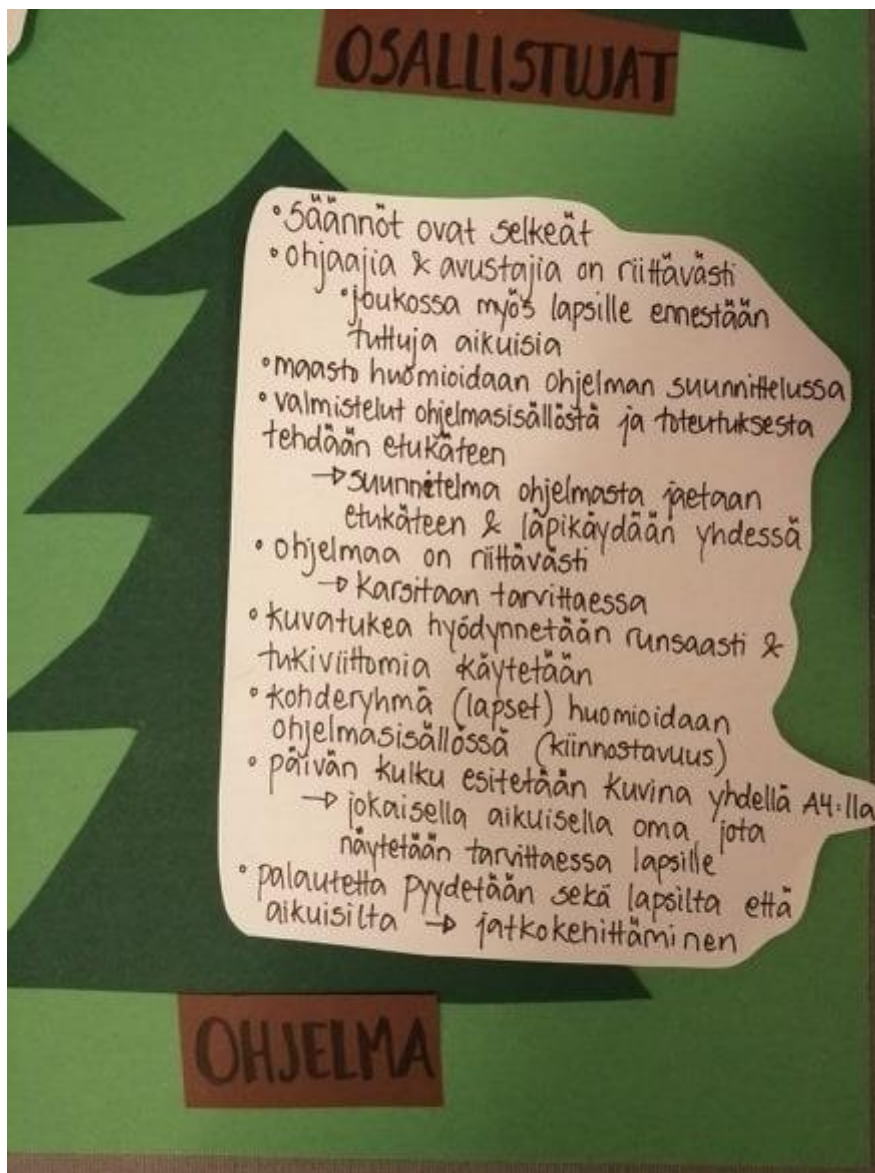

Kuva 6. Unelmien metsäretken osallisuuteen pohditut teemat

Ohjelma

Valmistelimme Unelmien metsäretkellä luontoalan yrittäjien kanssa metsäretken ohjelman sisällön sekä toteutuksen ennakkoon niin hyvissä ajoin kun oli mahdollista. Suunnitelmassa otimme huomioon retkialueen maaston ja lasten kiinnostusten kohteet, kuten kuvassa 7 on etukäteen pohdittuna. Ohjelmaa suunnittelimme aikatauluun nähden liikaa, sillä ohjelmasta on helpompaa karsia pois kuin keksiä paikan päällä uutta. Metsäretken ohjelman säännöt olivat erittäin selkeät ja ohjaajia sekä avustajia oli riittävästi paikalla. Ohjelmassa hyödynsimme runsaasti kuvatukea ja tukiviittomia. Ohjauksessa mukana olevan kuvatuken kävimme yrittäjien kanssa läpi, kuvat järjestimme ennen lasten tuloa ja asetimme ne helposti näytettäväksi. Esitimme päivän kulun myös kuvien avulla, minkä ja oimme jokaiselle lapsia avustavalle aikuiselle. Aikuinen pystyi näin tarvittaessa

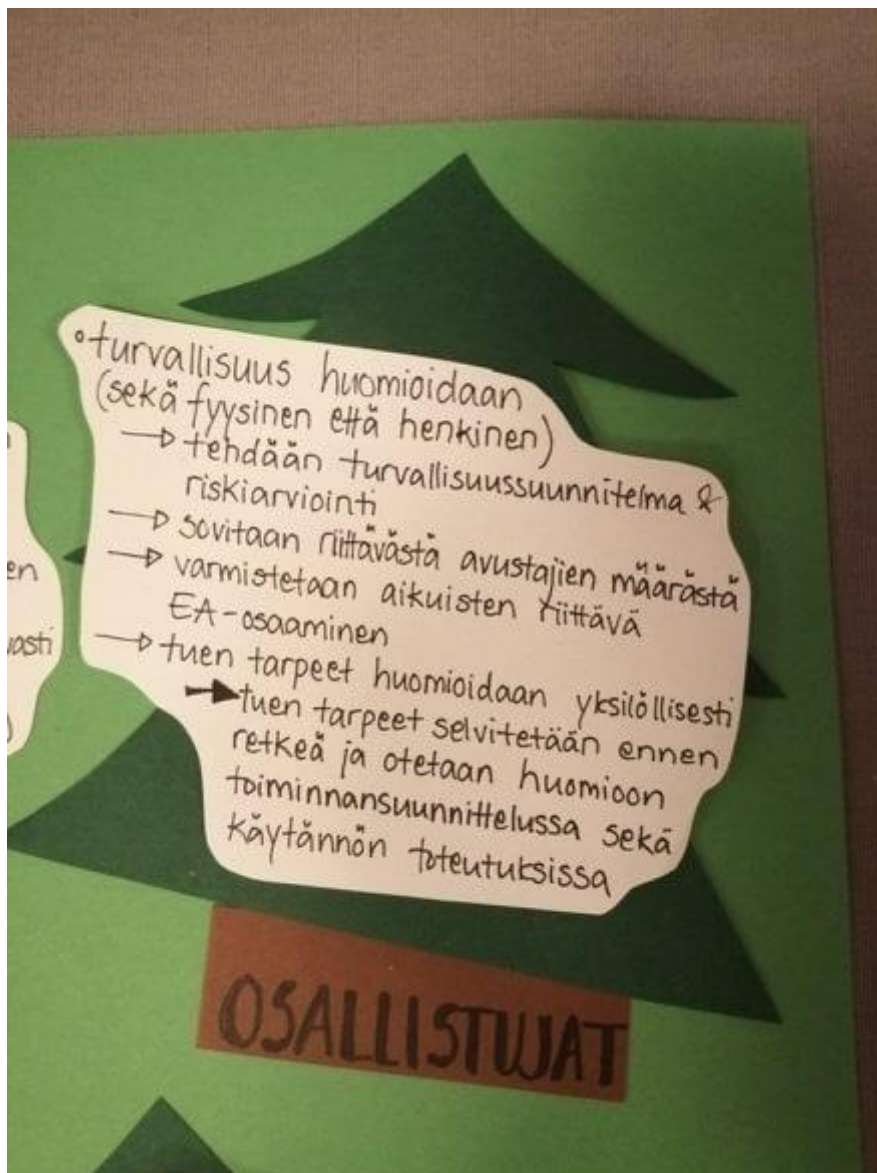
näyttämään lapselle kuvasta päivän kulkua. Pyysimme metsäretken päätteeksi lapsilta, sekä aikuisilta palautetta metsäretkestä.

Kuva 7. Unelmien metsäretken ohjelmaan pohditut teemat

Osallistujat

Osallistujien turvallisuus nousi keskeiseksi asiaksi myös tässä kyseisessä osa-alueessa. Pohdimmekin etukäteen turvallisuutta sekä fyysisten että henkisten turvallisuustekijöiden kautta. Fyysistä turvallisuutta lisäsivät esimerkiksi turvallisuussuunnitelman sekä riskiarviointin tekeminen. Henkistä turvallisuutta pyrimme parantamaan muun muassa huomioidamalla tuen tarpeet yksilöllisesti. Nämä asiat ovat kirjattuna kuvassa 8.

Kuva 8. Unelmien metsäretken osallistujiin liittyvät teemat

11.2 Metsäretken etukäteisvalmistelut

Retkeä ennen teimme yhteistyötä sekä hankkeen, Lahden ammattikorkeakoulun, mukana olevien luontoalan yrittäjien sekä varhaiskasvatusyksikön kanssa. Varhaiskasvatusyksikön kanssa yhteistyö tapahtui ennen retkeä puhelimitse ja sähköpostitse. Kerroimme varhaiskasvatusyksikölle retken suunnittelun etenemisestä, sovimme retken ajankohdasta ja aikataulusta sekä hankimme tietoa lasten tuen tarpeista. Teimme ennen retkeä virallisen tiedotuskirjeen lapsille, lasten vanhemmille ja varhaiskasvatuksen työntekijöille. Pyysimme tiedotteessa varhaiskasvatuksen työntekijöitä jakamaan lapset etukäteen sel-laisiin pienryhmiin, jossa lasten on turvallista tuen tarpeet huomioiden toimia. Ennen

retkeä tapasimme myös varhaiskasvatusyksikön johtajan, jolle luovutimme lupalaput lasten kuvaamisesta ja tulosten käyttämisestä tutkimuksessa.

Luontoalan yrittäjien kanssa suunnittelimme yhdessä retken ohjelman ja pääteemat. Vastuu retken ohjauksesta oli yrittäjillä, mutta suunnittelu- ja ideointityötä toteutettiin yhdessä. Alun perin jaon toteutimmekin niin, että yrittäjät ohjaavat ja toteuttavat retken, jotta me opinnäytetyön tekijät pystymme panostamaan havainnointityöhön.

Yrittäjien kanssa kävimme aktiivista dialogia myös Whatsapp-sovelluksen kautta. Tämä sujuvoitti huomattavasti yhteistyötä. Me opinnäytetyön tekijät toimimme myös niin kutsutuin viestin viejinä, sillä välitimme päiväkodilta saatua tietoa yrittäjille ja päinvastoin.

Ennen retkeä kävimme luontoalan yrittäjien kanssa tutustumassa Lapakiston retkeilyalueeseen, sillä se oli useammalle järjestäjälle ennestään tuntematon. Tutustuminen oli keskeinen osa etukäteisvalmisteluita, sillä vain retkikohteeseen tutustumalla pystyimme tietämään, minkälaista toimintaa on kyseissä miljöössä mahdollista järjestää ja minkälaisia etukäteisvalmisteluita retkikohteeseen vaatii esimerkiksi turvallisuuden maksimoinnissa tai esteettömyyden varmistamisessa.

Esteettömyyden varmistamiseksi suunnittelimme tukikuvia lapsille metsäretken. Tukikuvat valitsimme metsäretken ohjelman ja rajoitteiden mukaan. Suunnittelimme ja otimme kuvan käyttöön metsäretken säännöissä, toiminnan ohjeistuksissa, asioiden tai esineiden nimeämisessä, ja päivärytmin hahmotuksessa. Suurimman osan kuvista etsimme ja tulostimme internetsivusto Papunetista.

Osan kuvista kuitenkin otimme ennen metsäretkeä Lapakiston retkeilyalueelta. Kuvien tarkoituksena oli auttaa retkipäivänä lapsia asioiden havainnollistamisessa, sillä kuvat kuvattiin aidoissa konteksteissaan. Kuvia otimme esimerkiksi ulkokuusi-rakennuksesta, nuotiopaikasta ja rannasta. Kahden viimeisen kohdalla kuvien yli piirrettiin rastit, ja lapsille kerroimme, että nuotioon ei saa koskea ja rantaan ei saa mennä.

11.3 Metsäretken kulku

Retkipäivä alkoi päiväkodilta, josta yhteiskuljetus lähti aamulla kohti Lapakiston retkeilyaluetta. Autossa esittelimme itsemme lapsille ja kerroimme päivän kulusta.

Retken nimi oli ”Pikkukarhu ja ystävät” ja sen teemana oli metsän eläinten talvehtiminen. Nimesimme jokaisen ryhmän eläimen mukaan ja lasten vaatteisiin kiinnitimme kuvan ryhmän eläimestä. Retkellä etsimme kadonneita metsän eläimiä, ja toteutimme kyseisiin eläimiin liittyviä leikkejä ja tehtäviä. Retken alussa tutustuimme toisiimme nimen ja ”lempi liike”-leikin avulla. Tämän jälkeen etsimme kateissa olevan Pikkukarhu, jonka yhteydessä

leikimme pienryhmissä Karhu nukkuu-leikki. Retki alkoi suojatulta parkkipaikalta ja päättyi nuotiopaikalle. Matkalla nuotiopaikalle lapset etsivät loput metsän eläimet, jotka oli piilotettu matkan varrelle. Reitiltä löytyivät jänis, liito-orava ja siili. Jäniksen teemaleikki liittyi väreihin. Leikissä lasten tuli tunnistaa, onko heillä aikuisen kysymää väriä vaatteissaan. Mikäli lapsella oli kysyttyä väriä vaatteissaan, hän sai ottaa ohjeistuksen mukaisesti askelia. Askeleet vaihtelivat aina hiiren askeleesta, jäniksen loikkaan ja karhun askelmaan. Leikin jälkeen nuotiopaikalla söimme leipää, pikkupullaa ja lämmintä mehua.

Nuotioruokailun jälkeen poistuminen tapahtui joustavasti, eli nopeasti syövien lasten ei tarvinnut odottaa, että muut lapset olivat valmiita, vaan he pääsivät jatkamaan seuraavaan tehtävään aikuisen valvonnassa. Seuraavalla rastilla lapset auttoivat siiliä talvipesän rakentamisessa keräämällä luonnon materiaaleja ja sen jälkeen siirryttiin rastille, missä harjoiteltiin liito-oravan tavoin puun halausta. Tämän jälkeen matka kulki takaisin parkkipaikalle ja auton luokse. Kiitimme lapsia retkestä ja loppusanojen sekä -leikin jälkeen lapset saivat antaa vielä pikapalautteet ennen autoon menoa.

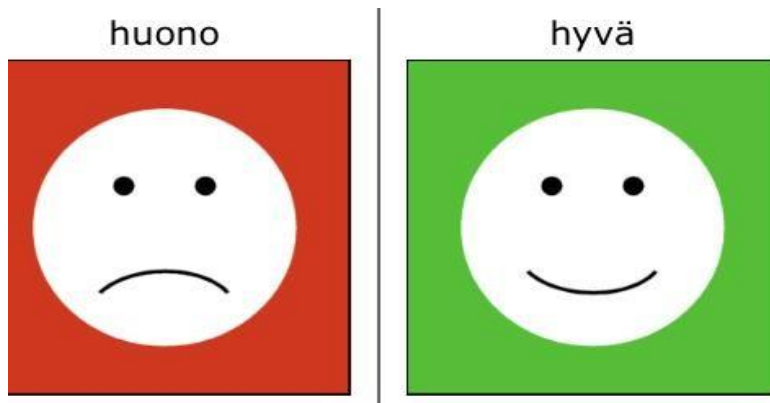
Kun lapset lähtivät takaisin varhaiskasvatusyksikköön, jäimme järjestäjien kanssa retki-kohteeseen käymään retkeä läpi. Keskustelussa kävimme läpi päivän kehittämiskohteita sekä onnistumisia.

11.4 Palautteet metsäretkeltä

Metsäretken jälkeen keräsimme palautetta erilaisin menetelmin yrittäjiltä, varhaiskasvatusyksikön työntekijöiltä ja lapsilta. Palautteen tarkoituksena oli jatkokehittää alle kouluikäisten lasten esteetöntä luontomatkailua. Keräsimme palautetta muun muassa kyselyn ja kuvien muodossa. Lasten toivoimme piirtävän retkestä retkipäivän iltapäivällä.

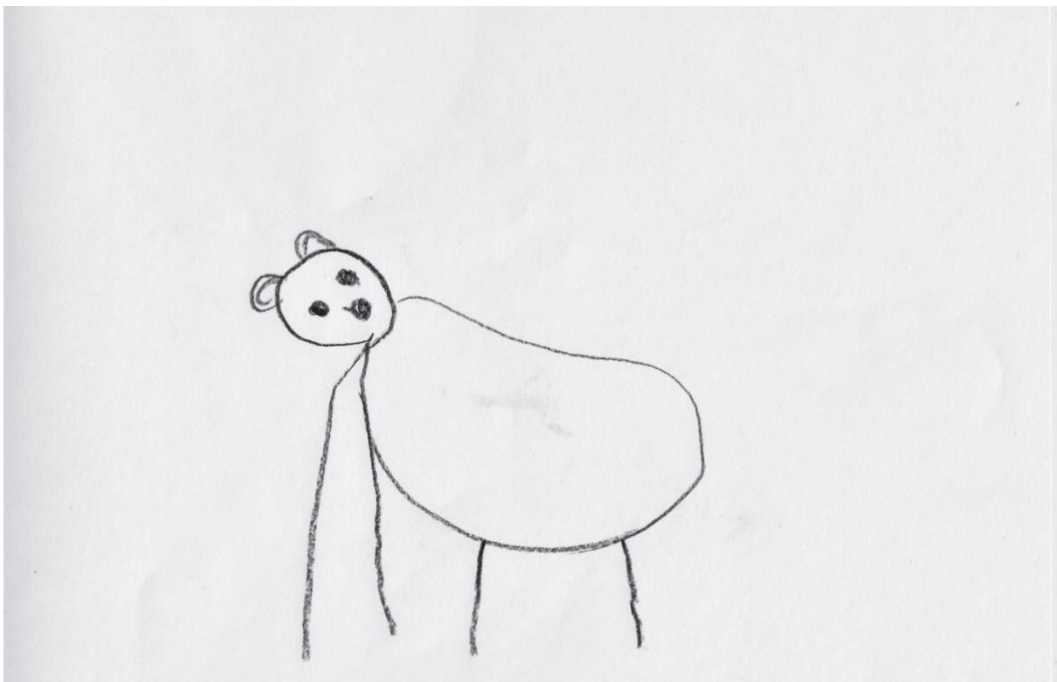
Lasten antama palaute

Lapsilta keräsimme kaksi erillistä palautetta metsäretkestä, joista ensimmäisen keräsimme lapsilta Lapakistossa parkkipaikalla metsäretken päätyttyä. Ensimmäisen palautteen halusimme saada heti ohjelman päätyttyä, kun lapsilla oli päivän tapahtumat vielä hyvässä muistissa. Parkkipaikalla kysyimme lapsilta yksitellen, oliko metsäretki heille mieluinen vai ei -mieluinen. Lapsia ohjeistimme antamaan palautteen kuvakorttien avulla. Mikäli lapsi piti metsäretkestä, hän näytti kuvakortissa olevaa vihreää hymynaamaa. Jos lapsi ei pitänyt päivästä, hän näytti punaista surunaamaa. Palautteessa käytetyt tukikuvat esitämme kuvassa 9. Yhdestätoista lapsesta kymmenen näytti kuvakorteista hymynaamaa, mikä viittasi siihen, että metsäretki miellytti suurinta osaa lapsista.

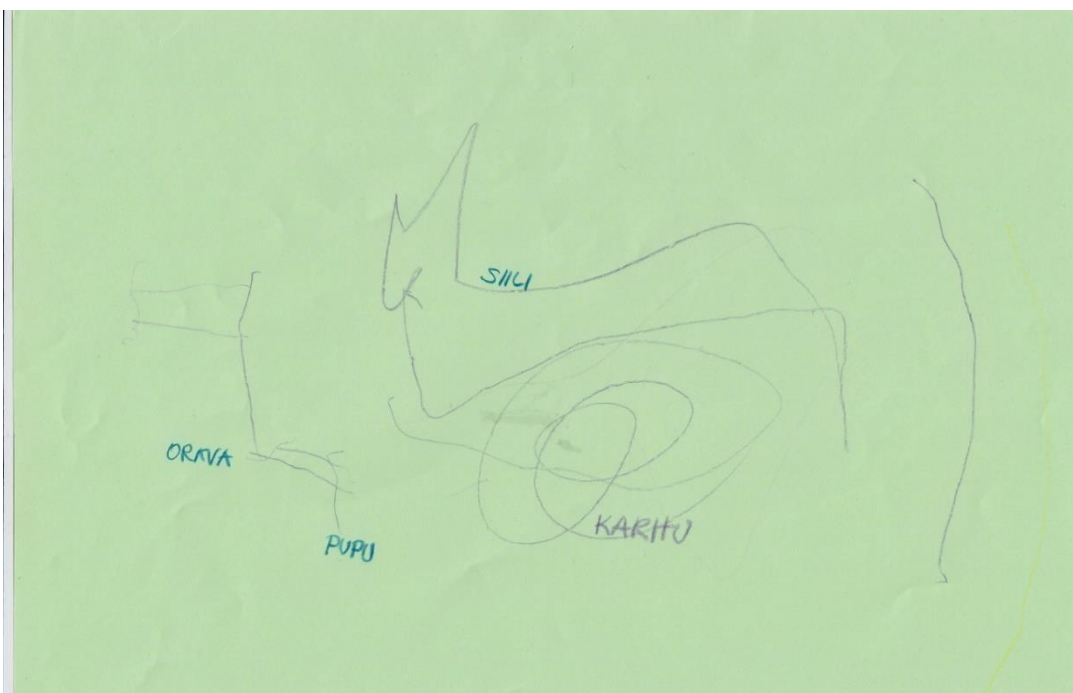

Kuva 9. Lasten palautteessa käytetyt kuvakortit (Papunet 2019)

Toisen palautteen hankimme lapsilta kuvallisesti, piirtämällä. Päiväkodin henkilökunnalle annoimme ohjeet sähköpostitse sekä suullisesti lasten varsinaiseen palautteen keräämiseen, jonka toivoimme tapahtuvan retkipäivän iltapäivällä. Palautetta pyysimme piirtämällä tai retkestä kertomalla niin, että aikuinen kirjaa lapsen kertoman. Lapset piirsivät metsäretkestä ja varhaiskasvatusyksikön työntekijät kirjasivat lasten mahdollisen kertomuksen. Lasten metsäretken palautteen haimme varhaiskasvatusyksiköstä joulukuun puolen välin aikoihin. Kaiken kaikkiaan yhdestätoista metsäretkeen osallistuneesta lapsesta neljä lasta oli piirtänyt kuvan (ks. liite 3) retkestä. Piirustukset olivat vahvasti metsä- ja eläinaiheisia, ja monissa piirustuksissa esiintyi metsäretken aikana kohdattuja hahmoja. Kuten kuvassa 10 ilmenee, yksi lapsista oli piirtänyt karhun ja kuvassa 11 olevassa palautteessa esiintyi kaikki metsäretken aikana tavatut eläimet, eli orava, karhu, siili ja pupu. Työntekijät olivat kirjoittaneet joihinkin lasten piirustuksiin, mitä piirustus esittää sekä kirjanneet lasten kertomuksia ylös. Piirustusten ja kertomusten perusteella eläinteema oli jäänyt vahvasti lasten mieleen metsäretkestä.

Kuva 10. Retkelle osallistuneen lapsen piirustus metsäretkestä

Kuva 11. Retkelle osallistuneen lapsen piirustus metsäretkestä

Varhaiskasvatusyksikön työntekijöiden antama palaute

Varhaiskasvatusyksikön työntekijöiltä pyysimme tekemään kaksi sarjakuvaa, joissa ensimmäisessä sarjakuvassa tuotaisiin esille metsäretkellä onnistuneet asiat, ja toisessa metsäretkellä haasteelliset asiat, joita pitäisi kehittää tulevia metsäpäiviä varten. Emme

asettaneet palautteelle tarkkaa palautuspäivää, vaan annoimme työntekijöille tarvittavan ajan palautteen työstämiseen. Palautteen haimme varhaiskasvatyüksiköstä joulukuussa.

Työntekijöiden palaute tuli kirjoitetussa muodossa, missä työntekijät olivat kirjoittaneet ranskalaisin viivoin metsäretken onnistumisista ja kehityskohdista. Työntekijöiden palautteita tuli yhteensä neljä kappaletta. Joihinkin yksittäisiin palautteisiin osallistui useampi työntekijä.

Metsäretken onnistumisia olivat palautteiden mukaan muun muassa metsäretken toteutus ja suunnittelu. Työntekijöiden mielestä tehtävärastit olivat lapsille mielekkäitä ja teemaan sekä tehtäviin oli helppo heittäytyä mukaan. Työntekijät olivat nähneet pehmolelujen käytön ohjelmassa onnistuneeksi ja lapsille kotiin annetut lahjat tärkeiksi. Kuvakommunikaatio tuki työntekijöiden mielestä kielellisiä ohjeita, mutta niitä olisi toivottu näytettävän lapsille lähempää. Lapsiryhmä nähtiin sopivan kokoiseksi, mikä mahdollisti ohjaajien huomion jakamisen kaikille lapsille tasapuolisesti. Palautteen mukaan retkipaikka mahdollisti lasten lisäksi myös aikuisille elämyksellisiä kokemuksia luontoympäristössä. Työntekijät luokittelivat merkityksellisiksi lapsille muun muassa eväiden syönnin nuotiolla, luonnon läsnäolon sekä bussimatkan metsään ja takaisin.

Kehittämiskohdaksi työntekijät näkivät retkestä tiedottamisen ja ennakkojärjestelyt. Työntekijät kokivat lapsiin tutustumisen ennen metsäretkeä hyödyllisenä sekä metsäretken ohjelmasta ja järjestelyistä tiedottamisen. Osa työntekijöistä pohti, oliko metsäretkellä liikaa tehtäviä lapsille. Toiset työntekijöistä taas kokivat, että rastit olivat sopivan pituisia ja lasten kiinnostus pysyi yllä retken loppuun asti. Osa työntekijöistä oli myös sitä mieltä, että opiskelijan rooli aktiivisena retken ohjaajana olisi ollut oppimisen kannalta antoisampaa kuin havainnoitsijan rooli. Yhdessä palautteessa tuotiin myös esille, ettei varhaiskasvatyüksikössä ollut tarvittavaa aikaa niin lasten, kuin aikuisten palautteiden antoon.

Yrittäjien antama palaute

Lähetimme metsäretken jälkeen luontoalan yrittäjille kyselyn sähköpostitse, missä kysyimme yrittäjien aiemmasta kokemuksesta erityistä tukea tarvitsevien lasten kanssa työskentelystä, ennako-odotuksista metsäretkeä kohtaan, tarjosiko kokemus jotain uutta tietoa sekä metsäretken toteutuksen ja suunnittelun onnistumisista ja haasteista.

Molemmilla luontoalan yrittäjillä oli hieman aiempaa kokemusta erityistä tukea tarvitsevien lasten kanssa työskentelystä. Molempien yrittäjien mielestä metsäretken suunnittelussa onnistui ohjelman sisältö lasten ikään ja tarpeisiin nähden. Toisen yrittäjän mielestä myös yhteydenpito toimi suunnittelussa hyvin. Metsäretken toteutuksessa ohjelman aikataulutus onnistui ja yrittäjät kokivat, että asiakkaat nauttivat päivästä.

Metsäretki tarjosi molemmille yrittäjille uutta tietoa sekä ennakkotietojen ja aikataulutuksen tärkeydestä että kuvatuksien käytöstä alle kouluikäisten lasten kanssa. Kysyttäessä mahdollisista ennako-odotuksista, toinen yrittäjä kertoi odottaneensa, että lasten liikkuminen maastossa olisi ollut haasteellisempaa. Metsäretken suurimmaksi haasteeksi nousi yrittäjien vastausten mukaan aikataulutuksen, tiedottaminen ja roolit. Toinen yrittäjästä koki, että varhaiskasvatustyksikköä olisi pitänyt tiedottaa metsäretkeen liittyvistä järjestelyistä aikaisemmin. Yrittäjä koki, että varhaiskasvatustyksikölle ei annettu tarpeeksi aikaa osallistujalistan ja tuen tarpeiden tiedottamiseen. Yrittäjä koki myös yrittäjien ja opiskelijoiden viestinnän haasteelliseksi ja olisikin toivonut enemmän tapaamisia osapuolten kesken. Palautteessa tuli myös ilmi, että opiskelijoille olisi toivottu aktiivisempaa roolia retken suunnittelussa.

Molemmat yrittäjät pitivät loppujen lopuksi esteetöntä metsäretkeä erittäin opettavaisena ja hyvänä kokemuksena. Molemmilla on myös tarkoitus jatkaa esteettömien luontomatkojen järjestämistä erityistä tukea tarvitseville lapsille.

11.5 Havaintoja metsäretken toteutuksesta

11.5.1 Metsäretki onnistuminen ja hyödyntämismahdollisuudet

Tässä alaluvussa kokoamme yhteen sellaisia metsäretken toteutukseen liittyviä seikkoja, jotka koemme onnistuneiksi, ja joita voisi hyödyntää tulevaisuudessa erityisen tuen tarpeessa olevien lasten luontopäivien toteutuksessa.

Saamamme palautteen perusteella metsäretken teema oli lasten mielestä kiinnostava ja kokonaisuus pysyi kasassa alusta loppuun. Varhaiskasvatustyksikön näkökulmasta erityisen mieleiseksi osioksi muodostui niin lapsille, kuin aikuisille nuotioevästelyt. Retkipaikalle kuljetus muodostui myös tärkeäksi osaksi lasten päivää. Metsäretkessä käytetyt tukikuvat tukivat varhaiskasvatustyksikön työntekijöiden mukaan kielellisesti annettuja ohjeistuksia, mikä vahvistaa tukikuvien tarkoituksenmukaisuutta.

Metsäretken toiminta oli kokonaisuudessaan tarkoituksenmukaisesti jaoteltu. Aloitimme kaikki leikkimällä ensin yhdessä, mikä toimi onnistuneena orientaationa päivän teemaan. Vasta tämän jälkeen jakaannuimme pienempiin ryhmiin, jotta aikuiset pystyisivät olemaan paremmin läsnä lapsille. Päivän loppuun kokoannuimme yhteen ja kiitimme lapsia päivästä, sekä luontoalan yrittäjät antoivat lapsille lahjan, mikä osoitti lapsille selkeästi retken päättyneeksi ja täydensi siten päivälle selkeän rakenteen. Suurin osa palautteen antajista olikin sitä mieltä, että lapsille oli päivässä riittävästi esteettömyyttä mahdollistavaa ohjelmaa.

Kokosimme havainnointituloksistamme kolme erilaista käyttäjäprofiilia, Tommi Touhukaan, Kaisa Kömpelön ja Hilla Hiljaisen, jotka kuvaavat lapsia heidän tarvitsemansa tuen mukaan. Kunkin lapsen unelmat, tarpeet, toiveet ja pelot on huomioitu ja kuvattu tekemisämme käyttäjäkorteissa (ks. liite 1). Jotta lasten luontokokemuksesta voisi luoda mahdollisimman onnistuneen, voi tällaisten profiilien käytöstä olla hyötyä osallistumisen ja esteettömyyden toteutuksen suunnittelussa. Nähdäksemme onnistuimme tuomaan erityisen tuen tarpeet hyvin esille näissä käyttäjäprofiileissa.

Metsäretkessä näkyi draamakasvatus pehmolelujen ja tarinallisuuden muodossa. Tarinallisen kerronnan avulla lapset kiinnostuivat etsimään Pikkukarhun ja hänen ystävänsä sekä toimimaan yhdessä heidän kanssaan. Tarinan avulla lapset kulkivat vaivattomasti yhdestä toiminnosta toiseen. Tarinallisuus yhdisti metsäretken toiminnot toisiinsa ja päivän teema oli läsnä retkellä.

11.5.2 Metsäretken haasteet ja kehittämiskohteet

Tässä aluvussa kokoamme yhteen metsäretken toteutukseen liittyviä haasteita ja projektin matkan varrella vastaan tulleita ongelmakohtia. Esitämme myös, miten näitä haasteita voitaisiin mahdollisesti ratkoa ja miten metsäretkeä voitaisiin jatkossa kehittää eteenpäin.

Projektin edetessä huomasimme, ettemme olleet osanneet huomioida etukäteen sitä mahdollisuutta, että johonkin projektin osapuoleen on vaikeaa tai hidasta saada keskusteluyhteys. Meidän tapauksessamme tämä keskusteluyhteys oli passiivinen varhaiskasvatussyksikön puolelta. Lapset tulivat useasta eri ryhmästä ja varhaiskasvatussyksikkö oli iso, joten tiedotus ja asioista päättäminen metsäretken suhteen oli todennäköisesti suhteellisen hidasta myös yksikön sisällä.

Tulevaisuudessa palvelumuotoilun menetelmää käyttäessä tulisi nähdäksemme huomioida erityisen huolellisesti yhteydenpidon haasteet eri osapuolten kesken. Projektin osapuolet voisivat esimerkiksi tehdä keskenään kirjallisen sopimuksen aikataulusta tai sopia yhteisiä palaverieja. Näin varmistettaisiin, että kaikki osapuolet ovat sitoutuneet yhteiskeskittämiseen, ja ettei tiedon kulku nojaa pelkästään yhteen tahoon.

Koimme tukikuvien hyödyntämisen haasteelliseksi, mihin osaltaan vaikutti se, että tukikuvia esittelevä henkilö tuli projektiin mukaan yhden päivän varoitusajalla. Tapasimme kyseisen henkilön metsäretken alussa, joten emme ehtineet esitellä tukikuvia hänelle tai ohjeistaa niiden käytössä ennen retkeä. Kyseinen henkilö ei ollut tietoinen metsäretken aikatauluksesta, eikä hänellä ollut myöskään aiempaa kokemusta kuvakorttien käytöstä.

Koimme, että tukikuvien tarkoitus vesittyi, sillä kuvien näyttäminen ei sujunut luontevasti,

eivätkä kuvat kulkeneet nopeasti muuttuvien tilanteiden mukana. Tämän takia mielestämme lasten esteettömyys metsäretkellä kärsi. Emme kuitenkaan voi tehdä johtopäätöstä tukikuvien hyödyllisyydestä, sillä varhaiskasvatusyksikön työntekijät kokivat, että kuvat tukivat kielellistä ohjeistusta.

Varhaiskasvatusyksikön työntekijöiden ja lasten palautteen arviointi oli haasteellista, sillä palaute annettiin osittain eri tavalla, kuin miten heitä oli alustavasti ohjeistettu. Työntekijät antoivat palautetta muutamassa ryhmässä sekä yhdessä palautteessa oli työntekijän ja lapsen palaute yhdistettynä. Lasten kanssa yhdessä tehty palaute hankaloitti palautteen analysointia, sillä emme pystyneet erittelemään, mikä on lapsen ja mikä työntekijän mielipide. Varhaiskasvatusyksikön palautteesta selvisi myös, että yksiköllä ei ollut riittävästi aikaa palautteen antamiseen. Tulevaisuudessa tutkijoiden olisi hyvä pohtia, mikä on paras menetelmä tai keino palautteen annolle sekä keskustella kohderyhmälle, minkälainen palautteen anto sopisi heille. Kohderyhmälle palautteen anto voisi olla antoisampaa, kun menetelmä on heille ennestään tuttu ja siihen olisi varattu etukäteen rauhallinen tila ja aika.

Aineiston hankinnan kannalta olennaista olisi lapsiryhmään tutustuminen etukäteen, jotta lapsiryhmää ja sen tarpeita olisi voitu havainnoida etukäteen. Aikataulun puitteissa tämä ei kuitenkaan ollut meille mahdollista, mikä hankaloitti aineiston hankintaan liittyviä etukäteisvalmisteluita. Esimerkiksi havainnointilomakkeen sisällön pohtiminen oli niukkojen ennakotietojen vuoksi haastavaa.

Erilaisiin tuen tarpeisiin liittyvistä ominaispiirteistä ja haasteista metsäolosuhteissa emme saaneet kyseisellä lapsiryhmällä luotua selkeää kokonaiskuvaa, sillä retkellä esiintyneet erityisen tuen tarpeet olivat melko samankaltaisia. Tuen tarpeiden perusteella tehtävä palvelumuotoilu, joka sisältää esimerkiksi käyttäjäprofiilien tekemisen, osoittautui täten melko haastavaksi. Jatkotutkimuksessa tai tutkimuksen uusimisessa olisi tärkeää palvelumuotoilun hyödynnettävyyden kannalta saada tutkimukseen mukaan enemmän erilaisia tuen tarpeita.

Lisäksi varhaiskasvatusyksikkö ja yrittäjät toivat palautteissaan esille, että opiskelijoiden roolijako oli heidän mielestään ongelmallinen. Tehtävämme olisi ollut rajata oma roolimme havainnoitsijoina ja ohjaajina suunniteltua tarkemmin. Myös tässä huolellisempi suunnittelu ja ideointi yhdessä projektin osapuolten kanssa olisi mahdollistanut selkeämmän näkemyksen päivän kulusta ja osallistujien rooleista.

Tarkoituksenamme oli hyödyntää draamakasvatusta metsäretkessä paitsi pehmolelujen myös linja-autossa kerrottavan eläintarinan avulla. Meidän projektissamme tämä retkeen virittäminen jäi valitettavasti viime hetken muutosten takia toteuttamatta, mutta kannustamme järjestäjiä kokeilemaan tällaisia draamakasvatuksen keinoja luontopäivissään.

Tulevaisuudessa metsäretkeen voisi lisätä draamakasvatusta esimerkiksi tarinoiden ja draamaleikkien avulla. Päivässä mukana olevat aikuiset voisivat esimerkiksi pukeutua eläinasuihin ja tuoda seikkailuhenkeä lasten päivään.

11.6 Menetelmäopas

Opinnäytetyömme tuloksena olemme rakentaneet menetelmäoppaan (ks. liite 7) alle kouluikäisten lasten esteettömien luontokokemusten mahdollistamiseksi. Oppaan materiaalit ja sisältöteemat ovat nousseet järjestetyltä metsäretkeltä ja siihen liittyvästä opinnäytetyöprosessista. Sisältöteemoiksi olemme valinneet mielestämme tutkimusprosessista nousseita keskeisimpiä osallisuutta ja esteettömyyttä mahdollistavia tekijöitä. Opas on tarkoitettu työkaluksi varhaiskasvatuksen ammattilaisen, luontoalan yrittäjän sekä erityisen tuen tarpeessa olevan lapsen vanhemmille. Oppaan tarkoituksena on kehittää toimintaa erityisen tuen tarpeisille lapsille luontoympäristössä.

Opas tutustuttaa lukijansa niin esteettömyyteen, erityisen tuen tarpeeseen sekä metsään oppimisympäristönä. Oppaasta löytyy ajatuksia siihen, mitä asioita esteettömässä luontomatkailussa tulisi ottaa huomioon ennen retkeä, sen aikana ja sen jälkeen. Menetelmäoppaassa kerrotaan myös erilaisista draaman ja tarinallisuuden toteutusideoista metsäympäristössä.

Käyttäjäprofiilien avulla oppaan lukija pääsee tutustumaan erilaisten erityisen tuen tarpeessa olevien lasten tarpeisiin ja toiveisiin. Lukija saa myös ideoita siihen, kuinka lapsia pystytään huomioimaan ja osallistamaan retken toimintaan esimerkiksi erilaisin leikein ja draaman keinoin. Menetelmäopas antaa ajatuksia myös alle kouluikäisille lapsille soveltuvaan palautteen keräämiseen.

12 POHDINTA

Tämä työn aihe on erityisen kiinnostava ja ajankohtainen, ja se on myös yhteiskunnallisesti tärkeä. Me molemmat opinnäytetyön tekijät toivomme tulevaisuuteen yhä yhdenvertaisempaa mahdollisuutta luontoympäristöjen hyödynnettävyyteen jokaisen ihmisryhmän kohdalla. Tästä työstä tuli meidän keinomme vaikuttaa kyseiseen teemaan ja vallitseviin puutteisiin tulevina varhaiskasvatuksen opettajina.

Erilaisten luontokohteiden esteettömyyteen ei olla aina osattu tässä yhteiskunnassa panostaa, eikä varmasti yhtäkään luontokohdetta pystytä markkinoimaan täysin esteettömänä ja jokaisen tuen tarpeen huomioivana. Esimerkiksi pyörätuolia tarvitsevien lasten mahdollisuuteen hyödyntää luontokohteita esteettömästi emme pysty opinnäytetyön tekijöinä täysin vaikuttamaan, sillä esteettömyys liittyy usein heidän osaltaan erilaisiin rakenteellisiin muutoksiin retkikohteissa. Olimme siis erityisen tyytyväisiä omaan rajaukseen tutkimuksemme erityisen tuen tarpeista. Valitsimme tuen tarpeiden ja haasteiden mahdollisuuteen esteettömään luontokokemukseen pystyy vaikuttamaan järjestäjän omalla asenteella, mielenkiinnolla ja aktiivisuudella.

Tavoitteemme toteutuivat kohtuullisen hyvin. Tavoitteenamme oli lisätä tietoisuutta erilaisista tuen tarpeista ja niiden huomioimisesta metsäretkillä. Pyrimme myös tuomaan esille sellaisia konkreettisia matalan kynnyksen asioita sekä varhaiskasvattajille, erityisen tuen tarpeessa olevien lasten vanhemmille, että luontoalan yrittäjille, joiden avulla he kokevat pystyvänsä helpommin järjestämään luontoelämyksiä alle kouluikäisille lapsille. Mielestämme pystyimme pitämään toiminnallisen osuuden purun tarpeeksi konkreettisena ja arkilähtöisenä. Tulokset eivät lähteneet laukkaamaan jonnekin saavuttamattomille maille, vaan koemme tulosten olevan arjessa ja työssä hyvin hyödynnettävissä.

Menetelmäopas on myös hyvin konkreettinen tuotos, jonka avulla pystyimme nostamaan esille meidän mielestämme kaikista olennaisimpia ja hyödyllisimpiä teemoja ja ajatuksia luontoretken järjestämiseksi. Menetelmäopas kulkee myös helposti mukana ja siihen on nopea palata tilanteiden ja tarpeiden mukaan. Oppaasta tuli myös mielestämme yleiskattava jokaiselle luontoretkien järjestämistä esteettömästi pohtivalle, oli kyseessä mikä tahoi tai kuka tahansa.

Alussa tässä tutkimuksessa oli tarkoitus ottaa huomioon alueelliset tarpeet, mahdollisuudet ja haasteet, sillä Luonto kaikille – hanke toimii Hämeen alueella. Kun työ ja tutkimus eteni, ymmärsimme kuitenkin, että aihe itsessään ei ole tarpeeksi paikkasidonnainen, jotta olisimme pystyneet sen tarpeeksi tukevasti liittämään vain Hämeeseen. Päätimme siis jättää paikkakontekstin työstämme pois. Työn tuloksia pystytään hyödyntämään missä päin

Suomea tahansa ja mitä luontokohdetta tahansa hyödyntäen. Työ ei siis sido retkeä johonkin tiettyyn kansallispuistoon eikä se sido lähimetsiin. Työ antaa tilaa jokaisen omalle luovuudelle ja tarpeille.

Työn edetessä ilmeni luonnollisesti useita haasteita. Merkittävimpiä mielestämme näistä olivat aikataululliset ja vuorovaikutukselliset haasteet sekä tutkimuksen kohderyhmän tuen tarpeiden samankaltaisuus, joka puolestaan asetti haasteita koko lopputyöskentelylle. Kohderyhmää havainnoimalla oli haastavampaa nostaa esille riittävän erilaisia tuloksia, jotta palvelumuotoilua olisi pystynyt laadukkaammin ja tarkoituksenmukaisemmin hyödyntämään. Mikäli kohderyhmän tuen tarpeet olisivat olleet aikaisemmin tiedossa tai ryhmän lapsiin olisi päässyt ennen retkeä tutustumaan, olisimme todennäköisesti valinneet jonkin toisen aineistonkeruumenetelmän havainnoinnin sijasta, tai olisimme ainakin muokanneet merkittävästi havainnointilomakettamme.

Prosessin edetessä ilmenneet haasteet kuitenkin tiedostettiin, mikä on olennaista tutkimuksen kannalta. Pääasiassa prosessi sujui kuitenkin hyvin, vaikka punainen lanka tuntuikin välillä olevan kadoksissa. Lanka kuitenkin aina onneksi löytyi, kun sitä etsittiin, ja lopputuloksesta tuli mielestämme hyvä. Koemme, että pystymme hyödyntämään opinnäytetyön tutkimuksesta saatuja tuloksia myös omassa työssämme varhaiskasvatuksen opettajina. Elätämme toivoa, että mikäli me opinnäytetyön tekijät koimme saavamme tästä ajatuksia ja ideoita työhömmme, myös muut tätä lukevat saavat inspiraation puuskan esteettömien metsäretkien järjestämiseksi. Sillä luonto kuuluu meille kaikille!

13 LÄHTEET

- Ahonen, T. 2017. Palvelumuotoilu sotessa. Palvelumuotoilun käsikirja sosiaali- ja terveysalan palvelujen kehittämiseen. Nummela: Painokiila Oy.
- From, K. & Koppinen, M. 2012. Menossa mukana. Tukea tarvitsevan lapsen ja nuoren toiminnallinen osallistaminen. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Haapaniemi, R. & Raina, L. 2014. Rakenna oppiva ryhmä. Pedagogisen viihtymisen käsikirja. Opetus 2000. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Hujala, E. & Turja, L. (toim.) 2017. Varhaiskasvatuksen käsikirja. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Hujala, E. & Turja, L. (toim.) 2016. Varhaiskasvatuksen käsikirja. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Koivunen, P. & Lehtinen, T. 2015. Kasvu kiikarissa. Havainnoinnin käsikirja varhaiskasvattajille. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Martinez-Abarca, T. & Nurmi, R. 2015. Loikaten leikkiin – rohkeasti rooliin. Draamakasvatusta 1-7 -vuotiaille. Lasten keskus ja kirjapaja Oy.
- Pihlaja, P. & Viitala, R. (toim.) 2018. Varhaiserityiskasvatus. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Pulli, E. 2013. Lupa liikkua. Liikuntaleikkejä ja -tuokioita varhaiskasvatukseen. Lasten keskus ja kirjapaja Oy.
- Sandberg, E. 2018. ADHD ja oppimisen tuki. Huomio ja yksilölliset tarpeet ja vahvuudet. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Toivanen, T. 2010. Kasvuun! Draamakasvatusta 1-8 -vuotiaille. Taito ja into. Helsinki: WSOYpro Oy

Verkkolähteet

Arene ry. 2017. Ammattikorkeakoulujen opinnäytetöiden eettiset suositukset. Ammattikorkeakoulujen rehtorineuvosto Arene ry. [viitattu 30.3.2020.] Saatavissa:

<https://www.tenk.fi/sites/tenk.fi/files/Ammattikorkeakoulujen%20opinn%C3%A4ytet%C3%B6iden%20eettiset%20suositukset.pdf>

Corraliza, J., Collado, S. & Bethelmy, L. 2010. Nature as a Moderator of Stress in Urban Children. [viitattu 5.4.2020.] Saatavissa: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S1877042812008269>.

Hölttä, J. & Paloniemi, R. 2020. Koulujen läheiset metsät – lasten terveyttä edistäviä leikkipaikkoja vai aikuisten pelon ja hallinnan kohteita? Yhdyskuntasuunnittelun seura ry. [viitattu 28.3.2020.] Saatavissa: <http://www.yss.fi/journal/koulujen-laheiset-metsat-lastenterveytta-edistavia-leikkipaikkoja-vai-aikuisten-pelon-ja-hallinnan-kohteita/>

Innokylä. 2020. Käyttäjäprofiilit ja -persoonat. [viitattu 21.3.2020.] Saatavissa: <https://innokyla.fi/fi/tyokalut/kayttajaprofiilit-ja-persoonat>

Invalidiliitto. 2020. Luontoliikunta. [viitattu 21.2.2020.] Saatavissa: <https://www.invalidiliitto.fi/esteettomyysulkoalue/luontoliikunta>

Kamila, J. 2016. Luonto kuuluu kaikille. Luontotoimintaa erityistä tukea tarvitseville lapsille ja heidän perheilleen. Sosiaalialan koulutusohjelma. Tampereen ammattikorkeakulu. [viitattu 12.4.2020.] Saatavissa: theseus.fi/bitstream/handle/10024/119639/Kamila_Johanna.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Käypä-hoito. 2019. ADHD (aktiivisuuden ja tarkkaavuuden häiriö). [viitattu 11.4.2020.] Saatavissa: <https://www.kaypahoito.fi/hoi50061#readmore>

Metsähallitus. 2020. Esteettömyys luontokohteilla. Luontoon.fi [viitattu 25.3.2020.] Saatavissa: <https://www.luontoon.fi/esteeton?inheritRedirect=true>

Naskali, M. 2019. Metsä lasten paikkana – 4-7 –vuotiaiden lasten keskusteluja metsän merkityksestä. Varhaiskasvatustieteen kandidaatintutkielma. Jyväskylän yliopisto. [viitattu 28.3.2020.] Saatavissa: <http://urn.fi/URN:NBN:fi:ju-201906063009>

Nurmi, R. 2005. "Me voitettiin paha!" – systemaattinen analyysi oppimisympäristön erityispiirteistä draamaseikkailussa. Draamakasvatuksen syventävien opintojen tutkielma. Jyväskylän yliopisto. [viitattu 28.3.2020.] Saatavissa: https://jyx.jyu.fi/bitstream/handle/123456789/10617/1/URN_NBN_fi_jyu-2005482.pdf

Opetushallitus. 2018. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2018. Opetushallitus. Määräykset ja ohjeet 2018:3a. [viitattu 3.12.2019.] Saatavissa: https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/varhaiskasvatussuunnitelman_perusteet.pdf

Oppi ja ilo. 2020. Metsäretkelle leikkimään, haltioitumaan ja oppimaan. [viitattu 28.3.2020.] Saatavissa: <https://www.oppijailo.fi/metsassa-liikkuminen-tukee-lapsen-kehitysta/>

Papunet. 2019. Kuvapankki. Saatavissa: <https://papunet.net/materiaalia/kuvapankki/> Pihlaja, P. & Neitola, M. 2017. Varhaiserityiskasvatus muuttuvassa varhaiskasvatuksen kentässä. Kasvatus & Aika 11(3) 2017. [viitattu 29.3.2020.] Saatavilla: <http://elektra.helsinki.fi/oa/1797-2299/11/3/varhaise.pdf>

Pynninen, M. & Sivula, P. 2017. Luontoon liikkumaan! Luontoreittien esteettömyyskartoitukset osana Mennään metsään -hanketta. Sosiaali- ja terveystieteiden koulutusohjelma. Lahden ammattikorkeakoulu. [viitattu 12.4.2020.] Saatavissa: https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/128320/Pynninen_Moona.pdf?sequence=2&isAllowed=y

Salonen, K. 2013. Näkökulmia tutkimukselliseen ja toiminnalliseen opinnäytetyöhön. Opas opiskelijoille, opettajille ja TKI-henkilöstölle. Turku 2013. [Viitattu 11.4.2020.] Saatavissa: <http://julkaisut.turkuamk.fi/isbn9789522163738.pdf>

Terveyskylä. 2018. Tietoa tarkkaavuudesta. [viitattu 11.4.2020.] Saatavilla: <https://www.terveyskyla.fi/aivotalo/aivot-ja-toimintakyky/keskittyminen-ja-tarkkaavuus/tietoa-tarkkaavuudesta#>

Tourula, M. & Rautio, A. 2014. Terveyttä luonnosta. Oulu 2014. [viitattu 28.3.2020] Saatavissa: http://www oulu.fi/sites/default/files/content/Terveytt%C3%A4_luonnosta.pdf

Tyrväinen, L. & Tuulentie, S. (toim.) 2007. Luontomatkaile, metsät ja hyvinvointi. Metsätutkimuslaitos. [Viitattu 3.4.2020.] Saatavissa: <file:///C:/Users/K%3%A4ytt%C3%A4j%C3%A4/Downloads/mwp052.pdf>

Van den Berg, E. & Van den Berg, C.G. 2011. A comparison of children with ADHD in a natural and built setting. Child: care, health and development. [viitattu 4.4.2020.] Saatavissa: http://agnesvandenbergnl/childcarehealthdevelopment_2011.pdf

Vilka, H. 2005. Tutkimusmetodeja ammatilliselle kentälle. [viitattu 10.4.2020.] Saatavissa: [file:///C:/Users/K%3%A4ytt%C3%A4j%C3%A4/Downloads/Tutki-ja-kehitt%C3%A4m%C3%A4n%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/K%3%A4ytt%C3%A4j%C3%A4/Downloads/Tutki-ja-kehitt%C3%A4m%C3%A4n%20(1).pdf)

Vilkka, H. 2006. Tutki ja havainnoi. [viitattu 21.11.2019.] Saatavissa:

<http://hanna.vilkka.fi/wp-content/uploads/2014/02/Tutki-ja-havainnoi.pdf>

14 LIITTEET

Liite 1. Käyttäjäprofiilit

1/3

Tommi Touhukas, 6v

Minä olen Tommi Touhukas, ja olen 6-vuotias. **Aikuiset sanovat minulle, että en pysty olemaan ollenkaan paikoillani. Se tekee minut surulliseksi, sillä yritän kovasti keskittyä ja seistä aloillani, vaikka en siinä aina kovin hyvin onnistukaan.** Esimerkiksi kun aikuiset kertovat, että nuotion äärellä pitää olla rauhallisesti, minulle tulee mieleen, kun olin vanhempien kanssa viime syksynä paistamassa makkaraa. Sitten menee muut ohjeet ohi, enkä sen jälkeen enää jaksakaan keskittyä. Ja sitten, kun en jaksaa keskittyä, aikuiset ovat vihaisia.

Toivoisin, että minutkin huomioitaisiin joskus, ja järjestettäisiin ulkona vaikka kaikkia erilaisia liikunnallisia juttuja. Sitten saisin edes kerran vaan juosta niin kovaa kuin pystyn ilman, että aina kielletään menemästä tai juoksemasta tai höpöttämästä.

Kerran, kun päiväkodissa meidät jaettiin pieniin ryhmiin ja näytettiin sellaisia kuvakortteja, jaksoin tosi paljon paremmin keskittyä meneillä olevaan asiaan. Minä olin sen jälkeen tosi iloinen, ja niin olivat myös aikuiset. Kehuivat minua taitavaksi. Pienemmässä ryhmässä aikuiset kuuntelivat minua paljon paremmin ja kysyivät minunkin mielipiteitäni. Kerroin heille, kuinka olin eilen kiivennyt puuhun, ja osannut tulla sieltä itse alaskin.

**Minä haluaisin juosta ihan täysillä ja näyttää,
että kyllä minäkin osaan!**

Kaisa Kömpelö, 5v

Minä olen Kaisa Kömpelö, ja olen 5-vuotias. Lääkäri on sanonut, että **minulla on polvessa sellainen vamma. Olen kuulemma syntynyt sellaisena. Ei se minua hirveästi häiritse, vaikka usein pelkäänkin kaatuvani, ja kaikkien nauravan minulle.** Kerran yksi aikuinen sanoi muille lapsille, että "kävelläänpä hitaammin, jotta Kaisa pysyy perässä". **Minä olisin halunnut kävellä oikein rauhallisesti, mutta koska kaikki nyt katsoivat minua, minun piti kävellä oikein lujaa, ja näyttää, että minä olen yhtä nopea.** Illalla minun jalkani oli niin kipeä, että en meinannut saada unta, vaikka äiti luki kolme iltasatua.

Yhtenä kertana olin erityisen iloinen, kun aikuinen otti minua kädestä kiinni, ja kävelimme yhdessä jonon ensimmäisenä. Minä sain päättää kaikkien lasten vauhdin. Roope kuitenkin huusi, että hän haluaisi kävellä kovempaa. Aikuinen ehdotti, että leikitäänkin kävellessä Kapteeni käskee-leikkiä. Minä sain päättää ensimmäisen liikkeen. Kaikki hyppivät yhdellä jalalla. Roope oli innoissaan, ja minä sain kävellä rauhallisesti.

Toivoisin, että pystyisin osallistumaan kaikkiin sellaisiin ohjelmiin, mihin muutkin lapset.

Jouduin kerran jäämään päiväkodille, kun muut lähtivät metsään. Minä jouduin piirtämään sen aikaa. Tulin siitä hyvin surulliseksi. **Kerroin äidille, että tahtoisin lähteä mukaan metsään, sellaiseen metsään, jossa minäkin vois kulkea.** Kun taas pääsen mukaan retkelle toivon, että aikuiset kertovat minulle, minne olemme menossa ja millaista maastoa siellä on. Jos en saa tietää, pohdin jo monta päivää etukäteen, pystynkö siellä kunnolla kulkemaan.

Kyllä minäkin pystyn!

Hilla Hiljainen, 4v

Minä olen Hilla Hiljainen ja olen 4-vuotias. Käyn kerran viikossa sellaisella terapeutilla, koska **en kuulemma puhu tarpeeksi paljon.**

Jos leikimme kavereiden kanssa kotileikkiä, haluan aina olla koira, jotta ei tarvitse sanoa mitään. **Aikuisetkin voisivat joskus keksiä sellaisia leikkejä, missä ei tarvitsisi puhua ollenkaan. Sellaisia ei ole koskaan!**

Päiväkodin aamupiireistä pidän vain silloin, kun Jussi-hoitaja pitää ne. **Jussi näyttää meille aamupiirissä kuvia ja mielipiteenkin saa kertoa kuvien avulla.**

Olen iloinen, että minun ei tarvitse niin paljon puhua, ja silti tulen ymmärretyksi. Se rauhoittaa minua. Tänään Jussi näytti kuvan metsästä, ja kertoi, että mennään metsäretkelle. Viimeksi kun lähdimme metsäretkelle, aikuiset eivät ehtineet kuunnella, kun yritän kertoa heille, että en löydä toista hanskaani. **He vain sanoivat, että "puhupas Hilla nyt reippaasti, jos sinulla on jokin hätänä". Sen jälkeen en saanutkaan sanoja ulos enää ollenkaan. Ne vain juutuivat jälleen kurkkuun. Sitten aikuiset hermostuivat, kun pukeminen oli vielä kesken.** Mutta kun se hanska oli hukassa!

Retkellä ollaan yleensä aina pienessä ryhmässä. **Se on tosi kiva! Uskallan olla paremmin äänessä, kun meitä on vain muutama.** Aikuinenkin pystyy kuuntelemaan kommunikointityritykseni paremmin, kun hänellä ei ole niin montaa lasta vahdittavana.

Pienryhmässä uskallan olla enemmän äänessä!

Euroopan maaseudun
kehittämisen maatalousrahasto:
Eurooppa investoi maaseutualueisiin

Suostumus

Aineiston kerääminen ja käyttöoikeus

Luonto kaikille -hankkeen viestinnässä, raportoinnissa sekä palveluiden kehittämistyössä tarvitaan erilaista materiaalia, kuten havainnointi, haastattelu, video- ja kuvamateriaalia. Pyydämme lupaa käyttää retken/leirin aikana syntynyttä materiaalia ja aineistoa esteettömien palvelukonseptien kehittämisessä, Luonto kaikille -hankkeen viestinnässä eri viestintäkanavissa ja -materiaaleissa, sosiaalisessa mediassa ja raportoinnissa sekä tulosten levittämisessä mm. erilaisina julkaisuina (sis. ammattikorkeakoulun opinnäytetyöt).

Kaikkia havainnointi- ja haastattelumateriaaleja käsitellään siten, että aineistoista ei voi tunnistaa kenenkään henkilöllisyyttä ja materiaaleista nousevia asioita raportoidaan esim. julkaisuissa tavalla, joissa yksittäisiä henkilöitä ei voida tunnistaa.

Hyväksyn, että valokuvaaja/videokuvaaja kuvaa minua/lastani ja että yllä mainittua erilaista viestintämateriaalia ja kerättyä aineistoa saa käyttää Luonto kaikille -hankkeen kehittämistyössä ja viestinnässä. Luovutan Luonto kaikille -hankkeelle oikeudet käyttää viestintämateriaalia ja kerättyjä aineistoja korvauksetta toiminnassaan, enkä tule pyytämään korvauksia niiden käytöstä nyt tai myöhemmin.

Annan suostumukseni (laita ruksi ruutuun)

Havainnointi ja haastatteluaineiston keräämiseen

Valokuvaukseen ja videointiin

*Päiväys

*Allekirjoitus

*Nimi

Puh.

Sähköposti

*Päiväys, allekirjoitus ja nimi ovat pakollisia tietoja

Tietosuojaan liittyvistä kysymyksistä lisätietoja Luonto kaikille -projektin www-sivuilta: <https://www.lamk.fi/fi/hanke/LUKA>

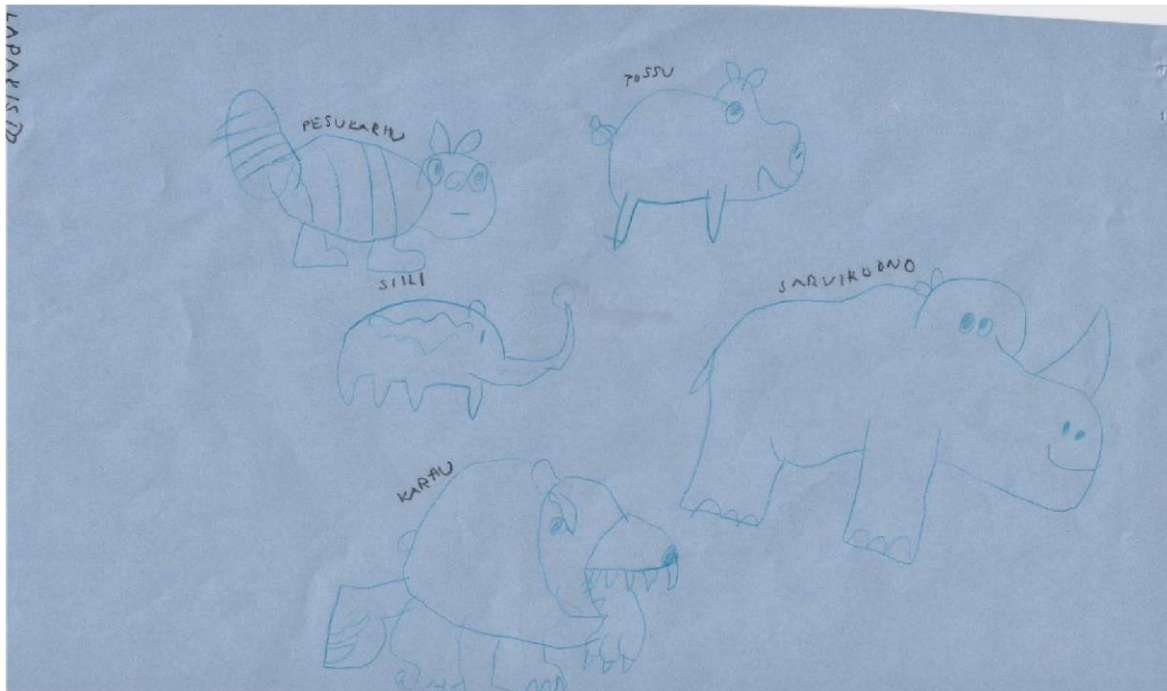
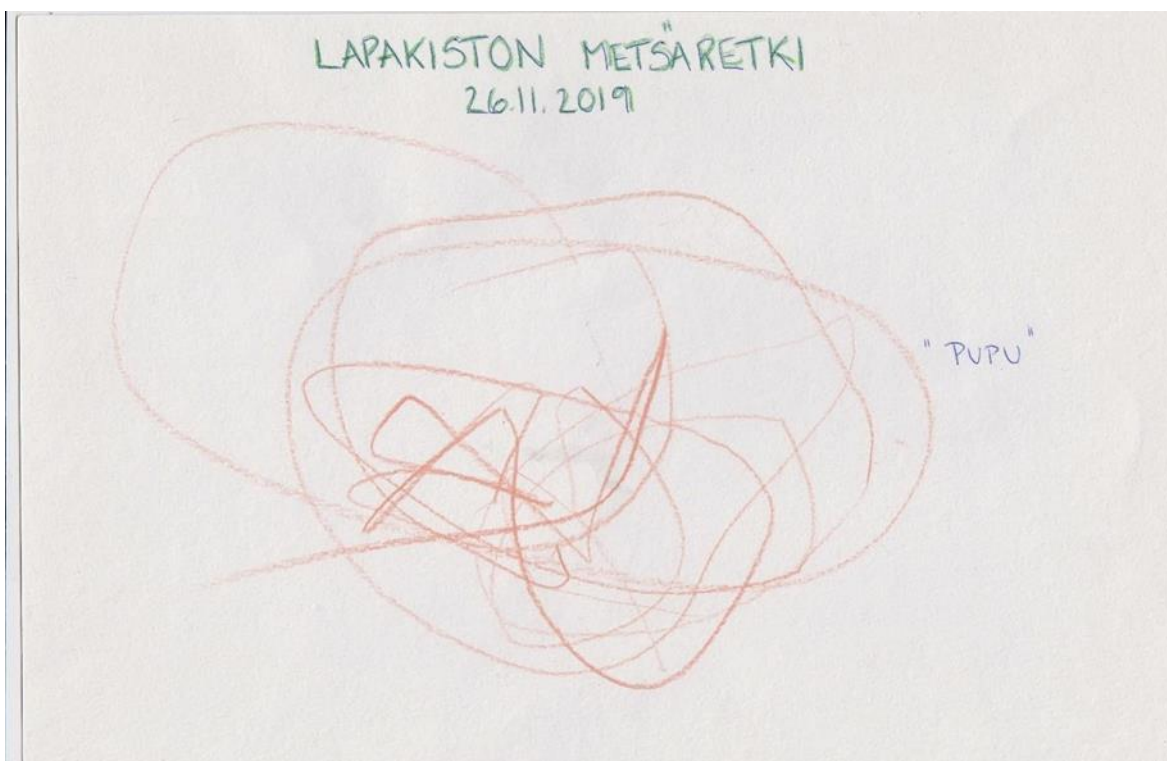
Suomen
Vammaisurheilu
ja -liikunta VAU ry

METSÄHALLITUS

Liite 3. Lasten kuvallinen palaute metsäretkestä

1/1

Havainnointilomake- Metsäpäivä 26.11.2019

1. Tuen tarve/tarpeet

2. Sukupuoli

3. Onko lapsi osallinen toiminnassa? Kyllä Ei

3.1 Miten osallisuus näkyy toiminnassa/ mikä rajoittaa lapsen osallisuutta?

4. Onko lapsi aktiivinen toiminnan ulkopuolella? Kyllä Ei

4.1 Pystyykö lapsen toiminnasta havainnoimaan syyn passiivisuuteen? Kyllä Ei

4.1.1 Syy?

5. Lapsen yleisolemus

a) Leikkiessä

b) Ruokaillessa

c) Kuljetuksessa

d) Omaehtoisessa toiminnassa

6. Onko lapsen tuen tarpeet huomioitu riittävästi?

Kyllä

Ei

6.1 Miten tuen tarve on huomioitu/mitä olisi voinut tehdä toisin?

7. Muita huomioita lapsesta...

Hei,

toivomme sekä teiltä aikuisilta että lapsilta palautetta Luka-hankkeen toimesta järjestetystä metsäretkestä, joka pidettiin tiistaina 26.11. Lapakiston retkeilyalueella Nastolassa.

Lapset

Toivomme lasten piirtävän metsäretkestä vielä saman hoitopäivän aikana. Piirustusta ja piirtämistä olisi hyvä lyhyesti sanoittaa ja kirjoittaa lapsen kertomaa paperille. Mikäli lapsi ei tahdo tai osaa vielä piirtää, voi palautetta pyytää myös esimerkiksi antamiemme kuvien avulla, niin että aikuinen kirjaa lapsen kertoman ylös.

Aikuiset

Toivomme mukana olleilta aikuisilta myös palautetta. Voitte keskustella retken herättämistä ajatuksista aivan niin positiivisesti tai kriittisesti kuin on tarpeen. Niiden ajatusten pohjalta voisitte piirtää tai kirjoittaa meille kaksi sarjakuvaa, jossa toisessa on ilmaistuna onnistumiset ja toisessa kehittämiskohteet.

Terveisin

opinnäytetyön tekijät
Iiris (044 0450580) & Sofia (050 3612844)

Kuva: <https://anna.fi/hyvinvointi/terveys/>

Liite 6. Luontoalan yrittäjien palautekysely

1/1

Kysymykset opinnäytetyötä varten metsäpäivän suunnittelusta ja toteutuksesta yrittäjien näkökulmasta

Kiitos vielä että lähditte Luka- hankkeeseen mukaan. Opinnäytetyötä varten tarvitsimme vielä näkemyksenne metsäpäivän suunnittelusta ja toteutuksesta. Voitte halutessanne lähettää vastauksenne yksityisellä sähköpostilla.

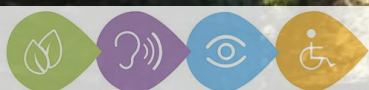
Toivomme, että vastaatte kyselyyn 9.2.2020 mennessä.

1. Oliko sinulla aiempaa kokemusta erityistä tukea tarvitsevien lapsien kanssa työskentelystä tai heille järjestettävästä toiminnasta?
2. Mitkä asiat onnistuivat mielestäsi metsäpäivän suunnittelussa?
3. Mitkä asiat onnistuivat mielestäsi metsäpäivän toteutuksessa?
4. Opitko jotain uutta luontomatkailun järjestämisestä erityistä tukea tarvitseville lapsille?
5. Oliko sinulla ennako-odotuksia tai -olettamuksia metsäpäivästä? Toteutuivatko ne?
6. Ollisiko päivän suunnittelussa pitänyt ottaa jotain sellaista huomioon, mitä ei suunnittelussa tullut esille?
7. Koitko metsäpäivän suunnittelussa ja toteutuksessa haasteita liittyen
 - a. lasten tuen tarpeisiin
 - b. yhteistyötahojen kanssa toimimisessa
 - c. retken sisältöön esim. ohjelma
 - d. johonkin muuhun
8. Metsäretken perusteella, järjestäisitkö jatkossa erityistä tukea tarvitseville lapsille luontomatkailua?
9. Risut, ruusut ja ajatukset projektista! 😊

Ystävällisin terveisin,

Iiris Salomaa ja Sofia Haapala

*Opas esteettömän metsäretken
järjestämiseen alle kouluikäisille
lapsille*

LUKA
LUONTO KAIKILLE

 **LAB University of
Applied Sciences**

Sisällysluettelo

Alkusanat	3
Keskeiset käsitteet.....	4
Metsä oppimisympäristönä lapsille.....	6
Huomioitavia asioita metsäretken järjestämisessä.....	7
Metsäretken esimerkkirakenne.....	13
Draamakasvatuksen hyödyntäminen metsäretkellä.....	14
Draamatyöskentelyn vaiheet.....	19
Tukea ohjaustilanteisiin ja niiden esteettömyyden parantamiseen.....	20
Käyttäjäprofiilit.....	24
Palautteen kerääminen lapsilta.....	28
Liitteet	
Leikki-ideoita metsäretkelle.....	34
Retken järjestäjän tarkistuslista.....	39
Lähteet.....	40

Opas esteettömän metsäretken järjestämiseen alle kouluikäisille lapsille

Sisällön tekstit: Iiris Salomaa & Sofia Haapala

Ulkoasu ja taitto: Sofia Haapala

Kannen kuva: Sofia Haapala

Verkkajulkaisu

Opinnäytetyö: Esteettömästi luontoon - Esteettömien luontokokemusten mahdollistaminen erityisen tuen tarpeessa oleville alle kouluikäisille lapsille.

Tutkinto: sosionomi (AMK) / varhaiskasvatuksen opettaja, Lahden ammattikorkeakoulu, kevät/2020

Opinnäytetyön toimeksiantaja: Luonto kaikille -hanke

Oppaan kuvissa esiintyviltä henkilöiltä on pyydetty opinnäytetyöprosessin yhteydessä kuvauslupa.

Hei,

Luonto on meille suomalaisille rakas ja rauhoittava paikka. Mielestämme kaikilla kuuluisi olla yhtäläinen mahdollisuus nauttia siitä.

Toteutimme opinnäytetyön alle kouluikäisten erityisen tuen tarpeessa olevien lasten esteettömien luontokokemusten mahdollistamiseksi. Opinnäytetyö on osa varhaiskasvatuksen opettajan pätevyystutkimintoamme.

Opinnäytetyössämme olimme mukana järjestämässä kohderyhmällemme metsäretken Lapakiston retkeilyalueella Nastolassa alkutalvesta 2019. Retki toteutettiin yhteistyössä Lahden alueen varhaiskasvatusyksikön, kahden luontoalan yrittäjän sekä Luonto kaikille -hankkeen kanssa.

Luonto kaikille –hanke toimi opinnäytetyömme toimeksiantajana. Hanke on aloitettu vuonna 2018 Hämeen alueella, ja se pyrkii lisäämään luontomatkailun yhdenvertaisuutta esimerkiksi lisäämällä tietoisuutta esteettömyydestä ja saavutettavuudesta.

Tämä opas on opinnäytetyömme tuotos, ja olemme koonneet siihen opinnäytetyöstämme ja siihen liittyvästä tutkimuksesta nousseita keskeisiä teemoja metsäretken järjestämiseksi.

Toivomme tämän oppaan auttavan lukijaansa järjestämään esteettömän ja tuen tarpeet huomioivan metsäretken, jolla on hyödynnetty draamakasvatusta sekä leikillisyyttä.

Tästä oppaasta hyötyvät kaikki erityisen tuen tarpeessa olevien lasten kanssa toimivat henkilöt ja tahot. Erityisesti keskitymme varhaiskasvattajiin sekä sellaisiin luontoalan yrittäjiin, jotka tahtovat mahdollistaa jokaiselle lapselle elämyksellisen ja esteettömän luontokokemuksen.

Luontokokemuksiin kannustaen

Iiris Salomaa & Sofia Haapala

Lahden ammattikorkeakoulu, sosionomi (AMK) / varhaiskasvatuksen opettaja

Joka päivä on hyvä päivä mennä lasten kanssa metsään!

© Haapala Sofia

Keskeiset käsitteet

Esteettömyys

Esteettömyys on keino mahdollistaa jokaisen osallistumisen esimerkiksi työntekoon, harrastuksiin, kulttuuriin ja opiskeluun. Jokaisella ihmisellä on toimintakykyyn katsomatta myös oikeus luonnossa liikkumiseen. Esteettömyyttä käsiteltäessä on tärkeää huomioida, että siihen kuuluu paljon muutakin kuin liikkuminen. Myös esimerkiksi kuulemiseen, näkemiseen, kommunikaatioon ja sähköiseen viestintään liittyvät asiat ovat olennainen osa esteettömyyttä. Erityisesti esteettömässä luontomatkoilussa tärkeäksi tekijäksi muodostuu ennakointi. (Invalidiliitto n.d.)

Erityisen tuen tarve

Erityisen tuen tarve ei ole yksiselitteinen käsite. Se on monitulkintainen ja paikoitellen jopa subjektiivinen käsite. Jos erityisen tuen tarvetta lähtee määrittelemään, on se tehtävä laajasti, jotta lapsen subjektiivisille tilanteille kehitykselle jää riittävästi tilaa. Perinteisin määritelmä erityisen tuen tarpeesta on kuitenkin jokin sellainen erityinen ominaisuus, vamma tai pitkäaikaissairaus, joka vaatii erityistä tukea tai tukitoimia. Yleensä erityisen tuen tarpeeseen liittyy haasteita jollakin kehityksen osa-alueella. Näitä osa-alueita voivat olla esimerkiksi kieli ja kommunikaatio, tunne-elämä, motoriikka tai sosiaalinen kehitys. Erityisen tuen tarve tulee esiin vasta siinä vaiheessa, kun lapsen kasvun, kehityksen ja tavoitteiden saavuttaminen ei riittävästi toteudu muilla keinoin. (Hujala & Turja 2016, 264-266.)

Tässä menetelmäoppaassa erityisen tuen tarpeet keskittyvät tarkkaavaisuuteen, kieleen ja kommunikaatioon sekä lieviin fyysisiin haasteisiin.

Ympäristökasvatus

Ympäristökasvatus on tärkeä osa lapsen varhaiskasvatusta, ja se sisältää muun muassa juuri luonnossa retkeilyn. Ympäristökasvatuksesta puhutaan esimerkiksi lapsen varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa, joissa sen tavoitteiksi on asetettu lapsen luontosuhteen vahvistaminen sekä kestäväää elämäntapaa kohti ohjaaminen. (Opetushallitus 2018, 46.)

Yksi ympäristökasvatuksen keskeisimmistä sisällöistä on luontokasvatus. Molemmissa on tärkeää, että lapset saavat varhaiskasvatuksen toimintaympäristöissä kokemuksen kohtuutta arvostavasta, reilusta ja jokaista kunnioittavasta elämäntavasta. (Hujala & Turja 2017, 210-211.)

Alle kouluikäisillä lapsilla ympäristössä oppiminen tapahtuu yleensä leikkimisen, liikkumisen ja paikkojen tutkimisen kautta. Ja jotta lapset saisivat kokemuksia tällaisista mahdollisimman monenlaisista oppimisympäristöistä, täytyy päiväkodin elämismaailman lisäksi mahdollistaa muita oppimisen kokemuksia erilaisissa fyysisissä ympäristöissä, kuten metsissä. (Hujala & Turja 2017, 216.)

Draamakasvatus

Draamakasvatuksen yliopistonlehtori Tapio Toivanen on määritellyt vuonna 2010 draamakasvatuksen seuraavasti:

Draamakasvatus on oppimisprosessi, jossa käytetään teatterin dramaturgisia keinoja, roolien, ajan, paikan ja tilan manipulointia, mutta ei tähdätä välttämättä esittämiseen ryhmän ulkopuoliselle yleisölle.

Draamakasvatus kuuluu taidekasvatukseen. Draamakasvatus on myös osa leikillistä oppimista, johon kuuluu aktiivinen tekeminen, kokeileminen sekä tekemisen ilo. (Martinez-Abarca & Nurmi 2015, 12, 16 & 22.)

Draamakasvatukseen kuuluvat kokemukselliset ja toiminnalliset työtavat, jotka vahvistavat lasten oppimismotivaatiota. Niihin liittyvät myös vahvasti mielikuvituksen ja muistin kehittyminen sekä mahdollisuus liikkua ja käyttää kaikkia olemassa olevia aisteja. Myös oppimisedellytykset vahvistuvat draamakasvatuksessa ja sosiaaliset taidot, myönteinen minäkuva, keskittymiskyky sekä itsesäätelytaidot kehittyvät. (Martinez-Abarca & Nurmi 2015, 13-14.)

Draamakasvatukseen liittyvät esimerkiksi leikit, roolileikit sekä tarinat, joita käydään läpi myös tässä oppaassa.

Metsä oppimisympäristönä lapsille

Metsä on osa luontoa, joka on käsitteenä hyvin monimerkityksellinen. Luonnossa toimimisessa ja luontoympäristöillä ylipäätään on lapselle sekä psyykkisiä, sosiaalisia että fyysisiä vaikutuksia. Positiiviset psyykkiset, fyysiset ja sosiaaliset vaikutukset ja kokemukset edesauttavat lapsen oppimista. Lasten spontaani ulkona leikkiminen on vähentynyt, joten se että lapsilla on mahdollisuus toimia luontoympäristöissä, riippuu yhä enemmän aikuisista ja heidän intresseistään (Naskali 2019, 12).

Sosiaaliset vaikutukset

Metsässä

- lapset jakavat ja kokevat yhdessä hetkiä ja saavat yhteisiä muistoja.
- lasten on mahdollista toteuttaa yhteisöllistä toimintaa yhdessä ystävien kanssa.
- voi lievittää yhteisöllisyyden kokemuksen puutetta, kun syntyy positiivinen kokemus paikkaan kuulumisesta.
- lasten kynnys kommunikointiin pienenee.

Psyykkiset vaikutukset

Metsässä

- lapsi voi rauhoittua, mikä on erityisen tärkeää, sillä lapsella stressinsäätelykyky ei ole vielä valmiiksi kehittynyt.
- kaikki on aistirikkaampaa.
- lapsi voi kokea mielihyvää, saa elämyksiä ja mieliala paranee.
- lapsi saa käyttää mielikuvitusta, kekseliäisyyttä ja luovuutta.
- lapsi pystyy herkemmin havainnoida omaa ympäristöään.
- lapsen tarkkaavaisuus ja keskittymiskyky paranevat.
- lapsen itsetietoisuus vahvistuu.

Fyysiset vaikutukset

Metsässä

- lapsen muisti ja kyky kuunnella paranevat.
- lapsi on vähemmän impulsiivinen ja yliaktiivinen, mikä rauhoittaa lasta.
- lapsen fyysinen aktiivisuus kehittyy.
- lapsen karkeamotoriset taidot kehittyvät.
- lapsen fyysinen terveys paranee esimerkiksi liikkumisen ja mielialan parantuessa.
- toimimisen jälkeen lapsen unen määrä ja laatu paranevat.

© Haapala Sofia

Huomioitavia asioita metsäretken järjestämisessä

Metsäretken järjestäminen erityisen tuen tarpeessa oleville alle kouluikäisille lapsille vaatii järjestelmällistä ja aktiivista ennakkosuunnittelua ja -työskentelyä. Useita asioita on myös otettava huomioon retken aikana ja sen jälkeen.

Tässä oppaassa retken järjestämisen kannalta tärkeitä asioita käsitellään viiden osa-alueen kautta.

Mainitut viisi osa-aluetta on muodostettu opinnäytetyömme tutkimusprosessin alkuvaiheessa. Kyseiset osa-alueet muodostivat kattavan kokonaisuuden erilaisten esteettömyyttä ja turvallisuutta parantavien asioiden huomioimisessa.

Tuen tarpeet on huomioitava jokaisessa osa-alueessa, sillä sen kautta esteettömyyttä pystytään lähteä mahdollisimman kattavasti toteuttamaan. Jokaiseen osa-alueeseen kuuluu keskeisesti myös lasten sekä fyysisen että henkisen turvallisuuden varmistaminen eri keinoin.

Osa-alueet:

- osallisuus
- ohjelma
- osallistujat
- ohjaus
- organisointi

Osallisuus

Osallisuus on monella mittarilla mitattuna tärkein osa-alue metsäretken järjestämisessä lapsille. Tärkeää on, että toiminta tapahtuu lasten ehdoilla ja että lasten kiinnostuksen kohteita on toiminnassa huomioitu.

Osallistamista pystyy lisäämään myös tilanteiden mukaan ennalta suunnittelematta. Mielipiteiden kuunteleminen ja arvostaminen on tärkeää. Jos leikitte leikkiä, jossa seikkailee vihreä orava, mutta lapset tahtoisivat sen olevankin punainen kettu. Mieti estääkö mikään sen olevan punainen kettu, jos se lisää lasten motivaatiota ja leikkiin osallistumista?

Lapsilta voi kysellä asioita toiminnan ohessa ja heitä voi aktivoida toimintaan esimerkiksi jonkin ohjelmanumeron avustajina. Olennaista kuitenkin on, että ohjelma on suunniteltu alun perinkin lapsia osallistavaksi. Jos lapset innostuvat keskustelemaan aiheesta ja lähtevät käyttämään mielikuvitustaan, älä rajaa lasten keskustelua tai lopeta sitä liian aikaisin. Rajaa jostakin ohjelmanumerosta, jos aikataulu tuntuu ylittyvän.

© Papunet

Ohjelma

© Papunet / Salomaa Iiris

Ohjelmien säännöt on hyvä pitää selkeinä, ja niiden kertomisessa voidaan myös hyödyntää tukikuvia sekä -viittomia. Jotta lapset kokevat olonsa riittävän turvalliseksi osallistuakseen ohjelmaan, on jokaisella lapsella oltava myös joku tuttu aikuinen retkellä mukana. Ohjaajia on myös oltava riittävästi, jotta ohjelma pystytään toteuttamaan riittävän laadukkaasti.

Ohjelman suunnittelussa on hyvä huomioida retkikohteen maasto. Pystyykö retkipaikassa esimerkiksi toteuttamaan juoksemista vaativia leikkejä? Ohjelma ja siihen liittyvät valmistelut on tehtävä etukäteen. Ohjelmasuunnitelma on hyvä jakaa kaikille retkelle lähteville aikuisille ennen retkipäivää, ja se on myös hyvä käydä etukäteen yhdessä läpi. Ohjelmasisällöissä on huomioitava riittävästi lasten ikä sekä kiinnostuksen kohteet, jotta ohjelma jaksaa kiinnostaa lapsia alusta loppuun asti.

Ohjelmaa on suunniteltava riittävästi, mieluusti liikaa kuin liian vähän. Ohjelmasta on helpompaa karsia tilanteiden mukaan kuin kehittää lennosta uusia retkipäivänä, jos aikaa jää suunnitellun ohjelman jälkeen liiaksi ylimääräistä.

Päivän kulku ja sen sisältö on hyvä esittää lapsille yhdellä A4:sen paperilla kuvina. Jokaiselle aikuiselle voi myös tulostaa päivän ohjelman, jotta he osaavat kertoa lapsille, mitä on seuraavaksi tulossa tai kuinka monta ohjelmaa on vielä jäljellä ennen retken päätöstä. Tämän toteutus kannattaa tuki miettiä jokaisella retkellä tapauskohtaisesti. Jos retki on hyvin draamaseikkailumainen, ei siitä välttämättä pysty erottelemaan eri ohjelmanumeroita, vaan kaikki on osa yhtä suurta juonta ja tarinaa.

tutustua
Tarinahetki
leikkiä
välipala
Tarinahetki
pysäköintialue
seisoo piirissä
heihei

Osallistujat

Osallistujien kohdalla tärkeää on turvallisuuden huomioiminen. Tähän kuuluu sekä fyysinen että henkinen turvallisuus. Ennen retkeä on hyvä tehdä turvallisuussuunnitelma ja riskiarviointi, jotta keskeisimmät turvallisuutta heikentävät tekijät on huomioitu jo hyvissä ajoin. Avustajia on myös oltava tarpeeksi tuen tarpeisiin suhteutettuna, ja heidän riittävä EA-osaamisen tulisi myös varmistaa. Ennen retkeä voidaan esimerkiksi aikuisten kesken käydä läpi nilkan nyrjähtämisen, palovamman tai haavan hoitoa, jos ensiapuvarmuutta ei aikuisilla ole. Tuen tarpeet on myös huomioitava yksilöllisesti, jotta jokainen kokisi olonsa turvalliseksi omista haasteistaan riippumatta.

Ohjaus

Ohjaajan tulee olla koko retken ajan läsnä lapsille. Aikuisen tehtävänä on myös luoda turvallista, tasa-arvoista ja kannustavaa ilmapiiriä. Ohjauksen on myös oltava joustavaa, jotta on mahdollista edetä lapsilta nousseiden kiinnostusten mukaan. Ohjaajan on tehtävä valmistelut riittävän kattavasti etukäteen, jotta retkellä ohjaaja pystyy olemaan varma omasta tekemisestään.

Ohjauksessa on hyvä olla mukana kuvatukea, sillä ne tukevat ohjausta ja jäsentävät tulevia asioita lapsille. Kuvat täytyy valita etukäteen retkiin ja tilanteisiin sopiviksi.

Ne on myös järjestettävä etukäteen retken kulun kanssa loogiseen järjestykseen ja niiden näyttämisen tulee olla vaivatonta. Tilanteita tulee nopeasti ja ohjelma etenee koko ajan, joten kuvien kanssa kannattaa tehdä etukäteisvalmistelut huolella, jotta niistä saa riittävän hyödyn irti retkipäivänä. Ohjauksessa on myös käytettävä selkeää ja kuuluvaa ääntä sekä riittävän lyhyitä ja yksinkertaisia lauseita, jotta jokaisen lapsen on mahdollista tietää ja tiedostaa, mitä seuraavaksi tulee tapahtumaan.

Lasten kannalta kaikkein elämyksellisintä ja hauskinda on, jos aikuiset heittäytyvät mukaan retken tarinoihin, teemoihin ja ideoihin. Mikäli mahdollista ryhmiin jako kannattaa toteuttaa etukäteen. Jako kannattaa tehdä sellaisten henkilöiden toimesta, jotka tuntevat lapset, sillä tällöin ryhmät saadaan parhaiten toimiviksi ja turvallisiksi suunnitellun toiminnan toteuttamiseksi.

Organisointi

Organisointi on osa-alueista kaikkein konkreettisim ja selkein. Se sisältää eväihin, aikatauluun, retkikohteeseen sekä liikkumiseen/kuljetukseen liittyviä asioita.

Liikkuminen/kuljetus

Retkikohde voi olla lähimetsä, mutta se voi myös olla esimerkiksi kauempana sijaitseva retkeilyalue. Kävellessä tapahtuvassa siirtymisessä on huomioitava jälleen turvallisuus. Aikuisen on hyvä etukäteen kävellä reitti metsään ja pohtia turvallisuutta lapsen näkökulmasta. Useat tien ylitykset, kuppilan ohi kulkeminen tai tien reunassa kävely ilman kävelytieta eivät välttämättä ole lapsille mieluisia kokemuksia, ja ne saattavat lapsia pelottaa. Reitillä olevat riskikohdat on hyvä käydä lasten kanssa tilanteiden mukaan läpi.

Mikäli retkikohteeseen kuljetaan esimerkiksi linja-autolla, on se sovittava etukäteen. Tästä syystä myös osallistuvien lasten sekä aikuisten määrä on oltava tiedossa hyvissä ajoin ennen retkipäivää. Kuljetukseen liittyvistä aikatauluista sekä erityispiirteistä on tiedotettava eri osapuolia.

Päivän ohjelman sekä suurpiirteisen tapahtumakulun on hyvä käydä lasten sekä mukaan tulevien aikuisten kanssa läpi jo ennen retkikohteeseen siirtymistä. Kuljetuksen tai kävelyn aikana voidaan virittäytyä mahdollisesti jo retken teemaan esimerkiksi erilaisin tarinoin tai kysymyksin.

Eväät

Evästelyä järjestettäessä retkelle on ehdottomasti huomioitava lasten turvallisuus. Mikäli retkikohteessa on nuotio, on sen luona oltava koko ajan vähintään yksi aikuinen. Nuotion kanssa toimiessa on myös muistettava paloturvallisuus, eli tarpeen mukaiset sammutusvälineet on oltava lähellä. Metsäolosuhteet saattavat olla maaston kannalta haastavia, joten nuotioalue on etukäteen muistettava tarkistaa niin, että kompastumisriskit tiedostetaan ja niihin vaikutetaan. Kompastumisriskiä

kasvattavat esimerkiksi isot oksat sekä kivet. Kiviä ei välttämättä tarvitse lähteä siirtämään, varsinkaan jos ne ovat hyvin suuria. Jotta osallistujat huomaavat kivet, voi lasten ja aikuisten kanssa käydä retken alussa vaaralliset kivet läpi kertoen kompastumisvaarasta.

Retkellä on myös hyvä mahdollistaa joko lasten käsien pesu tai käsien desinfiointiaineen käyttö ennen eväiden syömisen aloittamista. Tärkeää on myös ottaa etukäteen selvää lasten erilaisista ruoka-aineallergioista sekä -rajoitteista, ja ne on myös huomioitava eväiden suunnittelussa sekä toteutuksessa. Eväiden on oltava retkikohteessa helposti syötävissä, ja niitä päätettäessä on otettava huomioon lasten tuen tarpeet sekä ikä. Mahdollisista tarvittavista varusteista syömiseen liittyen on tiedotettava vanhempia enne retkeä. Esimerkiksi talvi- ja syysaikaan on hyvä huomioida, että lapsilla on hyvä olla kintaiden alla tumput tai sormikkaat, jotta kädet eivät syödessä pääse paleltumaan.

Tärkeää on myös retken aikana huomioida lasten eri nopeudet syömisessä. Suunnittelussa onkin keksittävä ohjelmaan liittyvä joustava poistumismahdollisuus eväspaikalta tai on mietittävä jotakin paikallaan tehtävää ja kiinnostavaa puuhaa lasten odotusajan mukavoittamiseksi ja motivoimiseksi. Jos retkikohteessa on palava nuotio, nopeimmin syöneet lapset aiheuttavat turvallisuusriskin, mikäli he lähtevät ilman lupaa ja ohjeistusta malttamattomina liikkumaan nuotioalueella.

Turvallisesti avotulen äärellä!

Retkikohde

Retkikohteeseen on tutustuttava etukäteen, kun retkeä järjestetään erityisen tuen tarpeessa oleville lapsille. Retkikohde kannattaa valita myös lasten iän mukaan niin, että matka suhteutetaan joko lasten jaksamiseen kävellä tai istua autossa.

Esteettömyyden mahdollistaminen kaikille vaatii ennakointia. Retkipaikan päättämässä on otettava huomioon lasten tuen tarpeet. Esimerkiksi vaikeakulkuinen maasto on hankala, mikäli lapsella on motoriikan osa-alueissa haasteita. Ja mikäli lapsi on ylivilkas tai hänellä on tarkkaavaisuudessa haasteita, on hyvä, että retkikohteessa olisi myös tilaa sekä avaruutta vapaalle leikille tai juoksemiselle.

Myös retkikohteen valinnassa on otettava huomioon turvallisuus. Toiminta-alueita on hyvä rajata retkipäivänä, jotta lapset tiedostavat missä ohjelma tapahtuu ja minkä alueen ulkopuolelle ei saa mennä. Rajattu alue saattaa myös rauhoittaa lapsia. Ranta-alueilla tai muille riskialueille kuten jyrkänkeille pääsy on ehdottomasti estettävä. Kohteessa voidaan myös hyödyntää merkkkausnauhaa. Kielletyistä paikoista on myös kerrottava lapsille esimerkiksi käyttäen etukäteen otettuja kuvia riskikohteista. Retkipaikalla tulisi olla myös wc.

Retkipaikka on hyvä valaista tarvittaessa. Mukaan kannattaakin siis ottaa esimerkiksi patterilla toimivia lyhtyjä. Myös hiekoitus vuodenajan sen vaatiessa, on tärkeää. Mikäli retkikohteessa on pitkospuita tai muita puurakenteisia kulkuväyliä, on niiden mahdollisesta liukkaudesta myös kerrottava lapsille sekä aikuisille retken alussa, jos tarve sen vaatii.

Toiminta-alueita voi rajata myös merkkkausnauhalla!

Aikataulu

Retken aikataulu on hyvä suunnitella joustavaksi. Ohjelmasta on oltava valmis karsimaan paikan päällä tilanteiden vaatimusten mukaan, mikäli esimerkiksi retkiaika on ylittymässä. Aikataulu on myös hyvä suunnitella etukäteen. Etukäteissuunnittelu sisältää aikataulutusta sekä ennen retkeä että retken aikana. Yhteistyötahoja sekä retkelle osallistuvia eri osapuoli on tiedotettava retkestä tarpeen mukaan ja hyvissä ajoin. Aikataulun suunnittelussa on myös hyvä ottaa huomioon, että yhteydenottaminen ja asioiden suunnittelu esimerkiksi sähköpostitse ei ole aina kovinkaan jouhevaa sekä mutkatonta. Suunnittelutyö onkin hyvä aloittaa mahdollisimman varhaisessa vaiheessa, jotta siinä on otettu huomioon eri mahdollisuudet tiedon kulun sujumiseen liittyen. Aikataulutuksessa on myös tärkeää ottaa huomioon eri osapuolten toiveet. Esimerkiksi päiväkotit voivat toivoa, että lapset pääsevät retkeltä päiväkodille lounaaksi. Luontoalan yrittäjillä saattaa olla hyvinkin pitkä matka retkikohteeseen, joten kello kahdeksalta aloittaminen ei aina ole mahdollista.

Metsäretken ajankohdalla ei ole väliä. Joka päivä, ympäri vuoden, on hyvä päivä mennä metsään!

Metsäretken esimerkkirakenne

Energianpurkuleikki ja lämmittely (5-10 min)

Tarkoituksena purkaa energiaa lapselle luonnollisella tavalla eli juosten ja eri suuntiin liikkuen. Huomioi kuitenkin lasten tuen tarpeet ja suunnittele esimerkiksi useampi eri pienryhmässä toteutettava alkuleikki, joissa keskitytään sekä paikallaan toteutettavaan lämmittelyyn että juoksemiseen. (Pulli 2013.) Alkuleikkien olisi hyvä liittyä jotenkin retken teemaan.

1.

Varsinainen retkiohjelma

Lasten keskittyminen ja motivaatio pysyvät korkeammalla, kun ohjelmat on jaettu pienempiin osiin. Noin 10-20 minuutin ohjelmaosiot ovat riittäviä. Jokainen osio olisi hyvä aloittaa jollakin lasten mielenkiintoa herättävällä asialla esimerkiksi erilaisin draaman keinoin. (Pulli 2013.)

2.

Mahdollisten eväiden syöminen (n. 30 min)

Eväät voi syödä joko ohjelmaosioiden välissä tai ne voivat olla ”palkinto” retken lopussa. Kannattaa myös seurata lasten vireystasoa ja miettiä vaikka vasta retkipäivän aikana missä kohtaa eväät olisi luontevinta ja lasten kiinnostuksen ylläpitämisen kannalta hyödyllisintä syödä.

3.

Varsinainen retkiohjelma

Suunnitellun retkiohjelman jatkaminen, jos ohjelmaa on vielä eväiden syömisen jälkeen. Karsi ohjelmasta, jos aikataulu tuntuu ylittyvän

4.

Vapaa leikki (5-15min)

Lapset saavat keksiä leikin, jota he saavat vapaasti hetken leikkiä. Leikit todennäköisesti liittyvät jotenkin metsäretken teemaan, mutta vaikka eivät liittyisikään, älä muuta leikkejä. Vapaan leikin voi myös toteuttaa pienryhmissä. Leikin aikana lapset pystyvät purkamaan jäljellä olevat energiansa sekä rikastuttamaan retkiteemaa omista lähtökohdistaan. (Pulli 2013.)

5.

Lopetus ja rauhoittuminen (n. 5min)

Ohjelma on hyvä päättää rauhoittumiseen esimerkiksi jonkin rentoutumisen tai pienen tarinan avulla. Retki on myös lopetettava selkeästi, jotta lapset tietävät ohjatun toiminnan päättyvän. Lopetukseksi sopii hyvin esimerkiksi jokin loruleikki sekä pikapalautteiden antaminen. (Pulli 2013.)

6.

Draamakasvatuksen hyödyntäminen metsäretkellä

Draamatyöskentelyn toteutustapa ja siinä osallistaminen on suhteutettava lasten tuen tarpeiden ja iän mukaan. Jos retkelle lähtevien lasten tuen tarpeet ovat hyvin erilaisia, ja niitä kaikkia ei yksinkertaisesti pysty ottamaan jokaisessa ohjelmanumerossa huomioon, niin on hyvä varmistaa, että jokaiselle löytyy retkeltä ainakin jotakin mielekästä toimintaa. Esimerkiksi roolileikissä on hyvä olla myös sellaisia roolihahmoja, joissa ei tarvitse välttämättä puhua tai mukana on hyvä olla myös sellaisia leikkejä, joissa ei tarvitse juosta.

Draamakasvatusta voi toteuttaa luontoympäristöissä hyvin monella erilaisella tavalla. Luovuus valloilleen ja ideoimaan!

Draamatyöskentelyn vaiheet löytyvät sivulta 19

Draamaseikkailu

Draamaseikkailussa lapset pääsevät seikkailemaan erilaisissa rooleissa satumaailmaan, joka voi olla esimerkiksi metsässä. Draamaseikkailu alkaa siitä, että lapset saavat ennakkoon lähetetyn kutsun esimerkiksi pulassa olevalta kansalta. Seikkailu etenee johonkin konfliktiin tai mysteroon, jossa lapset toimivat päähenkilönä tai päähenkilön välittöminä apulaisina. Kohdattuaan vaaroja ja vaikeuksia lapset onnistuvat ratkaisemaan ongelman ja loppu on onnellinen. Prosessia voi retken jälkeen jatkaa esimerkiksi vapaan leikin tai ohjatun toiminnan avulla. Näitä ohjattuja toimia voivat olla esimerkiksi piirtäminen, sadutus tai askartelu aiheesta. Draamaseikkailussa on tärkeää, että se alkaa kodista tai päiväkodista, josta lähdetään seikkailulle ja lopuksi palataan kotiin tai päiväkotiin. (Nurmi 2005, 20-21.)

© Haapala Sofia

Draamaseikkailun mysteerit tai ratkaistavien ongelmien teemat voivat nousta lasten arjesta sekä kiinnostuksen kohteista. Päiväkodin seinältä on voinut hävitä esimerkiksi jokin taulu, jonka katoamisen arvoitusta lähdetään selvittämään metsään. Taulu tietysti myös löytyy lopulta vihjeiden ja tehtävien jälkeen metsästä.

Leikki

Vaikka usein sanotaan, että jokin on ”leikin asia”, mutta sitä leikki itsessään ei ole. Lapset uppoutuvat leikkiin hyvin suurella vakavuudella. Itse asiassa leikkiessä leikki muuttuu usein todeksi ja tosi muuttuu leikiksi, ja silti lapsi useimmiten tietää ja ymmärtää koko ajan leikkivänsä. (Martinez-Abarca & Nurmi 2015, 14)

Leikkivinkkejä
löytyy tämän op-
paan loppu-
liitteistä

© Schirò Samuele/ Pixabay

Roolileikki

Roolileikkiin lapsi sitoutuu parhaiten, kun hän tunnistaa käsiteltävän aiheen elämänpiiristään ja kokee aiheen itselleen merkityksellisenä. Draamassa yleistä onkin, että mielikuvat sekä oma todellisuus yhdistyvät. Roolileikeissä lapsi harvoin näyttelee itseään. Lapsi näyttelee käsitystään leikkimästään henkilöstä, kuten äidistä tai jostakin sankarihahmosta. (Martinez-Abarca & Nurmi 2015, 18.)

Esimerkiksi sellainen lapsi, joka usein sopeutuu toisten tahtoon, saattaa roolileikissä nauttia suuresti hirmuhallitsijan roolista. Puolestaan sellainen lapsi, jolta odotetaan erityistä pärjäämistä tai oma-aloitteisuutta, voi hakeutua usein esimerkiksi avuttoman vauvan tai kissanpennun rooliin. (Martinez-Abarca & Nurmi 2015, 19.)

Roolileikin teemat voivat myös nousta lasten arjesta sekä kiinnostuksen kohteista. Jos lapset esimerkiksi pitävät kovasti eläimistä, askarrelkaa etukäteen lasten kanssa jäniksen korvat tai oravan häntä. Ottakaa askartelut mukaan metsään ja lähtekää kuuntelemaan ääniä pupun suurilla korvilla tai pomppimaan kiville oravan lailla. Roolileikki voi olla myös juonellisempaa ja ohjauksellisempaa, jolloin aikuisen on tehtävä etukäteisvalmisteluita ja suunnitelma roolileikin kulusta. Valmiita roolivaatteita voi myös ottaa mukaan retkelle tai vaikka viedä lähimetsään valmiiksi odottamaan retkeilijöitä.

© Alastalo Kirsi / Papunet

Tarinat

Tarinat ovat tärkeitä, sillä ne tarjoavat lapselle samaistumisen kohteita. Tarinat kehittävät lapsen kykyä asettua toisen ihmisen asemaan. Ne antavat myös mahdollisuuden peilata käsityksiä sekä itsestä että muista ihmisistä. (Martinez-Abarca & Nurmi 2015, 18.)

© Haapala Sofia

Tarinoissa kontekstin olisi hyvä liittyä jotenkin metsään, jossa ollaan tarinaa lukemassa tai esittämässä. Tarinoissa voidaan hyödyntää esimerkiksi helposti mukana kulkevia käsinukkeja.

Draamasopimus

Ennen draamatyöskentelyn aloittamista on tärkeää, että lapsia muistutetaan vapaan leikin ja ohjatun draamatyöskentelyn välillä olevista eroista. Tähän hyvä keino on tehdä lasten kanssa draamasopimus. Draamasopimuksessa voidaan esimerkiksi keskustella siitä, että annetussa roolissa saa kokeilla sellaisia asioita, joita ei välttämättä muuten voisi tehdä. On myös tärkeää toteuttaa selkeät siirtymät mielikuvituksen maailmaan ja sieltä pois. Siirtymät helpottavat lasta liikkumaan leikin ja todellisuuden välillä. Sekä ohjatussa draamatyöskentelyssä että vapaassa leikissä on pohjimmiltaan kyse leikkimisestä. Keskeinen ero kuitenkin on se, että draamatyöskentelyssä aikuisella on pedagoginen vastuu. (Martinez-Abarca & Nurmi 2015, 23.)

Hyvässä draamatyöskentelyssä aikuinen:

- tiedostaa, että ei tarvitse olla hyvä näyttelijä toteuttaakseen laadukkaita ja merkityksellisiä draamakokemuksia lapsille.
- suhtautuu ohjelmaan leikkillisellä asenteella.
- on läsnä.
- pyrkii hyvään kontaktiin lasten kanssa.
- antaa tunteiden näkyä ja kuulua toimiessaan roolissa tai lukiessaan tarinaa.

(Martinez-Abarca & Nurmi 2015)

*Draamatyöskentelyssä
lapselle tärkeää on
jäännitys!*

Aikuinen saa yllä olevien keinojen avulla nostettua tarinan ja draaman arjen yläpuolelle tehden siitä lapsille merkityksellistä. Aikuinen vaikuttaa myös läsnäolollaan ja ilmaisuillaan lasten mielenkiinnon yllä pysymisessä. (Martinez-Abarca & Nurmi 2015, 26.)

Loppuratkaisu tarinoissa on lapselle myös erityisen tärkeä. Jotta ratkaisu tyydyttää lasta, on sen oltava sellainen, jossa oikeus voittaa, sankari saa palkkionsa ja pahantekijä ansaitsemansa rangaistuksen. Loppuratkaisu lohduttaa lasta ja auttaa sekä vahvistaa häntä kohtaamaan koettelemuksia, joita tulee elämässä vastaan. Lapsi saa myös tunteen, että hänellä myös on mahdollisuus selviytyä niistä. (Martinez-Abarca & Nurmi 2015, 17.)

© Aaltonen Anemone

Eläinteemat kiinnostavat lapsia!

Draamakasvatus metsässä:

- vahvistaa lasten uskoa itseensä
- kasvattaa yhteistyön merkitystä
- kasvattaa vastuun kokemusta muista ihmisistä
- parantaa kommunikointikykyä ja ilmaisutaitoa
- herättää aisteja
- kasvattaa sisua ja sitkeyttä
- kehittää motorisia taitoja
- auttaa keskittymään pidempiä aikoja
- lisää motivoituneisuutta tekeillä olevaan asiaan
- lisää kykyä havainnoida
- kehittää kykyä tarkkailla omaa ympäristöään tarinoiden ja leikkien kautta (Pulli 2013)

Liikunta

Liikunnan merkitys kehittyvälle ja kasvavalle lapselle on suuri. Liikkuessaan lapsi oivaltaa, yrittää, innostuu, onnistuu ja epäonnistuu. Kun varhaiskasvatusikäisen lapsen kanssa opetellaan liikuntataitoja ja leikkitaitoja, oppii lapsi samalla jakamaan asioita, ottamaan toiset lapset ja aikuiset huomioon sekä ymmärtämään erilaisuutta. (Pulli 2013, 8-9.)

© Papunet

**Aikuisen tehtävä
on poistaa
liikkumiseen
liittyviä esteitä!**

Hippaleikit ovat oiva esimerkki yhdistää leikki ja liikunta!

Draamatyöskentelyn vaiheet

Draamatyöskentelyn aloitus

- Jos lapset ryhtyvät rooleihin, tehkää yhdessä draamasopimus. (sivu 16)
- Aseta draamatyöskentelylle tavoitteet ja pohdi oma roolisi työskentelyssä.
- Mieti aloitukseen jokin kiinnostava ja lapsia motivoiva ”koukku” kuten satu tai leikki.
- Huomioi lasten tuen tarpeet suunnittelutyössä
- Mahdollista turvallinen ilmapiiri

Draamatilanne tai draamaprosessi

- Draamatilanne on lyhyt noin 5-20 minuuttia kestävä yksittäinen draamatyötapo tai leikki
- Draamaprosessi on pitkäkestoisempi tarinallinen ja monimuotoinen kokonaisuus, jossa hyödynnetään useampia yksittäisiä draamatyötapoja.
- Anna lapselle mahdollisuus olla osallistumatta
- Eläydy rooliin ja heittäydy mukaan. Nosta draama lapsen arjen yläpuolelle ja osallistujalle merkitykselliseksi.

Arviointi ja jatkotyöskentely

- Arvioi etukäteen asetettujen tavoitteiden toteutumista.
- Kerää palautetta draamatyöskentelyyn osallistuneilta aikuisilta sekä lapsilta. Vinkkejä palautteen keräämiseen lapsilta löytyy sivulta 28.
- Jatkokehitä draamatyöskentelyä mahdollista seuraavaa kertaa varten saamiasi palautteita ja tavoitteiden toteutumista tutkimalla.

Draamatyöskentelyn lopetus

- Draamatilanteet tulee selkeästi lopettaa ja siinä esiintyneet mahdolliset roolit olisi hyvä purkaa. Nämä voi toteuttaa keskustelemalla tai toiminnallisesti esimerkiksi leikin avulla.

Tukea ohjaustilanteisiin ja niiden esteettömyyden parantamiseen

Erityisen tuen tarpeessa olevan lapsen huomioiminen retkellä vaatii hyvää ennakkointia. Jokainen lapsi ja tuen tarve ovat erilaisia, ja jokainen tarvitsee erilaisia toimia, jotta esteettömyys kunkin yksilön kohdalla toteutuu. On kuitenkin joitakin tiettyjä osa-alueita, jotka on hyvä ottaa huomioon lasten tuen tarpeista riippumatta. Näitä osa-alueita ovat esimerkiksi puhetta tukevat ja korvaavat kommunikointikeinot, lasten aktiivinen osallistuminen sekä pienryhmätyöskentely.

Puhetta tukevat ja korvaavat kommunikointikeinot eli AAC-menetelmät

Puhetta tukevat ja korvaavat kommunikointikeinot tuovat erilaiset tukikuvat ja -viittomat osaksi lasten arkea. Ne tukevat erityisesti kielellisissä erityisvaikeuksissa, mutta helpottavat ja hyödyttävät myös muun muassa tarkkaavaisuuden haasteissa. Tukikuvia voi hankkia joko valmiina internetistä tai niitä voi valokuvata ja tulostaa itse. Puhetta tukevia ja korvaavia kommunikointikeinoja voi hyödyntää monella erilaisella tavalla lasten arjessa. Metsäretkellä tukikuvat kuitenkin hyödyttävät parhaiten muun muassa ohjeistusten tai päivän kulun selkiyttämisessä. Tukikuvia voi myös käyttää ilmaisemaan mitä saa tai ei saa tehdä.

Ilmaisia tukikuvia voi tulostaa esimerkiksi seuraavista lähteistä:

- papunet.net
- viitotturakkaus.fi
- [pikkukakkosen kommunikaa tiokortit](http://pikkukakkosenkommunikaa.fi)
- kielipolku.fi
- folkhälsan.fi – utan text

(Pulkkinen 2019.)

Kielen ja vuorovaikutuksen kehityksen haasteiden kanssa muista:

- kannustaa lasta vuorovaikutukseen.
- hidastaa ja rauhoittaa lasta, jos kerrottavaa on paljon.
- odottaa, että lapsi on kertomansa kanssa oikeasti valmis.
- huomata aloitteet, jotka lapsi tekee vuorovaikutukseen liittyen.
- selkeyttää myös omaa vuorovaikutustasi.
- varmistaa lapselta ymmärsitkö varmasti oikein.

© Haapala Sofia

Esimerkkejä kuvatuon käytöstä

Kuvatukea voi hyödyntää monissa tilanteissa ja monin erilaisin keinoin. Kuvia voi valokuvata itse autenttisesti retkiympäristössä tai kuvia voi tulostaa internetistä valmiina.

© Salomaa Iiris

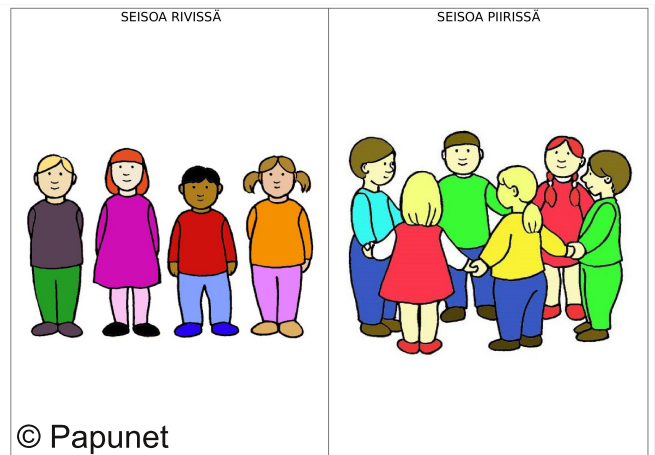
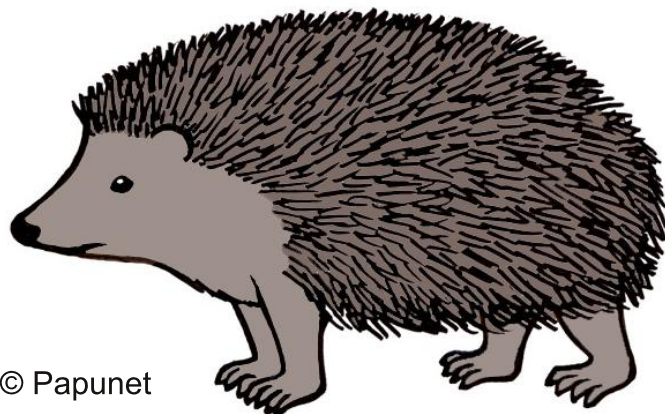

EI SAA MENNÄ RANTAAN!

EI SAA KOSKEA NUOTIOON

Tulosta vain sen verran tukikuvia, että pystyt niitä vielä vaivattomasti hyödyntämään ohjauksen yhteydessä!

Lapsen osallistaminen

Osallistaminen

on prosessi, jossa yksilöitä tai yhteisöjä tuetaan, kannustetaan tai kehoitetaan osallistumaan toimintaan tai päätöksentekoon. Tarve osallistua on syntynyt muualla kuin osallistujan mielessä. (4V-hanke)

Osallisuus kuuluu varhaiskasvatuksen keskeisimpään ytimeen, ja silti se on moniselitteinen termi. Osallistamiseen ei riitä, että kysyy lapsilta, mitä he haluaisivat tehdä, mutta se ei myöskään tarkoita, että lapset saisivat päättää kaikesta. Osallistaminen vaatii kultaisen keskitien löytämistä. Se vaatii myös rohkeutta aikuiselta tarttua osallistamisen mahdollistaviin tilanteisiin, sillä niissä ei usein ole lopputulosta etukäteen tiedossa.

Osallistamisessa lasten kuuluu saada kokemus siitä, että he pystyvät vaikuttamaan asioihin. Osallistaminen ei tapahdu käden käänteessä, vaan se on pedagogista toimintaa, joka vaatii suunnittelutyötä toteutuakseen tarkoituksenmukaisesti.

Osallistamista ja sen toteutumista ei kannata kuitenkaan pelätä. Se on loppujen lopuksi niinkin yksinkertainen asia kuin mielekäs yhdessä tekeminen. Lasten osallistamisen voi aloittaa pienistä askeleista itselle sopivia keinoja käyttäen. Retken järjestäjän on tärkeää kuitenkin pitää mielessä ne asiat, jotka kokee kasvattajana tai lasten kanssa toimivana tärkeiksi sekä keskeisiksi ja pohtia juuri niitä asioita lapsen näkökulmasta. (Pulli 2017, 25-26 & 32.)

Vinkkejä osallistamisen huomioimiseen

Pohdi ennen retkeä

Tunnetko kohderyhmäsi vai ovatko osallistujat sinulle ennestään tuntemattomia? Pystytkö hyödyntämään lasten vahvuuksia?

Onko lasten mielenkiinnon kohteita huomioitu ohjelman suunnittelussa?

Pohdi retken jälkeen

Olivako lapset sitoutuneet toimintaan?

Saivatko kaikki tahtoessaan kertoa mielipiteensä?

Pystyivätkö kaikki osallistumaan leikkeihin?

Nousiko lasten palautteista jotakin, mitä voit hyödyntää seuraavalla retkellä?

Pienryhmätyöskentely

Sekä aikuisille että lapsille turvallisın ryhmäkoko on pieni, enintään vain 6 tai 7 ihmistä. Pienryhmien vahvuuksia ovat esimerkiksi se, että lasten on helpompi ilmaista itseään ja vuorovaikutussuhteiden määrä on pienempi, joten myös paremmin hallittavissa. (Pihlaja & Viitala 2018, 81.) Ryhmän koolla on siis ratkaiseva vaikutus juuri siihen, kuinka vuorovaikutus lähtee käyntiin (Haapaniemi & Raina 2014, 130).

Pienryhmätyöskentelyn pedagogiset vahvuudet:

- mahdollisuus lämpöön ja tukeen
- aktiivinen osallistuminen
- henkilökohtainen sitoutuminen
- sisäinen kontrolli
- pyrkimys yksimielisyyteen
- ristiriitojen välttäminen helpompaa. (Haapaniemi & Raina 2014, 128-129.)
- itsensä ilmaiseminen helpompaa

© Haapala Sofia

Havainnointi

Havainnoimalla lasta tai lapsiryhmää opitaan tuntemaan sekä lasta että tämän käyttäytymistä ja sen syitä paremmin. Havainnointi antaa mahdollisuuden myös ymmärtää asioita lapsen näkökulmasta. Sekä toiminnan suunnittelun ja toteuttamisen että sen arvioinnin perusta on juuri havainnointi. Se antaa tietoa siitä, kuinka yksittäisen lapsen ja lapsiryhmän kanssa tulisi toimia edistääkseen heidän hyvinvointiaan. (Koivunen & Lehtinen 2015, 16.)

Käyttäjäprofiilit

Omassa tutkimustyössämme toteutimme retkelle osallistuvien lasten tuen tarpeita havainnoimalla ja havainnointituloksia analysoimalla kolme eri käyttäjäprofiilia, jotka antavat havainnollisen kuvan sellaisten lasten toiveista, tarpeista, peloista ja unelmista, joilla on tuen tarpeita jollakin tarkastelussamme olevalla kolmella osa-alueella. Näitä todellisiin havaintoihin perustuvia käyttäjäprofileja voi hyödyntää, kun mietitään tietyn tuen tarpeen osalta esimerkiksi esteettömyyden ja osallistamisen toteutumista.

Tässä työssä käyttäjäprofiilien tuen tarpeet liittyvät kielellisiin, tarkkaavaisuuden sekä lieviin fyysisiin haasteisiin. Aina ei muisteta, että esimerkiksi pieni sanavarasto tai ylivilkkaus voivat vaatia erityistä tukea tai tukitoimia.

© Haapala Sofia

Tietoa käyttäjäprofileista

Käyttäjäprofiilit ja niiden luominen liittyy palvelumuotoiluun ja sen menetelmiin. Käyttäjäprofiilien avulla pyritään saavuttamaan parempi ymmärrys sellaisista ominaisuuksista ja tekijöistä, jotka tulisi ottaa huomioon, kun palvelua suunnitellaan. Profiilien avulla päästään tutkimaan käyttäjien omaa elämysmaailmaa. Käyttäjäprofiilit ovat kuvitteellisia, mutta ne pohjautuvat aitoihin havaintoihin todellisista käyttäjistä. Profiilit ovat yleensä visuaalisia ja ne on luotu tarkoituksella epätarkoiksi. Jokaisen käyttäjäprofiilin persoonan tulee vastata samoihin kysymyksiin, jotta ne ovat keskenään verrattavissa ja hyödynnettävissä palvelumuotoilussa. (Innokylä n.d.)

Tommi Touhukkaalla on tarkkaavaisuuteen liittyviä tuen tarpeita.

Kaisa Kömpelöllä on fyysisiin haasteisiin liittyviä tuen tarpeita.

Hilla Hiljaisella on kielellisiin haasteisiin liittyviä tuen tarpeita.

Tommi Touhukas, 6v

© Haapala Sofia

Minä olen Tommi Touhukas, ja olen 6-vuotias. **Aikuiset sanovat minulle, että en pysty olemaan ollenkaan paikoillani. Se tekee minut surulliseksi, sillä yritän kovasti keskittyä ja seistä aloillani, vaikka en siinä aina kovin hyvin onnistukaan.** Esimerkiksi kun aikuiset kertovat, että nuotion äärellä pitää olla rauhallisesti, minulle tulee mieleen, kun olin vanhempien kanssa viime syksynä paistamassa makkaraa. Sitten menee muut ohjeet ohi, enkä sen jälkeen enää jaksakaan keskittyä. Ja sitten, kun en jaksa keskittyä, aikuiset ovat vihaisia.

Toivoisin, että minutkin huomioitaisiin joskus, ja järjestettäisiin ulkona vaikka kaikkia erilaisia liikunnallisia juttuja. Sitten saisin edes kerran vaan juosta niin kovaa kuin pystyn ilman, että aina kielletään menemästä tai juoksemasta tai höpöttämästä.

Kerran, kun päiväkodissa meidät jaettiin pieniin ryhmiin ja näytettiin sellaisia kuvakortteja, jaksoin tosi paljon paremmin keskittyä meneillä olevaan asiaan. Minä olin sen jälkeen tosi iloinen, ja niin olivat myös aikuiset. Kehuivat minua taitavaksi. Pienemmässä ryhmässä aikuiset kuuntelivat minua paljon paremmin ja kysyivät minunkin mielipiteitäni. Kerroin heille, kuinka olin eilen kiivennyt puuhun, ja osannut tulla sieltä itse alaskin.

**Minä haluaisin juosta ihan täysillä ja näyttää,
että kyllä minäkin osaan!**

Kaisa Kömpelö, 5v

Minä olen Kaisa Kömpelö, ja olen 5-vuotias. Lääkäri on sanonut, että **minulla on polvessa sellainen vamma. Olen kuulemma syntynyt sellaisena. Ei se minua hirveästi häiritse, vaikka usein pelkäänkin kaatuvani, ja kaikkien nauravan minulle.** Kerran yksi aikuinen sanoi muille lapsille, että “kävelläänpä hitaammin, jotta Kaisa pysyy perässä”. **Minä olisin halunnut kävellä oikein rauhallisesti, mutta koska kaikki nyt katsoivat minua, minun piti kävellä oikein lujaa, ja näyttää, että minä olen yhtä nopea.** Illalla minun jalkani oli niin kipeä, että en meinannut saada unta, vaikka äiti luki kolme iltasatua.

Yhtenä kertana olin erityisen iloinen, kun aikuinen otti minua kädestä kiinni, ja kävelimme yhdessä jonon ensimmäisenä. Minä sain päättää kaikkien lasten vauhdin. Roope kuitenkin huusi, että hän haluaisi kävellä kovempaa. Aikuinen ehdotti, että leikitäänkin kävellessä Kapteeni käskee-leikkiä. Minä sain päättää ensimmäisen liikkeen. Kaikki hyppivät yhdellä jalalla. Roope oli innoissaan, ja minä sain kävellä rauhallisesti.

Toivoisin, että pystyisin osallistumaan kaikkiin sellaisiin ohjelmiin, mihin muutkin lapset.

Jouduin kerran jäämään päiväkodille, kun muut lähtivät metsään. Minä jouduin piirtämään sen aikaa. Tulin siitä hyvin surulliseksi. **Kerroin äidille, että tahtoisin lähteä mukaan metsään, sellaiseen metsään, jossa minäkin voisın kulkea.** Kun taas pääsen mukaan retkelle toivon, että aikuiset kertovat minulle, minne olemme menossa ja millaista maastoa siellä on. Jos en saa tietää, pohdin jo monta päivää etukäteen, pystynkö siellä kunnolla kulkemaan.

Kyllä minäkin pystyn!

© Haapala Sofia

Hilla Hiljainen, 4v

Minä olen Hilla Hiljainen ja olen 4-vuotias. Käyn kerran viikossa sellaisella terapeutilla, koska **en kuulemma puhu tarpeeksi paljon.**

Jos leikimme kavereiden kanssa kotileikkiä, haluan aina olla koira, jotta ei tarvitse sanoa mitään. **Aikuisetkin voisivat joskus keksiä sellaisia leikkejä, missä ei tarvitsisi puhua ollenkaan. Sellaisia ei ole koskaan!**

Päiväkodin aamupiireistä pidän vain silloin, kun Jussi-hoitaja pitää ne. **Jussi näyttää meille aamupiirissä kuvia ja mielipiteenkin saa kertoa kuvien avulla.**

Olen iloinen, että minun ei tarvitse niin paljon puhua, ja silti tulen ymmärretyksi. Se rauhoittaa minua. Tänään Jussi näytti kuvan metsästä, ja kertoi, että mennään metsäretkelle. Viimeksi kun lähdimme metsäretkelle, aikuiset eivät ehtineet kuunnella, kun yritän kertoa heille, että en löydä toista hanskaani. **He vain sanoivat, että "puhupas Hilla nyt reippaasti, jos sinulla on jokin hätänä". Sen jälkeen en saanutkaan sanoja ulos enää ollenkaan. Ne vain juuttuivat jälleen kurkkuun. Sitten aikuiset hermostuivat, kun pukeminen oli vielä kesken.** Mutta kun se hanska oli hukassa!

Retkellä ollaan yleensä aina pienessä ryhmässä. Se on tosi kiva! Uskallan olla paremmin äänessä, kun meitä on vain muutama. Aikuisenkin pystyy kuuntelemaan kommunikointiyritykseni paremmin, kun hänellä ei ole niin montaa lasta vahdittavana.

Pienryhmässä uskallan olla enemmän äänessä!

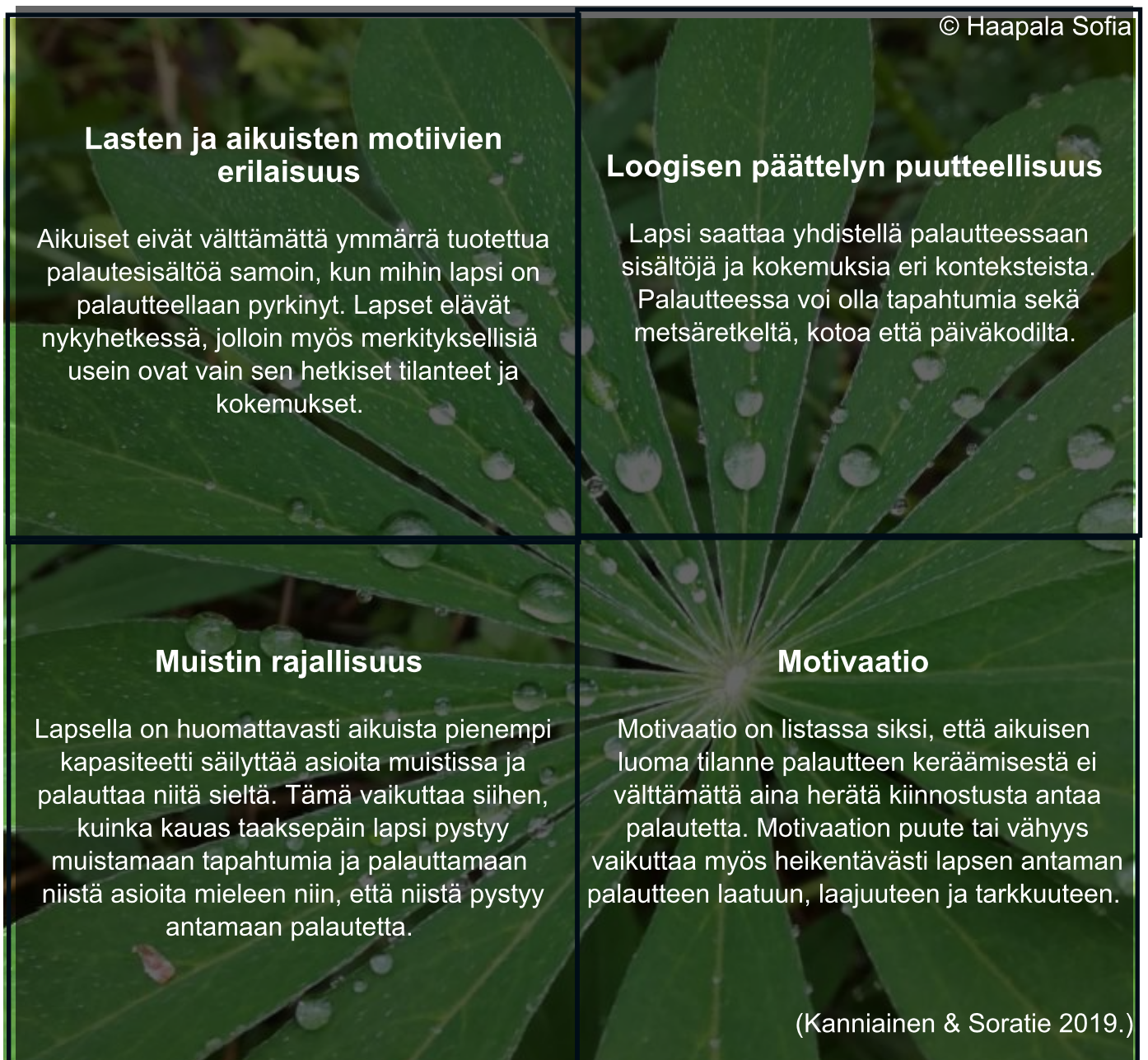

© Haapala Sofia

Palautteen kerääminen lapsilta

Palautteen kerääminen on parhaimmillaan palvelun kehittämistä lasta osallistamalla. Lapsi kokee itsensä tärkeäksi prosessin jäseneksi, kun hän saa kertoa oman mielipiteensä esimerkiksi juuri metsäretkestä. Palautteen antamisesta on hyötyä vain silloin, kun palautteita analysoidaan ja niiden avulla retkiä ja palveluita jatkokehitetään. Asiakkaita on myös aina tiedotettava ennen retkeä siitä, miksi palautetta kerätään ja mihin sitä hyödynnetään.

Lapsen palautteen antamiseen ja sen sisältöön vaikuttavia tekijöitä:

© Haapala Sofia

<p>Lasten ja aikuisten motiivien erilaisuus</p> <p>Aikuiset eivät välttämättä ymmärrä tuotettua palautesisältöä samoin, kun mihin lapsi on palautteellaan pyrkinyt. Lapset elävät nykyhetkessä, jolloin myös merkityksellisiä usein ovat vain sen hetkiset tilanteet ja kokemukset.</p>	<p>Loogisen päättelyn puutteellisuus</p> <p>Lapsi saattaa yhdistellä palautteessaan sisältöjä ja kokemuksia eri konteksteista. Palautteessa voi olla tapahtumia sekä metsäretkeltä, kotoa että päiväkodilta.</p>
<p>Muistin rajallisuus</p> <p>Lapsella on huomattavasti aikuista pienempi kapasiteetti säilyttää asioita muistissa ja palauttaa niitä sieltä. Tämä vaikuttaa siihen, kuinka kauas taaksepäin lapsi pystyy muistamaan tapahtumia ja palauttamaan niistä asioita mieleen niin, että niistä pystyy antamaan palautetta.</p>	<p>Motivaatio</p> <p>Motivaatio on listassa siksi, että aikuisen luoma tilanne palautteen keräämisestä ei välttämättä aina herätä kiinnostusta antaa palautetta. Motivaation puute tai vähyys vaikuttaa myös heikentävästi lapsen antaman palautteen laatuun, laajuuteen ja tarkkuuteen.</p> <p>(Kanniainen & Soratie 2019.)</p>

Itsetunto

Lapsen pitää kokea itsensä sekä omat ajatuksensa riittävän arvokkaiksi, jotta hän pystyy tai tahtoo tuoda niitä ilmi.

Ujous

Ujous voi olla myös heikon itsetunnon lisäksi syy sille, miksi lapsi ei ilmaise palautteessaan omia mielipiteitään. Lapsella on voinut olla elämässään aikaisemmin myös sellaisia kokemuksia, että hän ei ole tullut mielipiteidensä kanssa kuulluksi, eikä niiden kertominen ole tuottanut hedelmää.

Ajattelun rajoittuneisuus

Noin 3–5-vuotiaan lapsen ajattelulle on tyypillistä, että se kohdistuu pääasiassa sellaisiin ympäristön piirteisiin, jotka ovat konkreettisesti havaittavissa.

(Kanniainen & Soratie 2019.)

Tunteet ja vireystaso

Lapsen tunteet ja palautteen antamisen yhteydessä vallitseva vireystaso vaikuttavat merkittävästi siihen, minkälaista palautetta lapsi antaa. Ne vaikuttavat myös siihen minkälaisen palautteenkeruutavan lapsi kokee sillä hetkellä mielekkääksi osallistuakseen siihen. Palautteen keräämisessä pitäisikin siis ottaa huomioon myös ajankohta, tilanteen kesto sekä sen toteuttamispaikka.

Palautteenkeruumenetelmiä on rajattomasti!

Kun mietit omalle kohderyhmällesi sopivaa palautteen keräämisen menetelmää, ota huomioon seuraavat asiat:

- kohderyhmän ikä ja kehitystaso
- tuen tarpeet (eri osa-alueiden haasteet)
- lapsen omanlainen tapa ilmaista itseään ja kertoa asioista
- lapselle ominaiset ilmaisutavat
- lapsen sen hetkinen vireystila
 - o ajankohta
 - o palautteenannon kesto
 - o palautteenannon toteuttamispaikka
- mitä haluat palautteissa saada metsäretkestä selville
- palautteenkeruumenetelmän soveltuvuus tarpeen mukaiselle jatkoohjelmalle

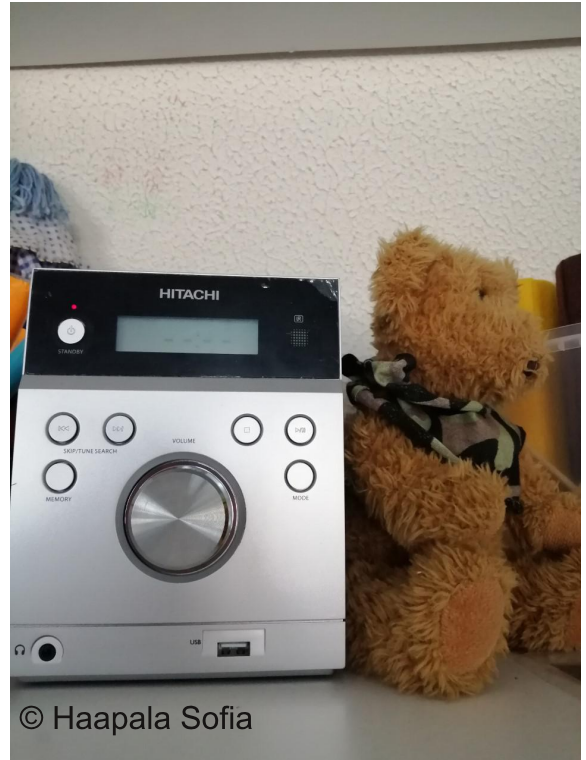
Lapselle ominaiset ilmaisutavat

Ilmaisun eri muodot tarjoavat lapsille keinoja kokea ja hahmottaa maailmaa heitä puhuttelevalla ja innostavalla tavalla. (Opetushallitus 2018, 43). Lapselle olennaiset ilmaisutavat ovat musiikillinen, sanallinen, kuvallinen ja kehollinen.

Musiikillinen

- Laita rauhallista musiikkia soimaan ja luo mahdollisimman rauhallinen ympäristö. Pyydä lapsia musiikin soidessa maalaamaan retkeä.

- Mieti mahdollisimman neutraalia instrumentaalimusiikkia (eli ei sellaisia ääripään musiikkikappaleita, jotka soidessaan herättävät jo vahvasti tiettyjä tunteita). Kysy jokin valmiiksi mietitty kysymys, johon on mahdollista vastata jollakin tunteella. Pyydä lapsia liikkumaan musiikin soiton ajan sillä tunteella, joka kysymyksestä tulee mieleen. Kysymyksenä voi olla esimerkiksi ”mitä pidit Karhu nukku-leikistä?”. Lapsi voi kysymyksen jälkeen liikehtiä tahtomallaan tunteella. Jos lapsi piti leikistä, hän voi kulkea iloisesti hypellen.

Sanallinen

© Papunet

- Käykää yhdessä dialogia lapsiryhmän kanssa käyden retkeä läpi erilaisten valmiiksi mietittyjen kysymysten avulla. Yksi aikuinen voi kirjata samalla ylös paperille sanasta sanaan lasten kertomaa. Muistuta myös, että keskustelun jälkeen voi tulla sanomaan, jos jotakin asiaa retkeä ei tullut ryhmässä keskustellessa mieleen.

- Kielellisesti edistyneitä lapsia voi pyytää kertomaan ja saduttamaan oman tarinan retkeä, jonka aikuinen kirjaa ylös. Tämä voi tapahtua joko yhden lapsen tai koko lapsiryhmän kanssa.

Kuvallinen

•Anna lapsille aikakauslehtiä, joista he saavat leikata heidän mielestään retkeä kertovia kuvia, ja liimata niitä paperille tai pahville. Mikäli lapsi kertoo kysyttäessä jotakin valitsemistaan kuvista, kirjaa lapsen kertoma ylös.

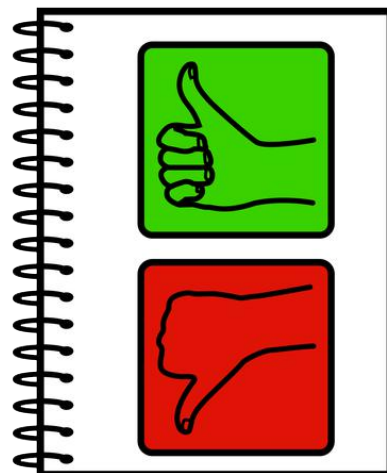
•Lapsi saa valita ennalta määrätyistä kuvista mieleisensä retkeen liittyen. Mikäli lapsi kertoo kysyttäessä jotakin valitsemistaan kuvista, kirjaa lapsen kertoma ylös. Kuvina voi käyttää esimerkiksi käytettyjä postikortteja, tunnekortteja sekä lehdistä leikattuja tai netistä tulostettuja kuvia.

•Anna lapselle paperia ja kyniä, ja pyydä häntä piirtämään retkeä. Jos tahdot saada jostakin tietyistä ohjelmasta tai osa-alueesta palautteen lapsilta, kohdenna ohjeistustasi piirtämiseen. Muutoin anna vapaus piirtää retkeen liittyen mistä tahansa. Mikäli lapsi kertoo kysyttäessä jotakin piirtämästään kuvasta, kirjaa lapsen kertoma ylös.

•Mieti etukäteen lapsilta kysyttäviä kysymyksiä, joihin voi vastata ”kyllä” tai ”ei”. Menkää avaraan tilaan kuten ulos. Kerro lapsille, että tämä puu tai pöytä, jossa on vihreä lappu tarkoittaa ”kyllä” ja tämä toinen puu tai pöytä, jossa on punainen lappu tarkoittaa ”ei”. Ohjeista lapsia menemään kysymysten jälkeen sellaisen lapun luokse, joka hänestä tuntuu kunkin kysytyyn kysymyksen kohdalla hyvältä.

•Lähtekää ulos tabletin tai muun kuvausvälineen kanssa ja ottakaa lasten kanssa kuvia sellaisista asioista, jotka tuovat heille mieleen retken. Kysykää aktiivisesti jokaiselta, miksi kuva otettiin juuri siitä mistä otettiin. (tämä menetelmä sopii myös kuvalliseen ilmaisutapaan)

Kehollinen

© Papunet

Pikapalautteen keräämiseen metsäretkeltä soveltuu hyvin esimerkiksi yksinkertaiset hymynaamat. Tähän perään vielä esimerkiksi läpy niiden lasten kanssa, jotka sen tahtovat antaa.

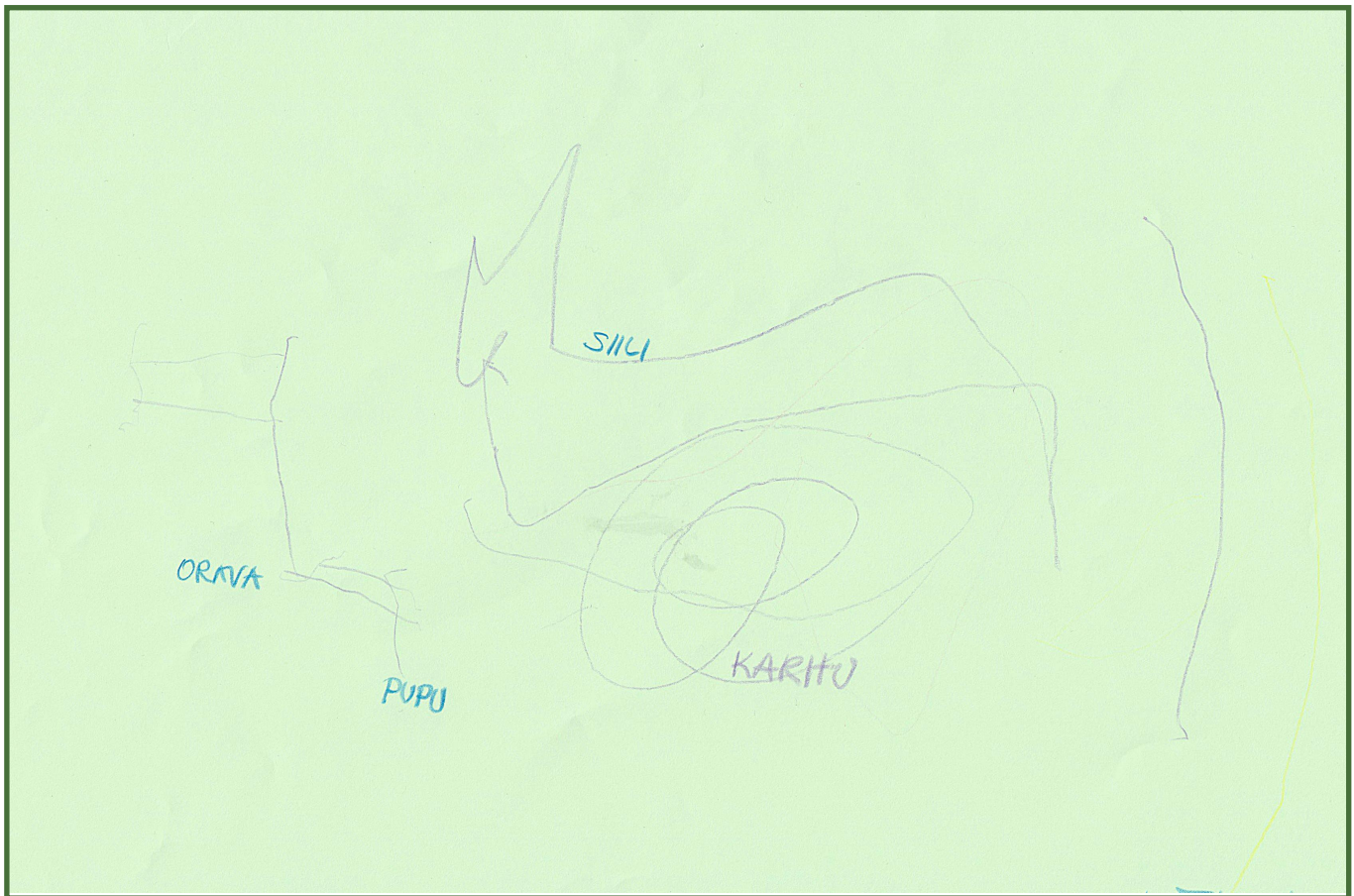
Muista!

Älä kerää palautteita juuri ennen päivälepoaikaa, sillä lasten viireystila on todennäköisesti alhainen!

Ota huomioon palautteen antamisessa, että lapsilla voi olla kielenkehityksessä haasteita!

Kerää palautteet retkipäivän aikana!

Käytä luovuutta ja mukauta palautteenkeruumenetelmiä omiin tarpeisiisi sopiviksi!

Esimerkki siitä, että samalla ohjeistuksellakin palautteiden lopputulokset ovat hyvin erilaisia. Kaikki silti yhtä arvokkaita!

Nämä palautteet ovat antaneet lapset, jotka osallistuivat opinnäytetyömme metsäretkelle 26.11.2019

LAPSI:
 HALUAN PIIRTÄÄ SARVIKUONON ELÄINTARHASSA
 (KOSKA PITÄÄ SARVIKUONOISTA)
 MÄ TEEN SIIKIN. MÄ TEEN MYÖS POSSUN,
 PESUKARHUN: ÖÖÖ NAHITIIN KARHU.

Leikki-ideoita metsäretkelle

Juoksu- ja energianpurkuleikkejä

© Papunet

Paikallaan toteutettavia/rauhallisia leikkejä

© Papunet

Leikkejä, joissa ei tarvitse välttämättä puhua

© Papunet

Kettujahti

Lukekaa ensin Kettu-runo ja liikkukaa runon kertoman mukaan. Jaa tämän jälkeen jokaiselle lapselle huivi housunkaulukseen ketunhännäksi. Rajatkaa alue, ja jahtausleikki on valmiina alkamaan. Tehtävänä leikissä on napata toisten leikkijöiden häntä. Toisilta napattua häntää pitää kantaa kainalossa. Leikki loppuu, kun kaikki hännät on kerätty. (Pulli 2017, 81.)

Kettu

Jos tahtoisit lettua
ja tarjotaan pettua,
ihan pelkkää huttua,
syytä siitä kettua.
Tai?
Muutu itse ketuksi
repolaisen jutuksi
ja hiivi salaa pihaan
liikettä luihin, lihaan.
Vai?
Ketulla paksu häntä,
se näyttää pörrömmältä.
Ketun turkkiin tarraudu,
kotallesi narraudu.
Kai!

Pimeän turvin liiku
ja hämärässä kiiku.
Kettuna nyt jahtaa,
saalistasi vahtaa.
Hui!
Kontallasi juokse
vauhdilla saaliin luokse.
Jäljet jäävät ruohikkoon
sitten palaat onkaloon.
Huh!
Käy siellä kippuralle,
saat hännän sippuralle
Keinuta kuperkeikkaa,
kutita kettuveikkaa.
Moi.

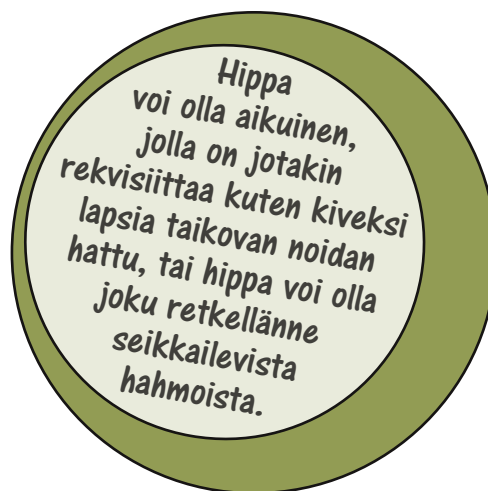
© Pulli 2017

Maa-meri-laiva

Maahan piirretään kolme viivaa riittävän kauas toisistaan. Yksi viiva on maa, keskimäinen laiva ja kolmas meri. Aikuinen huutaa jonkin kolmesta vaihtoehdosta, ja lapset juoksevat sille tarkoitetulle viivalle. (Pulli 2013, 139)

Puuhippa

Etsikää sellainen alue, jossa on puita, joissa voi roikkua. Merkitkää lasten kanssa yhdessä värikkäällä nauhalla ne puut, joissa saa roikkua. Oksien täytyy olla riittävän matalalla, jotta lapsi ylettyy, mutta tarpeeksi korkealla, jotta lapsi saa nostettua jalat maasta. Rajatkaa leikkialue ja sopikaa ensimmäisestä hipasta. Tarkoitus on juosta hippaa karkuun. Leikkijä on turvassa, kun hän roikkuu jalat irti maasta. Kun hippa koskettaa, muuttuu kiveksi (mennään maahan kyykkyyyn). Pelastautuminen tapahtuu, kun leikkijä tulee kiven luokse ja kiertää sen kerran ympäri. (Pulli 2013, 130)

Tuulileikki

Lapset voivat istua maassa tai seistä ympärissä. Kädet ovat puita ja sormet ovat sen puun lehtiä. Leikin tarkoituksena on, että puut kestävät kovan myrskyn. Kun sanotaan, että "tulee", lasten sormet alkavat heilua. Ohjaaja voi antaa ohjeita siitä, tuuleeko kovemmin tai rauhallisemmin, jolloin lasten sormien heiluntanopeus vaihtelee. Kun alkaa myrskyämään myös kädet lähtevät heilumaan voimakkaasti. Kun myrsky vihdoin on ohi, tulee kaikkien puiden seisoa paikallaan. (Peda.net)

Tämän leikin voi toteuttaa esimerkiksi kesken tarinan, jossa kerrotaan klassinen kohta "oli synkkä ja myrskyinen yö".

Metsänhaltija

Leikkipaikka voi olla metsä, jossa on iso kivi tai kumpu, jonka päällä voi olla turvallisesti. Tarvitaan metsänhaltija, joka istuu valtaistuimellaan tarkkailemassa alamaisiaan tai tungeksijoita, jotka pyrkivät eri suunnista koskettamaan valtaistuinta.

Muut leikkijät ovat kauempana näkymättömissä, ja he kulkevat hiipimällä puiden takaa tai ryömimällä maassa kohti valtaistuinta. Jos metsänhaltija näkee jonkun kulkevan, hän huutaa leikkijän nimen, joka joutuu palaamaan lähtöpisteeseen ja kokeilemaan uudelleen. Jos valtaistuinta onnistuu koskettamaan, pääsee seuraavaksi metsänhaltijaksi. (Leikkipäivä)

Tämän leikin voi myös soveltaa omaan tarinaan ja teemaan sopivaksi. Metsänhaltija voi olla esimerkiksi retken niin sanottu "pahis". Jos joku pääsee koskettamaan kiveä, jossa "pahis" on, niin lapset voittavat tehtävän ja pääsevät ratkaistavassa pulmassaan eteenpäin.

Eläinten talvehtimis -teemaisia leikkejä opinnäytetyömme metsäretkeltä

© Sofia Haapala

**Karhu nukkuu,
karhu nukkuu talvipesässensä.
Ei ole vaaraa kellään,
näin sitä leikitellään.
Karhu nukkuu,
karhu nukkuu,
eipäs nukukaan.**

Karhu nukkuu

Yksi leikkijöistä valitaan karhuksi, joka makaa maassa silmät kiinni tai villti päällään. Muut leikkijät kävelevät nukkuvan karhun ympärillä laulaen Karhu nukkuu -laulua Kun laulu loppuu, herää karhu peiton alta ja yrittää saada leikkijöitä kiinni. Se kehen karhu saa ensimmäisenä koskettua, on seuraavan kierroksen nukkuva karhu.

**Ennen leikkiä voidaan keskustella
karhun talvehtimisestä.**

Leikkijät asettuvat kaikki samalle viivalle. Leikin ohjaaja on kauempana toisella viivalla. Tarkoituksena on edetä vaatteista löytyvien värien avulla. Ohjaaja voi ohjeistaa esimerkiksi seuraavanlaisesti:

”Se, jolla on punaista väriä vaatteissaan, saa astua neljä pientä hiiren askelta eteenpäin.”

Se, joka ensimmäisenä pääsee viivalle, jossa ohjaaja seisoo tai pääsee koskettamaan viivalla olevaa pehmojänistä, voittaa leikin.

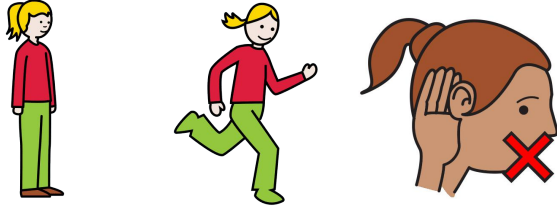
Jäniksen värileikki

Askeleet ja niihin liittyvät liikkeet kannattaa pohtia etukäteen tuen tarpeiden mukaan. Leikissä ohjaaja voi myös käyttää suullisen kertoman lisäksi värikortteja tai värillisiä materiaaleja. kuten esimerkiksi erilaisia kankaita, jotka auttavat lapsia havainnollistamaan paremmin, mitä väriä kulloinkin haetaan. Ennen leikkiä voidaan keskustella jäniksen turkin värin vaihdosta talvisin.

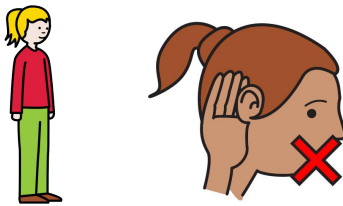
Liidä kuin liito-orava

Leikkialueella pitää olla paljon puita. Ohjaaja huutaa ”liitäkää”, ja lapset lähtevät liitämään kädet siipinä. Hyvän puun löydettyään, leikkijät tarraavat siihen halausotteella. Puusta pidetään niin kauan kiinni, kunnes ohjaaja huutaa jälleen ”liitäkää”. Tällöin leikkijät etsivät toisen puun, johon tarrautua. Leikin voi toteuttaa itselleen mieluisasti, eli puusta puulle voi lentää vauhdilla tai liidellä rauhallisesti kävellen. Ennen leikkiä tai sen jälkeen voidaan keskustella, että liito-oravat eivät nuku talviunta, vaan liitelevät ympäri vuoden.

Siilin talvipesä

Siilin talvipesä -leikin voi toteuttaa kahdella erilaisella tavalla. Talvipesän voi nikkaroida etukäteen raakalaudasta, joka päällystetään ja täytetään retkellä tai retkellä voi kerätä materiaaleja, joita siili voi talvipesässään käyttää. Talvipesän päällystämiseksi sekä pesämateriaaleiksi voi kerätä erilaisia puiden lehtiä sekä katon eristeeksi kuusen havuja. Ennen leikkiä voidaan keskustella siilin talvihorroksesta ja talvipesän vaatimuksista

Retken järjestäjän tarkistuslista

Ennen retkeä varmista, että:

- o retkipaikkaan tutustutaan etukäteen
- o tuen tarpeet ja ikäkehitys huomioidaan retkipaikan ja ohjelmasisällön suunnittelussa
- o lasten kiinnostuksen kohteet huomioidaan ohjelmasisällön suunnittelussa
- o ohjelma mahdollistaa lasten osallistamisen
- o ohjelmaa on aikataulutukseen nähden riittävästi
- o retken aikataulusta voidaan tarvittaessa joustaa
- o ohjelmasuunnitelma on tehty riittävän kattavasti etukäteen
- o ohjelmasuunnitelma käydään läpi mukaan tulevien aikuisten kanssa
- o jokaiselle aikuiselle tulostetaan ohjelmasuunnitelma
- o leikkien ym. säännöt ovat selitettävissä selkeästi ja lyhyesti
- o yhteistyötahoja tiedotetaan keskeisistä asioista hyvissä ajoin ennen retkeä
- o aikataulutuksessa ym. huomioidaan myös yhteistyötahojen toiveet
- o liikkuminen retkipaikalle suhteutetaan ikätasoon ja tuen tarpeisiin
- o retkipaikalla on wc (jos retkikohde kauempana)
- o tarvittavista varusteista tiedotetaan etukäteen
- o ohjauksessa on mukana kuvatukea
- o tukikuvat tulostetaan/hankitaan valmiiksi
- o tukikuvat järjestetään loogisesti ja helposti näytettäväksi
- o ryhmiin jako toteutetaan mahdollisuuksien mukaan jo etukäteen

- o eväät ovat helposti syötävissä
- o joustava poistuminen eväiden syöntipaikalta mahdollistetaan
- o mahdollisen nuotion riski tiedostetaan ja huomioidaan
- o ruoka-aineallergiat ja -rajoitukset selvitetään etukäteen ja huomioidaan suunnittelussa
- o käsienpesu tai käsien desinfiointiaineen käyttö mahdollistetaan

- o turvallisuussuunnitelma ja riskiarviointi tehdään
- o mukaan tulevien aikuisten määrä suhteutetaan tuen tarpeisiin
- o retkelle osallistuu riittävästi lapsille ennestään tuttuja aikuisia
- o mukaan tulevilla aikuisilla on riittävä EA-osaaminen

- o sinulla on varmuus omaan tekemiseesi ja
- o olet innoissasi tulevasta retkestä!

Ennen retkeä retkipaikalla varmista, että:

- o kompastumisriski esimerkiksi nuotiopaikalla minimoidaan
- o nuotiopaikalla on tarpeen mukaiset sammutusvälineet
- o toiminta-alue rajataan mahdollisuuksien mukaan
- o ranta-alueelle, jyrkänkeille tai muille riskipaikoille pääsy estetään
- o retkipaikka hiekoitetaan ja valaistaan tarpeen mukaan
- o kaikki ohjelmassa ja eväiden syömisessä tarvittava materiaali on paikoillaan ja helposti saatavilla

Retken aikaikana varmista, että:

- o päivän ohjelma käydään sekä aikuisten että lasten kanssa läpi
- o mahdollisista loukkaantumistekijöistä kuten liukkaista pitkospuista kerrotaan sekä lapsille että aikuisille
- o nuotiolla on koko ajan vähintään yksi aikuinen paikalla
- o ohjelma elää lapsilta nousseiden tilanteiden ja toiveiden mukaan
- o mielipiteet kuunnellaan ja ne huomioidaan mahdollisuuksien mukaan
- o kaikkia lapsia kannustetaan osallistumaan
- o ohjelmasta karsitaan, jos aikataulu tuntuu ylittävän
- o ohjaaja on läsnä ja iloinen ohjauksessaan
- o ohjaaja heittäytyy teemaan lasten mukana
- o kuvatukea ja tukiviittomia hyödynnetään
- o retken päätös on selkeä ja ohjelma viimeistellään esimerkiksi pikapalautteiden avulla

Retken jälkeen varmista, että:

- o retkipaikalle ei jää lasten tavaroita
- o retkipaikka jää sellaiseksi kuin se oli tullessanne
- o palautetta pyydetään sekä mukana olleilta aikuisilta että lapsilta
- o osallistuneilla on mahdollisuus olla sinuun yhteydessä myös retken jälkeen

Retken varusteluettelo:

- o ohjelmaan tarvittavat materiaalit
- o tukikuvat ja mahdollisesti niitä varten kaulanauha
- o ohjelmasuunnitelma tulostettuna jokaiselle aikuiselle
- o ladattu matkapuhelin
- o osallistujien vanhempien yhteystiedot
- o mahdollisen kuljettajan yhteystiedot
- o tulostettuna turvallisuussuunnitelma sekä riskiarviointi
- o lapsille heijastinliivit vähintään matkan ajaksi
- o lamppuja tai valaisimia vuoden ajan mukaan
- o paristoja (lampuille)
- o istuinalustoja
- o nuotion sytytysvälineet
- o evästarpeet
- o käsidesi
- o merkkaušnauhaa
- o kirjoituslusta
- o nenäliinoja
- o merkkaušsprayta
- o hiekkaa hiekoitukseen vuoden ajan mukaan
- o sammutusvedelle ämpäri (jos vesi lähellä) tai -peitto

Kaikki retket ovat yksilöllisiä, joten listat eivät sovellu sellaisenaan jokaiseen metsäretkeen! Pohdi oman retkesi yksilöllisiä tarpeita!

**Toivotamme teille
lapsilähtöistä,
mielikuvitusrikasta
ja iloista
metsäretkeä!**

Lähteet

- Haapaniemi, R. & Raina, L. 2014. Rakenna oppiva ryhmä. Pedagogisen viihtymisen käsikirja. Opetus 2000. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Hujala, E. & Turja, L. (toim.) 2017. Varhaiskasvatuksen käsikirja. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Hujala, E. & Turja, L. (toim.) 2016. Varhaiskasvatuksen käsikirja. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Koivunen, P. & Lehtinen, T. 2015. Kasvu kiikarissa. Havainnoinnin käsikirja varhaiskasvattajille. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Martinez-Abarca, T. & Nurmi, R. 2015. Loikaten leikkiin – rohkeasti rooliin. Draamakasvatusta 1-7 -vuotiaille. Lasten keskus ja kirjapaja Oy.
- Pulli, E. 2013. Lupa liikkua. Liikuntaleikkejä ja -tuokioita varhaiskasvatukseen. Lasten keskus ja kirjapaja Oy.
- Pulli, E. 2017. Liikkua, leikkiä ja luoda. Liikuntaideoita varhaiskasvatukseen. Lasten keskus ja kirjapaja Oy.
- Toivanen, T. 2010. Kasvuun! Draamakasvatusta 1-8 -vuotiaille. Taito & into. Helsinki: WSOYpro Verkkolähteet

Verkkolähteet

- Hölttä, J. & Paloniemi, R. n.d. Koulujen läheiset metsät – lasten terveyttä edistäviä leikkipaikkoja vai aikuisten pelon ja hallinnan kohteita? Yhdyskuntasuunnittelun seura ry. [viitattu 28.3.2020.] Saatavissa: <http://www.yss.fi/journal/koulujen-laheiset-metsat-lasten-terveytta-edistavia-leikkipaikkoja-vai-aikuisten-pelon-ja-hallinnan-kohteita/>
- Innokylä. n.d. Käyttäjäprofiilit ja -persoonat. [viitattu 21.3.2020.] Saatavissa: <https://innokyla.fi/fi/tyokalut/kayttajaprofiilit-ja-persoonat>
- Invalidiliitto. n.d. Luontoliikunta. [viitattu 21.2.2020.] Saatavissa: <https://www.invalidiliitto.fi/esteettomyysulkoalue/luontoliikunta>
- Kanniainen, K. & Soratie, R. 2019. Palautteen kerääminen 3–5-vuotiailta lapsilta varhaiskasvatuksessa - Haastattelututkimus työntekijöille. Opinnäytetyö. Sosiaalialan tutkinto-ohjelma. Jyväskylän ammattikorkeakoulu. [viitattu 9.4.2020.] Saatavissa: https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/166509/Kanniainen_Karoliina_Soratie_Riina.pdf?sequence=2&isAllowed=y
- Leikkipäivä. n.d. Sata leikkiä. Mannerheimin lastensuojeluliitto. [viitattu 10.4.2020.] Saatavissa: <https://leikkipaiva.fi/sata-leikkia/#Ulkoleikit>
- Naskali, M. 2019. Metsä lasten paikkana – 4-7 -vuotiaiden lasten keskusteluja metsän merkityksestä. Varhaiskasvatustieteen kandidaatintutkielma. Jyväskylän yliopisto. [viitattu 28.3.2020.] Saatavissa: <http://urn.fi/URN:NBN:fi:juyu-201906063009>

Nurmi, R. 2005. ”Me voitettiin paha!” – systemaattinen analyysi oppimisympäristön erityispiirteistä draamaseikkailussa. Draamakasvatuksen syventävien opintojen tutkielma. Jyväskylän yliopisto. [viitattu 28.3.2020.] Saatavissa: https://jyx.jyu.fi/bitstream/handle/123456789/10617/1/URN_NBN_fi_jyu-2005482.pdf

Opetushallitus. 2018. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2018. Opetushallitus. Määräykset ja ohjeet 2018:3a. [viitattu 3.12.2019.] Saatavissa: https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/varhaiskasvatussuunnitelman_perusteet.pdf

Oppi ja ilo. n.d. Metsäretkelle leikkimään, haltioitumaan ja oppimaan. [viitattu 28.3.2020.] Saatavissa: <https://www.oppijailo.fi/metsassa-liikkuminen-tukee-lapsen-kehitysta/>

Peda.net. n.d. Liikuntaleikit. [viitattu 10.4.2020.] Saatavissa: <https://peda.net/jyvaskyla/kielisuihkutus/kjm/kaikille-kielille/pjl/liikuntaleikit>

Poikonen, L. 2018. METSÄN MIELI – Tapaustutkimus luonnon hyödyntämisestä mielenterveytyössä. Opinnäytetyö. Sosiaalialan koulutusohjelma. Turun ammattikorkeakoulu. [viitattu 9.4.2020.] Saatavissa: https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/152016/Laura_Poikonen.pdf?sequence=1&isAllowed=y

4V-hanke. n.d. Kaikki mukaan! Lasten osallisuus päiväkodissa. Välitä, vaikuta, viihdy, voi hyvin. [viitattu 8.4.2020.] Saatavissa: https://www.kierratyskeskus.fi/files/4216/osallisuuskalvot_pk_pieni.pdf

Painamattomat lähteet

Pulkkinen, P. 2019. AAC/puhetta tukevat ja korvaavat kommunikointimenetelmät. Avainsäätö. Luento Lahden ammattikorkeakoululla 30.9.2019.

Kuvalähteet

Aaltonen, A. 2019. Luonto kaikille -hanke.

Alastalo, K. n.d. Papunet. Saatavissa: <https://kuvapankki.papunet.net/haku/puolukka>

Haapala, S. Lahden ammattikorkeakoulu

Korolainen. M. 2019. Ricasluento

Papunet. <https://papunet.net/materiaalia/kuvapankki/>

Pulli, E. 2017. Liikkua, leikkiä ja luoda. Liikuntaideoita varhaiskasvatukseen. Lasten keskus ja kirjapaja Oy.

Schirò, S. n.d. Pixabay. Saatavissa: <https://pixabay.com/fi/photos/mustikoita-sininen-marjathedelm%C3%A4-3016758/>

Salomaa, I. 2019. Lahden ammattikorkeakoulu